

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

1/2015
číslo 128

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. Úvodní poznámka	2
2. Hlavní materiály	4
Lidský kapitál ve službách organizovaného zločinu (Jaroslav Šetek).....	4
3. Ohlasy	9
Ekonomický dogmatismus a ekonomické disidentství (Pavel Sirůček).....	9
4. Z diskuse k přípravě pracovní části konference LK.....	23
Otrávená slova a penzijní systém (Jan Kaleta)	23
Globalizace a Národní myšlenka (Jan Campbell).....	24
Poznámky ke členění do pilířů podle MMF (Pavel Pršala).....	28
Aktuální Heidegger (Ondřej Černík).....	29
Problematika financování vzdělávání, zejména vysokoškolského (Naděžda Petřů)	30
Penzijní reforma a kapitálový trh (Pavel Makovec)	33
Globální paradigma a vzdělávání.....	35
Audit lidského kapitálu (Pavel Schráníl)	38

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík
jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON
Vychází od listopadu 1996
Registrační značka: MK ČR 7785
ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok
e-mail: prorok@vse.cz
Pavel Sirůček
e-mail: sirucek@vse.cz
Radim Valenčík (224933149)
e-mail: valencik@cbox.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16
110 00 Praha 1

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 30 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at www.valencik.cz

E-mail contact: valencik@seznam.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 1/2015. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Časopis je dostupný prostřednictvím sítě INTERNET na www.valencik.cz
- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (2/2015) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. března 2015.
- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.
- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@seznam.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR

1. Úvodní poznámka

První letošní číslo otevírá velmi zajímavá stať J. Šetka. Na ni navazuje obsáhlé pojednání, které je jen vnější formou podobné recenzi či ohlasu na literaturu (rozehrává však řadu samostatných motivů a je určitou komplexní reflexí současného dění pojatou z určitého úhlu), z pera P. Širůčka. Číslo je doplněno některými vybranými příspěvky z diskuse, která se odehrála při přípravě pracovní části 17. ročníku Lidský kapitál a investice do vzdělání.

Zpráva o pracovní části 17. ročníku konference Lidský kapitál a investice do vzdělání

Radim Valenčík

Dne 5.12.2014 v kongresovém centru Vysoké školy finanční a správní o. p. s. proběhla pracovní část 17. ročníku konference Lidský kapitál a investice do vzdělání. V úvodním vystoupení (které jsem uveřejnil ještě před konáním konference) jsem řekl mj., že za *"reálný cíl považuji během následujících tří let připravit a prokomunikovat základní schéma komplexního programu takových reforem (včetně odpovědi na otázku, jak je realizovat v daných podmínkách), které by přeorientovaly fungování ekonomiky tak, aby mohl pokračovat dynamický a přitom trvale udržitelný růst, aby se obnovily tendence k vytváření vyšší míry rovnosti příležitostí pro společenský vzestup každého nezávisle na jeho startovní majetkové pozici, aby se podstatě zvýšila kvalita života člověka a postupně odstraňovaly hrozby, které vyvolává současný způsob ekonomického růstu i fungování společnosti"*.

K tomu jsem dodal, že *"jsem optimista, ale doufám, že po dnešku, tj. po dnešním jednání a díky tomuto jednání, budu ještě více optimistický"*.

A mohu říci, že jsem ještě více optimistický, než jsem předpokládal. Myslím, že i každý z více než 60 aktivních účastníků sdíleli pocit, že se jednalo o velmi vydařenou akci, která dosáhla stanovených cílů. Zúčastnilo se jí mj. šest profesorů, z toho tři (prof. P. Matějů, prof. J. Barták, prof. J. Vostatek) vystoupili s hlavními referáty v plénu. Dva nestoři (doc. P. Schráníl a doc. V. Pavlát, který z titulu doyena jednání konference uzavřel). Aktivně s příspěvky vystoupilo i více než deset studentů a absolventů VŠFS.

V dopolední části programu byly P. Matějů prezentovány příspěvky, jejichž společným jmenovatelem bylo formování a zhodnocování lidského kapitálu, letos se zvláštním důrazem na rozdíly mezi muži a ženami. Výsledky prezentovaných analýz svědčí ve prospěch závěrů, k nimž došla řada našich i zahraničních ekonomů (Mechtenbergová, Jurajda, Münich a další), podle nichž školní známky představují signály, jejichž prostřednictvím studenti dostávají informace o svých schopnostech a talentu. Jsou-li v důsledku systematického

zvýhodňování jedné skupiny proti druhé tyto signály zkrácené, má to významný vliv na úspěch v dalších životně důležitých soutěžích a situacích založených na konkurenci (přijímací zkoušky, úspěch na trhu práce), přičemž ti, kdo byli v počátečním vzdělávání systematicky zvýhodňováni, jsou v pozdějších soutěžích méně úspěšní než ti, kteří byli znevýhodňováni. Řada analýz, včetně našich (analyzována byla data z výzkumu PISA), ukazuje, že v počátečním vzdělávání jsou výrazně znevýhodňováni chlapci, kteří při stejných schopnostech dostávají horší známky než dívky. Komparativní analýza vlivu kompetencí na příjem založená na datech z mezinárodního výzkumu OECD zaměřeného na kompetence dospělých (PIAAC) ukázala nejen to, že v České republice je ve srovnání s jinými evropskými zeměmi vliv kompetencí na příjem přesahující vliv formálního vzdělání extrémně slabý (prakticky žádný), ale také to, že v ČR je příjmové znevýhodnění žen vůči mužům největší ze všech porovnávaných zemí. Jinými slovy, rostoucí šance žen na dosažení vyššího (zejména vysokoškolského) vzdělání se zatím nepromítají do měřitelných úspěchů na trhu práce. Otevřenou otázkou je, do jaké míry je to mimo jiné výsledkem působení mechanismů zvýhodňování v počátečním vzdělávání. O tom, že by tomu tak mohlo být, svědčí výsledky ukazující, že ženy ve srovnání s muži na trhu práce kapitalizují více sociální původ (zejména vzdělání rodičů), zatímco muži více než ženy zhodnocují dosažené vzdělání. Současně se ale ukazuje, že u žen má vzdělání velmi silný vliv na formování jejich pracovních-kariérních orientací a hodnot, které je osvobozují od společenských tlaků tradičně je připoutávající k domácnosti a rodině. Provedené analýzy využívající dat z Evropského výzkumu hodnot přesvědčivě dokazují, že s rostoucím vzděláním se hodnoty žen a mužů výrazně sblíží, tj. ženy se stávají otevřenější změnám, jsou méně konzervativní a více zaměřené na výkon a úspěch. Komparativní analýza současně prokázala, že ve formování pracovních-kariérních orientací žen se v mnohem větší míře prosazují individuální preference než strukturální podmínky a omezení. Tím se zpochybňuje konzervativně feministický výklad formování pracovních-kariérních orientací žen založený na představě o klíčové roli omezujících společenských podmínek (bariéry diskriminační povahy) a větší empirickou oporu naopak získává preferenční teorie Hakimové silně korespondující s představou, že modernizace sebou přináší individualizaci projevu se zejména ve formování životních preferencí a životních stylů žen (Giddens).

V navazující pracovní části konference probíhající v sekcích zaměřených zejména na vzdělávací a penzijní systémy probíhala diskuse k hypotéze, podle které nejobecnější příčinou současných problémů ekonomických i sociálních problémů je to, že doposud nedošlo k přeorientaci stávajícího modelu setrvačného vývoje směrem ke **společnosti produktivních služeb**, tj. modelu rozvoje, jehož těžištěm a hnacím motorem jsou produktivní služby bezprostředně spojené a nabýváním, uchováním a uplatněním lidského kapitálu. Zvláštní pozornost byla věnována hrozbám a příležitostem, spočívajícím v prosazení, resp. pokračujícího blokování komplexních reforem v oblastech sociálního investování a sociálního pojištění. Pozornost se zaměřila zejména na dva okruhy:

- Jak spolu vzájemně souvisí reforma penzijního systému (a důrazem na reformu tzv. prvního pilíře, tak aby byl plně zásluhový a flexibilní z hlediska volby různých životních trajektorií) a reformy v oblasti financování vzdělání a zdravotnictví. (Kdy cílem reformy je vytvoření podmínek pro plný rozvoj a uplatnění schopností lidí jako faktoru ekonomického růstu i naplnění kvality života.)

- Čím bylo ohrožena včasná realizace reformy. Zde bylo předneseno několik vynikajících příspěvků zabývajících se mj. vztahem mezi korupcí a reformami či mezinárodním kontextem reformy.

Konference probíhala od 9.30 (zahájili jsme ji na minutu přesně) do 18.00 a pak ještě do pozdních večerních hodin v pizzerii Padova neformálními, ale velmi zajímavými rozhovory.

Všechny přínosné příspěvky (z nichž některé mě svou úroveň překvapily) postupně zveřejním na svém blogu.

Počítám, že během měsíce připravím z konference sborník, který bude mj. obsahovat teze zveřejněné v rámci přípravné diskuse, příspěvky přednesené na konferenci a ohlasy na přednesené příspěvky. Návazně pak (doufám, že do konce února) spolu s dalšími kolegy s využitím poznatků, které konference přinesla, připravím vědeckou monografii, která se bude věnovat problematice přechodu ke společnosti založené na produktivních službách bezprostředně působících na nabývání, uchování a uplatnění lidského kapitálu (konceptu nezbytných reforem a společenskému kontextu jejich přípravy a prosazení).

Z toho vyjde příští, tj. 18. ročník konference, která bude zaměřena na projednání uvedené problematiky na reprezentativním mezinárodním vědeckém fóru.

Příloha: Úvodní slovo k pracovní části konference (R. Valenčík):

Dnešnímu jednání pracovní části 17. ročníku Lidský kapitál a investice do vzdělání předcházela:

1. Hlavní část konference, která proběhla 4.11.2014 ve spolupráci s CERGE a o jejichž výsledcích budu referovat první tři vystoupení z dílny týmu P. Matějů.

2. Intenzivní diskuse k obsahovému vymezení konference, která byla zahájena 1.8.2014 a v rámci které bylo zveřejněno více než 60 příspěvků téměř 40 autorů.

Vzhledem k posunutí termínu konference se podařilo připravit i pracovní verzi monografie, která bude jedním z výstupů konference. Na anketu vztahující se k pojetí, obsahu a zpracování této monografie odpovědělo téměř 20 autorů. Došlo tak k podstatnému posunu v "prokomunikování" klíčových otázek a předpokládám, že dnes, kdy tu společně sedíme, pokročíme o velký kus dopředu.

Během minulého měsíce jsem byl na dvou významných akcích, které s obsahem dnešní konference velmi úzce souvisejí:

- Konference k reformě penzijního systému, kterou uspořádala Potůčková komise.
- Tradiční konference "Reprodukce lidského kapitálu - vzájemné vazby a souvislosti", kterou pořádala Vysoká škola ekonomická v Praze.

Průběh a obsah příspěvků na obou konferencích mě přesvědčil o tom, že nejen aktuální, ale naprosto neodkladnou záležitostí se stala příprava odborně fundovaného materiálu (typu vědecké monografie), který by dal odpověď na otázky, o co jde v současné době, proč se vyhroutil problémy, jaké mají příčiny, jak tyto problémy řešit. Jsem přesvědčen (a patrně to tak všichni cítíme), že současná doba je dobou určitého historického excesu, se kterým se musíme vyrovnat.

Námítka, že jsme příliš malou zemí na to, aby se výše uvedené mohlo podařit, neobstojí. V době, kdy větší a silnější mají tendenci řešit své problémy jejich přenášením na menší a slabší, je právě z pozice země, jako je třeba naše, podstatu problémů lépe vidět. Nehledě na to, že pokud ke kvalifikované a komplexní reflexi doby nastal čas, je každý pokus krokem vpřed, ať jej udělá kdokoli. Na základě toho pak lze spojit síly.

Za svou osobu přítom prohlašuji, že pokud uvidím kdekoli na světě nadějnější pokus o řešení výše uvedených otázek, tj. o kvalifikovanou a komplexní reflexi doby a současně nalezení východisek ze současných problémů, budu považovat za povinnost se o spolupráci s takovým týmem pokusit. Předpokládám, že u nás i v zahraničí budeme partnery pro naplnění tohoto programu postupně nacházet. Pokud se o výsledcích práce některých z nich dozvíme během dnešního jednání, bude to velmi cenné.

Za reálný cíl považuji během následujících tří let připravit a prokomunikovat základní schéma komplexního programu takových reforem (včetně odpovědi na otázku, jak je realizovat v daných podmínkách), které by přeorientovaly fungování ekonomiky tak, aby mohl pokračovat dynamický a přitom trvale udržitelný růst, aby se obnovily tendence k vytváření vyšší míry rovnosti příležitostí pro společenský vzestup každého nezávisle na jeho startovní majetkové pozici, aby se podstatě zvýšila kvalita života člověka a postupně odstraňovaly hrozby, které vyvolává současný způsob ekonomického růstu i fungování společnosti.

Jsem optimista, ale doufám, že po dnešku, tj. po dnešním jednání a díky tomuto jednání, budu ještě více optimistický.

2. Hlavní materiály

Lidský kapitál ve službách organizovaného zločinu při transformaci české ekonomiky

Jaroslav Šetek

Abstract:

Příspěvek je zaměřen na problematiku organizovaného zločinu v České republice v 90. letech minulého století během ekonomické transformace. Provázanost organizovaného zločinu s asymetrickými informacemi se výrazně projevuje v moderní strukturované zločinnosti. Soudobé skupiny organizovaného zločinu fungující v podsvětí mnohdy dosahují většího hospodářského vlivu než některé státy. Proto můžeme organizovaný zločin právem označovat jako fenomén, který představuje jednu ze současných hrozeb tohoto světa.

Abstract:

This article deal is with activity of Organized crime in Czech republic in last decade of the 20th century during transformation economic. The connection organized crime with asymmetric information manifests itself strongly in modern structured crime. Contemporary crime groups operating in an underworld are able to achieve greater economic influence than some states. This is why it is entirely justified to call organized crime a phenomenon that represents one of the world's threats.

Klíčová slova:

Organizovaný zločin, nelegální ekonomika, asymetrické informace, asymetrická hrozba.

Keywords:

Organized crime, asymmetric information, asymmetric threat

Úvod

Ne vždy je lidský kapitál ve službách dobra.

Fenomén organizovaného zločinu představuje pro miliony lidí světové populace primární existenční hrozbu a významně ztěžuje život milionům dalších. V postmoderní společnosti se projevuje nejen na úrovni lokální, ale s prohlubující se globalizací i mezinárodní či spíše transnacionální. Skupiny organizovaného zločinu se zaměřují na ekonomické cíle, tj. dosažení maximálního zisku vlivem finančního fetišismu.

Jeho podstata spočívá v dlouhodobé, plánovité kriminální činnosti, jejímž cílem je dosažení zisku, popřípadě získání vlivu na veřejný život. Tato forma kriminality má vždy ekonomické cíle, vždy je páchána hierarchicky strukturovanou skupinou osob, kde panuje striktně vymezená dělba práce a přísná disciplína. Snaží se proniknout do státní správy zejména proto, že potřebuje informace, obstarání dokladů, podporu či krytí svého konání. Korumpováním a zneužíváním kompromituje oficiální instituce a snižuje tak autoritu vlády, justice, policie, ministerstev, orgánů místní správy, sdělovacích prostředků. Za cílem eliminace podnikatelského rizika v nelegálních aktivitách usiluje proniknout do systému justice. Zároveň prostřednictvím lobbistických aktivit se pokouší ovlivňovat legislativní proces pro nastavení zákonů tak, aby riziko buď vůbec nevznikalo, nebo bylo minimální. Těmito aktivitami destabilizuje a rozkládá základní sociální, ekonomické, a politické instituce a vytváří jiné, *paralelně* fungující.

Získané finanční prostředky z nelegálních transakcí se následně přelévají do legálního hospodářského života nebo využívány k dalším formám této kriminality tj. ke korupci, zavražďování a vydírání (lobbistických aktivit v zákonodárných sborech, kupování sdělovacích prostředků a další). Veškeré tyto aktivity se odvíjí od úrovně akcelerující hodnoty lidského kapitálu, který vstupuje do služeb skupinového zla zločinu s přívlastkem organizovaný.

Zločin v předmětu zájmu ekonomických disciplín

Datovat počátky teorií, které se orientují na ekonomické aspekty zločinu a zvláště jeho organizované formy není jednoduché. Snad již sociologická teorie anomie dokládá první zmínky. Termínu "*anomie*" [1] užil (resp. "*vypůjčil*") od francouzského filosofa Jean-Marie Guyau) francouzský sociolog Emile Durkheim ve své knize Sebevražda v roce 1897. V ní vysvětloval příčinu sebevraždy jako stav jedince, který se vyznačuje absencí, nebo oslabením norem a morálních hodnot, na což se váží pocity odcizení a zbytečnosti. Podle Durkheima se anomie u jedince objevuje pokud jeho okolí prodělalo významné změny v ekonomické dimenzi (týkající se zejména majetku). Obecněji se však dá říci, že podnětem k anomii může být stav výrazného rozporu mezi celkově uznávaným hodnotovým systémem a realitou všedního dne. Toto tvrzení odporovalo předešlým teoriím o sebevraždě, které za příčinu považovaly negativní události zasahující do života jednotlivce následované depresi. Tím dochází k podstatnému oslabení sociální kontroly, dezorganizaci společenských institucí vytváří vhodné podmínky pro šíření různých sociálně negativních jevů a především pro vzestup kriminality.

Na E. Durkheima navázal Robert King Merton. Ten na pojmu anomie postavil teorii "*sociálního napětí*" [1]. Anomii definoval jako výraznou disproporci mezi obecně uznávaným hodnotovým systémem ve společnosti a legitimními prostředky pro jejich dodržování. Podle teorie Mertona jedinec trpící anomii sleduje legitimní celospolečenské cíle, avšak nemá patřičné schopnosti těchto cílů dosáhnout prostředky, které by nebyly v rozporu s obecně uznávanými hodnotami z důvodu strukturálních mantinelů společnosti. Z této situace vyplývá deviantní chování.

Asymetrické informace jako složka lidského kapitálu pro rozvoj organizovaného zločinu

Významný představitel sociologické teorie zločinu Willem Adrian Bonger [2], který v roce 1916 ve své knize *Criminality and Economic Conditions* spatřuje podmínky zločinu v tehdejší uspořádání kapitalismu – tedy v ekonomických aspektech. Podle jeho názoru vede chudší část společnosti k úpadku morálky, tedy k sociálně-patologickým jevům, které neumožňují vést řádný život směřující k degeneraci obyvatelstva a v konečném důsledku ke kriminálnímu chování. Společnost rozděluje do čtyř vrstev - buržoasie, malá buržoasie, proletariát a subproletariát ("*Lumpenproletariát*"). Všimá si však i typické kriminality tzv. buržoasie (bankovní konkurzy, podvodné machinace, porušování bezpečnosti práce), jakož i skutečnosti, že příslušníci vyšších vrstev jsou daleko méně odsuzováni než příslušníci proletariátu.

V roce 1949 americký sociolog a kriminolog Edwin Sutherland definoval termín "zločiny bílých límečků". Jedná se o zločiny spáchané respektovanými osobami, které používají sociálního postavení. Sutherland mezi tyto zločiny zahrnul podvody, podplácení, zneužití důvěrných informací a zpronevěru.

Lze konstatovat, že podle výše zmíněných dvou teoretických konceptů (Bongera a Sutherlanda) se jedná o osoby s patřičným lidským kapitálem, jehož složkou je vlastnictví asymetrických informací.

Zároveň po II. světové válce se paralelně rozvíjí ekonomický a manažerských teoriích myšlenkový proud manažerské revoluce (manažerského řádu). K autorům teorie se řadí T. Veblen, G. C. Means a J. Burnhama).

Podle tohoto teoretického konceptu ekonomická a politická moc údajně přechází do rukou manažerského aparátu; vlastníci kapitálu ustupují do pozadí a mění se v pouhé rentiéry, ztrácejí moc v ekonomickém a politickém rozhodování.

Důsledky změny moci v ekonomickém rozhodování zákonitě směřují ke koncentraci asymetrických informací, které jsou předmětem zájmu ekonomických subjektů nelegální sféry.

Ekonomický systém a organizovaný zločin

Z hlediska vztahu kriminologie a ekonomie vzniká otázka, v jakém ekonomickém systému (mechanismu fungování ekonomik v centrálně řízeném či tržním) a politickém systému (demokratické či totalitním) jsou podmínky vzniku pro organizovaný zločin. Je jisté, že organizovaný zločin má všestranné podmínky pro existenci v tržních ekonomikách. Do roku 1989 nebyl problém organizovaného zločinu v České republice považován jako příliš naléhavý, byl vnímán jako vzdálený fenomén (např. mafiánské metody na západě). V duchu tehdejší monopolní stranické ideologie byl ve společenských vědách prezentován jako projev "všeobecné krize kapitalismu", tím bylo míněno prolínání ekonomických, politických a morálních vazeb. Zároveň bylo deklarováno, že tato zločinecká forma nemá existenci v podmínkách socialistického uspořádání společnosti. V duchu této ideologie byl v médiích prezentován jako "mafiánský kapitalismus", tedy záležitost Západu.

S odstupem času lze z hlediska kriminologie a ekonomie vytipovat i v tomto období některé formy organizovaného zločinu. Typickým projevem bylo "vekláctví" – nelegální směna na valutových trzích, pašování luxusních nedostatkových komodit apod. Rovněž existovaly i různé formy korupce a klientelismu, nepotismu, prodejů pozic a to důsledkem kontaktů na tehdejší mocenskou stranickou sféru. Zmíněné formy existovaly relativně izolovaně bez mezinárodního elementu, a to důsledkem tehdejší uzavřenosti státu a jeho ekonomiky. V tehdejší společnosti neexistoval tlak objektivní potřeby a tím méně politické vůle k formování jakékoli systematické politiky zaměřené na potírání některých forem organizovaného zločinu.

Po událostech roku 1989 důsledkem zásadní strukturální transformace politického a ekonomického systému spojenému s otevřením hranic i ekonomiky a hlubokou přeměnou vlastnických vztahů se vytvořily podmínky pro všestranný rozvoj různých forem organizovaného zločinu v České republice. Ta se stala atraktivním územím pro pronikání mezinárodního zločinu a organizovaných skupin ze zahraničí. *Proces transformace také vytvořil příhodné podmínky pro potenciální vznik domácích forem organizovaného zločinu na pozadí všeobecného vzestupu registrované kriminality* [3]. Velmi často je tato realita označována jako "daň za demokracii".

V organizační struktuře téměř všech policejních sborů a zpravodajských služeb v regionu Evropské unie se nachází složka zaměřená na problematiku organizovaného zločinu – tedy anglosaský termín "*organized crime*". Jeho hlavním znakem je, že na nelegálních aktivitách prostřednictvím "*dělby práce*" *spolupracují na delší či neurčitou dobu více než dvě zúčastněné osoby, a to uplatněním obchodních transakcí podobných struktur nebo užitím násilí nebo jiných prostředků sloužících k zastrašení nebo vykonávání vlivu na politiku, media, veřejnou správu, justici nebo hospodářství*" [4]. Jednou ze strategických metod této kriminality je násilí a zastrašování.[5] Je třeba zásadně odlišovat termíny organizovaný zločin a terorismus, přestože potírání těchto forem skupinového zla je v rámci organizační struktury bezpečnostních sborů pod složkou "boj s organizovaným zločinem".

Organizovaný zločin v systému nelegální ekonomiky

Organizovaný zločin tají strukturu svého "portfolia". Jeho příjmy představují volné finanční zdroje, které ve formálních strukturách ekonomiky chybí a projevují se negativními makroekonomickými dopady pro stát. Proto z viktimologického hlediska není obětí této kriminality jedinec (jako v případě násilné, hospodářské, majetkové apod.), ale celý ekonomický systém - tedy stát a daňoví poplatníci. Jaké bude jejich využití těchto příjmů v nelegálním sektoru ekonomiky je dáno zejména "odbytovými možnostmi". Jako každý investor se snaží i buňky organizovaného zločinu sestavit takové "*portfolio*", které přináší maximální zisk. Hlavním faktorem odbytu je konkurence, a to její nedokonalá forma vytvářením bariér pro vstup do zločineckých odvětví. Konkurence zločineckých gangů nejprve formou "studené války" mnohdy přerůstá ve válku "horkou" (vraždy konkurentů, násilné činy a různé další podoby delikventního jednání, např. zhářství).

V případě neúspěchu některé buňky organizovaného zločinu obstat v "konkurenci" je zřejmé, že již nebude moci pokračovat expanzivní formou. To vyplývá z omezeného okruhu potenciálních zákazníků důsledkem vymezení sféry vlivů konkurenčním bojem v nelegálním sektoru ekonomiky. Tyto buňky budou muset zcela změnit své "investiční záměry". Tedy investovat v legálním sektoru, k tomu budou muset realizovat proces legalizace výnosů ze zločinu, tedy "praní špinavých peněz". Tento proces je důsledkem monitorování bezpečnostních složek značně rizikový. Z tohoto důvodu nelze vyloučit tok těchto peněz k teroristickým

organizacím. Ty musí být z určitých ekonomických aspektů – finančního a logistického zabezpečení zapojeni i do tzv. praní špinavých peněz (legalizace zisků z kriminální činnosti), protože jinak by tyto zisky nebyly použitelné. Teroristé k tomu využívají jak spolupráce s již etablovanými zločineckými syndikáty, tak i vlastních struktur včetně krycích firem.

Aplikace asymetrických informací v rozvoji organizovaného zločinu v procesu transformace ekonomiky v České republice

Proces transformace ekonomiky ze zcela zestátněné ekonomiky na ekonomiku tržní byl do určité míry unikátní (vyjma bývalého Sovětského svazu mělo ze zemí bývalého socialistického bloku tehdejší Československo nejvyšší podíl zestátnění). Problém byl v tom, že transformace ekonomiky byla vydávána za proces transformace společnosti, což je ovšem zcela jiná kategorie. Teprve v posledních letech vychází (dokumentovaně) najevo, kdo se oné transformace realizované privatizací účastnil. Z tuzemska to byly subjekty zejména z prostředí předlistopadové "šedé" ekonomické zóny. Ze zahraničí zčásti subjekty, které chtěly využít neopakovatelnou šanci se obohatit. [6]

Z výše uvedených důvodů je pak zákonitě logické, že takováto transformace ekonomiky musela do transformace společnosti vnést i značně silná negativa. Nepodařilo se (a ani nemohlo podařit) zavést do podnikání v České republice morální dimenzi, která se uplatňuje v ekonomikách západních zemí (i když i tam jsou samozřejmě výjimky a selhání). Lze tedy konstatovat, že jeden z hlavních problémů spočíval z hlediska ekonomické teorie také v asymetrii informací. Ta za výše uvedené situace kladla důraz na skutečnost, že informace o aktuálním stavu ekonomiky a práva jsou nedokonalé a zejména, že se jednotlivé subjekty na trhu kvalitou svých informací významně liší, což má pro chování těchto trhů závažné důsledky. Za takovýchto okolností asymetrie informací směřovala do degenerace ekonomického systému spojeného s negativním výběrem a morálním hazardem.

Důsledkem negativního výběru byly z trhu vytlačovány kvalitnější subjekty, což bylo mj. dáno i tím, že odborní a kvalitní zaměstnanci manažerských pozic v orgánech státní správy a samosprávy odešli důsledkem klientelistických vazeb a lobbistických aktivit. Jejich pozice převzali určení jedinci pro korupční akce.

Morální hazard způsobil na tehdejších trzích s významnou asymetrií informací zneužití lépe informovaných subjektů ve strukturách organizovaného zločinu. Tyto struktury získaly mnohdy citlivé informace (z důvodu absence legislativních norem o ochraně utajovaných skutečností) z oblasti významných ekonomických zájmů státu netransparentním způsobem. Tímto byly značně ve výhodnější pozici (zejména při privatizačních tendrech, veřejných zakázkách apod.) oproti konkurentům ze sféry legální ekonomiky.

Příklady kauz organizovaného zločinu v rámci transformace ekonomiky při využití asymetrických informací

Způsoby jednání tzv. šedé zóny nejsou pro fungující ekonomický systém pochopitelně přijatelné; bylo tedy přistoupeno (opožděně) k represii cestou novelizace trestního práva. Tím vznikl značně nepřehledný právní systém, který dále komplikoval stav podnikání a tím i ekonomické základy. Z čistě ekonomické kriminality (kriminalita "bílých límečků") se tím, že se v ekonomice etablovaly již zmíněné osoby z kriminálního podsvětí, stala směs, kterou tehdejší prezident Václav Havel ve známém rudolfinském projevu k poslancům a senátorům 9. prosince 1997 nazval "mafiařským kapitalismem". Některé kauzy tehdejší období tomuto označení odpovídají. Typickým učebnicovým příkladem je kauza *Lehkých topných olejů* z let 1990 – 1996. Její podstata byla čistě ekonomická záležitost, spočívala v rozdílných sazbách daně z přidané hodnoty. Nelegální obchody s lehkými topnými oleji se díky mezeře ve fiskálních zákonech navzájem formálně měnily topné oleje a motorová nafta. Stát tak přišel o daňové příjmy ve výši cca 60 mld. Kč. Vzhledem k obrovským ziskům plynoucí do podsvětí v této kriminální kauze totálně selhal stát, a to tehdejší složky ministerstva financí a orgány činné v trestním řízení. Výsledkem bylo vyřizování účtů stylem organizovaného zločinu - vraždy na objednávku, kdy v rámci zločinu lze z hlediska ekonomické teorie hovořit o *oceňování hodnoty lidského života*. [7]

Dalším momentem, který přispěl k rozvoji organizovaného zločinu, byla paradoxně sama zákonodárná činnost, ve které se v období transformace vytvořil prostor anomie, neboť chyběly jasné normy, jimiž by se chování v určité oblasti společenského života řídilo. Za takových okolností se i u orgánů činných v trestním řízení projevoval stav dezorientace a nejistoty. Bylo logické, že pachatelé ze skupin organizovaného zločinu byli na páčání trestné činnosti lépe připraveni, než orgány činné v trestním řízení; ty neměly žádné praktické ani teoretické zkušenosti s tímto typem zločinů a navíc jim ani samotní zákonodárci situaci příliš neusnadnili. [6]

Přijímaným zákonům chyběly regulační brzdy, nebyly stanovovány sankce apod. To byl případ jinak dobře míněné snahy po obnovení spořitelních a úvěrových družstev (tzv. kampeliček). Šlo navíc také o to, že v tomto případě šel poslanecký návrh proti mínění ministerstva a politické strany, za níž byl předkladatel zvolen. Zákon

byl sice přijat, ale s takovými legislativními nedostatky, že již záhy po uvedení do života byla mnohá tato družstva vytunelována. Teprve ex post byly do zákona připojeny regulační mechanismy.

Třetí oblastí, jsou konkurzy a vyrovnání (případně likvidací). Konkurzy v tržní ekonomice samy o sobě jsou její nezbytnou součástí a přispívají k jisté samoregulaci ekonomického prostředí. Samotný zákon o konkurzu a vyrovnání byl však tak špatný, že musel být za dobu své platnosti mnohokrát novelizován. Lze se domnívat, že případy, které budou rozebrány níže, jsou jen pověstnou špičkou ledovce a že tato oblast je latentním rizikem – o to závažnějším, že je podkopáván i třetí pilíř demokratické společnosti, moc soudní.

Změna "investičního portfolia" organizovaného zločinu – růst poptávky po asymetrických informacích

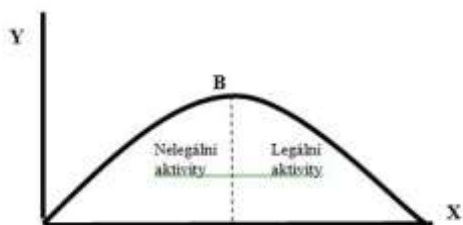
Z dlouhodobého sledování vývoje v bezpečnostní oblasti vyplývá, že nezákonné aktivity skupin organizovaného zločinu s ideologií síly peněz charakterizované "hrubým násilím" (vydírání, výpalné, únosy, obchod s lidmi, nelegální migrace, majetková a násilná trestná činnost) ustupují do pozadí. Je to dáno orientací jejich "investičního portfolia", což představují získané finanční prostředky v podobě "špinavých peněz". Ty investují na moderní formy legálního podnikání. Tento trend akceleruje zejména z rozmezí let 2006 - 2008. Podstata spočívá v realitě, že představitelé těchto nelegálních skupin zakládají obchodní společnosti. Ty jsou často využívány k legalizaci kapitálu ze zahraničí, který je často po "vyprání" (přeměně ilegálně získaných peněz na legální finanční a majetkové prostředky) vrácen zpět do země původu.

Zároveň top management – představitelé těchto společností jsou představiteli vlivových skupin regionálního i celostátního formátu. Tyto skupiny zesilují tlaky prostřednictvím různých nástrojů (tedy i asymetrických informací) na orgány státu a samosprávy zaměřeny na získání výhod v soutěžích a výběrových řízeních o zakázky, majetek, dotace apod. S cílem získat určité výhody se rozvětvené klientelistické struktury se silným finančním zázemím snaží ovlivnit rozhodování některých orgánů státní správy a samosprávy, legislativních orgánů, ba i u orgánů činných v trestním řízení. Jejich aktivity jsou tedy namířeny proti principům demokratického politického systému, který realizuje zákonodárnou, výkonnou a soudní moc.

Schopnost vyprat špinavé peníze – strategická složka lidského kapitálu ve strukturách organizovaného zločinu

Začátek boje proti němu přišel v době, kdy je protivník mnohdy již dobře opevněn v expandujících daňových rájích, díky svým bohatým zkušenostem se velmi dobře orientuje v celosvětovém finančním systému a má k dispozici širokou škálu metod, díky kterým uniká potrestání. Z tohoto důvodu je hlavní prioritou bezpečnostních a finančních složek státu orientace na praní špinavých peněz. Z tohoto důvodu je tato podnikatelská fáze pro skupiny organizovaného zločinu nejvíce riziková. Proto je praní špinavých peněz "Achillovou patou" organizovaného zločinu.

Z výše uvedených důvodů lze tedy konstatovat, že vedle asymetrických informací lze považovat za další významnou složku lidského kapitálu ve strukturách organizovaného zločinu také obstat ve zmíněné v současnosti nejvíce rizikové fázi nelegálního podnikání, kterou je právě praní špinavých peněz. Zároveň snahou top managementu zločineckých struktur je z důvodu rizika zkracovat čas působnosti v nelegální sféře. To situaci dokumentuje níže uvedený graf – transformace podnikání struktur organizovaného zločinu z nelegální do legální sféry ekonomiky prostřednictvím praní špinavých peněz.

Legenda:

<i>X</i>	.....	<i>Etapy podnikání</i>
<i>Y</i>	.....	<i>Výše podnikatelského rizika</i>
<i>B</i>	.....	<i>Vrchol rizika – dochází k praní špinavých peněz</i>

Závěrečné zhodnocení

Organizovaný zločin je konkurentem státu. Zároveň s rozvojem těchto nelegálních aktivit akceleruje užití asymetrických informací v pozici složky lidského kapitálu. Jejich nositeli jsou zejména osoby se znalostí citlivých údajů oblasti významných ekonomických zájmů státu. Vedle asymetrických informací se stávají v současnosti další složkou strategického významu schopnosti obstát ve fázi podnikání, kterým je praní špinavých peněz. Stejně jako o ostatních nelegálních aktivitách dbají bossové zločineckých struktur o skrytý průběh získávání těchto informací a realizaci praní špinavých peněz, tedy bez jakékoliv publicity. Z tohoto důvodu jsou složky lidského kapitálu ve strukturách organizovaného zločinu potenciálním rizikem asymetrické hrozby demokratické společnosti s mechanismem fungování tržní ekonomiky.

Seznam zdrojů:

- [1] CUIIN, Ch.; GRESLE, F.: *Dějiny sociologie*. Sociologické nakladatelství, 2004.
- [2] KELLER, J.: *Dějiny klasické sociologie*. Sociologické nakladatelství, 2004.
- [3] FLORMANN, W., KREVERT, P.: *In den Fängen der Mafia – Kraken*. Mittler 2001.
- [4] FASSMANN, M.: *Stínová ekonomika a práce načerno*. Briggs & Co., 2007.
- [5] FONTE, J.: Trojský kůň demokracie. *The National Interest*, č.76, 2004.
- [6] VAĐURA, V.: *Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*. Mezinárodní politologický ústav, 2007.
- [7] SAY, J. B.: *Traite d'économie politique*, Paříž, 1803

3. Ohlasy

Ekonomický dogmatismus a ekonomické disidentství (aneb obecnější úvahy nad kacírským hledáním Nadi Johanisové)¹

Pavel Sirůček

JOHANISOVÁ, N.: *Ekonomičtí disidenti: Kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení*. Volary: Stehlík, 2014. 128 s. ISBN 978-80-86913-12-4.

JOHANISOVÁ, N.: *Kde peníze jsou služebním, nikoliv pánem: Výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku*. Volary: Stehlík, 2008. 128 s. ISBN 978-80-86913-05-6.

Publikace N. Johanisové provokují a především vybízejí ke kritickému přemýšlení. Tedy k tomu, co mnohým ekonomům (ale zdaleka nejenom jim) bolestně chybí. Nežřídka pouze věří v nezpochybnitelnost konstrukcí typu „neviditelné ruky“, „vyčišťování trhů“, spontánního vývoje (nejen globalizace) či tzv. „tragédie společenského vlastnictví“. A taktéž sdílí všeobecně rozšířenou víru v automatický nárok na neomezený konzum pro všechny v kontextu představy stálého kvantitativního ekonomického růstu, který se stal samoučelem i uctívaným fetišem. Kdo nevěří v samospasitelnost „růstu pro růst“ nebo v „globalizaci pro globalizaci“ je minimálně velikým výstředníkem či bloudem. Jakékoli zpochybňování „oficiální“ ekonom označí za nevědecké a ideologické. Obvykle neopomene zdůraznit svou nezávislost, a jak často slýcháváme: „Každý ekonom přece ví, že ...“ (doplňte libovolné tržně-liberální dogma). Kdo pochybuje o jediných správných pravdách, ekonomem není.

Kritické hlasy tvrdí, že standardní ekonom se přitom zaklíná pozitivistickým pojetím ekonomie, hodnotovou neutralitou a neideologickým, tzv. objektivistickým, charakterem. Vše moderně doplňuje samoučelným a přehnaně komplikovaným matematickým, statistickým a ekonometrickým instrumentariem. To má konstrukcím dodat technický ráz a pečť vědeckosti disciplíny pro hrstku vyvolených matematiků. A jak zlí jazykové rádi připomínají, především umožnit mechanizaci produkce dalších tisíců odborných textů. Aktuálně je vše umocňováno prohlubováním eklektické syntézy patrné z učebních textů i mediálních aj. prezentací. Pod tlakem

---

¹ Z původního záměru sepsat stručnou informaci, resp. anotaci-recenzi publikace N. Johanisové z roku 2014 pro *Marathon* vznikl tento rozsáhlejší příspěvek. Za připomenutí totiž pořád stojí i první, velmi podobně zaměřená i obdobně koncipovaná, kniha N. Johanisové z roku 2008, na kterou recenze v *Marathonu* uveřejněna nebyla. Autor zde však částečně využívá svou recenzi *Inspirace nejen pro ekonomické disidenty* in *Acta Oeconomica Pragensia* (2010, roč. 18, č. 1, s. 97 - 100, ISSN 0572-3043) a anotaci *Ekonomický romantismus versus kapitalistická globalizace* in *Haló noviny*, 17. 8. 2009 (*Naše Pravda*, 2009, č. 31, s. 3, ISSN 1210-1494). Aktualnost obou představovaných publikací N. Johanisové přitom umocňuje stávající mnohorozměrný krizový vývoj, včetně současného bezradného „přešlapování“ Západu, neoliberalní globalizace a v neposlední řadě i standardní ekonomické vědy.

globálních, především finančních, trhů se stírají rozdíly a každý ekonom i politik se pohybuje ve stejných mantinelech. Bez ohledu na levicovou či pravicovou rétoriku tak musí pragmaticky sahat ke stejným řešením. Jiných cest prý není. I v kontextu řešení dnešních krizí mnozí tvrdí, že by „*ekonomie měla mít přednost před politikou*“. Jako by ekonomie někdy byla jinou, než ekonomii navýsost politickou. Jak si rád zaglosuje šťouravý alternativce.

Zvidavé a šťouravé hledání ekonomické disidentky N. Johanisové

„Zeleně“ orientovaná Naďa Johanisová poodhaluje mnohé znepokojivé aspekty života v postmoderní globalizované kapitalistické realitě dneška. N. Johanisová je vystudovaná hydrobioložka, environmentální bojovnice a aktivistka, ekologická ekonomka, pedagožka, překladatelka etc. A v neposlední řadě známá a úspěšná popularizátorka alternativních pohledů na ekonomii a dlouhodobá kritička tlaku na nekonečný růst a ničení přírody. „*Alternativních*“ především v tom, že berou v potaz přírodu. Ekologičtí ekonomové se přírodu nesnaží „*vecpat*“ do ekonomického modelu, nýbrž uznávají, že ekonomika je na přírodě plně závislá, a pojmají výrobu a spotřebu jako součást ekosystému Země.

Kacířské publikace N. Johanisové s podtituly *Kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení* (2008), resp. *Výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku* (2014) je možné doporučit všem přemýšlivějším čtenářům. Poťouchle ovšem především „*skalně*“ standardním ekonomům a jim obdobným, uvažujícím přísně v „*středoproudých*“ mantinelech a vždy v mezích diktovaných politikou (hyper)korektností a „*salonní přijatelností*“. V první řadě pak všem, kteří jsou přesprávilí oslněni svou profesionální odborností i tzv. vědeckostí mainstreamové ekonomické disciplíny coby údajně „*hard science*“. Se všemi „*tvrdými*“ křivkami, vzorci, modely, postupy, postuláty. Na přebalu knih by se moc hezky vyjímalo varování: „*Chcete-li rozčilit věřícího ekonoma, darujte mu tuto knižičku*“. Tedy ekonoma dogmaticky věřícího standardním nezpochybnitelným tržně-liberálním pravdám a teoretickým konstrukcím. Včetně nevyřčených předpokladů a hodnot, kterým ekonomové rádi přizpůsobují reálný svět.

Poslední věta je vypůjčená z textu *Svět podle ekonomie* (Listy, 1998, č. 2, s. 73 - 77), kde N. Johanisová nemilosrdně tepe ekonomii coby vědu nedospělou. Jako disciplínu, která se dosud nevymanila ze zajetí karteziánského pohledu na svět. S typickými znaky neměnností, kvantifikací a redukcionismem. Přidává něco „*zelených*“ argumentů, s odkazy na klasiky typu H. Dalyho, J. Cobba a A. Durninga. A nepromíjí, že: „*Třináct tisíc posluchačů pražské Vysoké školy ekonomické radostně vstřebává karteziánské paradigma. Média nás přesvědčují, že o moudrosti ekonomů, kteří řídí naši zem, netřeba pochybovat ...*“ (s. 77, cit. text).

Obdobně vyznívá taktéž populární seriál *Z ekonomického kapsáře Nadi Johanisové*, uveřejňovaný v ekologickém časopise *Sedmá generace* v letech 2003-05. Z tohoto přímo vychází recenzovaná publikace z roku 2008. Se 24 pokračováními pod názvem *Ekonomičtí disidenti* se šlo v uvedeném časopise setkávat v následujících letech (přesněji 2008-11). Tato přinášela směsici témat méně známých a těch, o kterých „*salonní*“ ekonomové obvykle a raději vůbec nepřemýšlí (i když i v této oblasti lze vysledovat jistou „*intelektuální*“ módnost taktéž i „*zelené*“ problematiky a „*zelené*“ ideologie).² Druhý seriál namátkou líčil snilkovsky utopické projekty R. Owena, vize družstevního kapitalismu a konce růstu u J. S. Milla, ekonomická hledání M. Gándího, koncepci pluralitní ekonomiky a ekonomické demokracie L. Feierabenda, nerůstové studie R. Douthwaita, sílící mediální manipulace a odcizení či pochybnosti o „*neviditelné ruce*“ v díle K. Polanyiho, holistickou ekonomii E. F. Schumachera nebo boj s ekonomickými kyklopy H. Hendersonové. Všechny představované osoby spojují pokusy promýšlet nebo v praxi uskutečňovat jinou „*než jen individualizovanou tržní a prorůstovou ekonomiku*“. A právě tento druhý seriál aktualizuje, doplňuje (grafy vzájemných vztahů, seznamy literatury aj.) a završuje publikace z roku 2014.

Ekonomický romantismus versus kapitalistická globalizace

Na základě reálií z ČR a Velké Británie knížka *Kde peníze jsou služebním, nikoliv pánem* (2008) poodhaluje příčiny současných hospodářských obtíží a naznačuje alternativní možnosti jejich řešení či alespoň zmírnění, např. cestou lokalizace. Kriticky se dotýká nejen ekonomických kořenů ekologické krize či skrytých předpokladů sociálně-ekonomických teorií. A místy až neadekvátně optimisticky představuje některé lokální, etické a demokratické ekonomické alternativy. Publikace je přitom avizována coby kniha silně znepokojivá. „*Znepokojivá pro ty, kteří přijali jediný model předkládaný pravicovými ekonomy a posvěcený pravicovými*

² Např. V. Klaus (*Národní stát není anachronismus* in *Newsletter Institutu Václava Klause*, září 2014, s. 2 - 4) kriticky hovoří o „*konvenčních moudrostech*“, ke kterým řadí taktéž i „*boj s klimatem, což znamená s námi*“, který „*už je v dnešním světě přijímán jako hotová věc*“. A většina, podle V. Klause, už taktéž akceptovala, že „*je nevhodné a politicky nekorektní se tomu vzpírat*“ (s. 3, cit. text).

politiky. Ale stejně znepokojivá pravděpodobně bude i pro pravověrné příznivce a následovníky nebožtíků Lenina a Stalina. Nepředpojatý čtenář na jejich stránkách může objevit bohatý svět ekonomických, ale i kulturních a společenských struktur, vzniklých z živné půdy fungující občanské společnosti ...“ (s. 2 přebalu, rec. publ. 2008).

Čtenářsky sympatická knížka uvádí do idylického světa kampeliček, etických bank a nejrůznějších družstev, pro které bylo (pro někoho možná překvapivě) naše předválečné Československo přímo „zemí zaslíbenou“. Autorka rezolutně kritizuje převládající soudobé ekonomické myšlení i hospodářsko-politické stereotypy a především usiluje o zprostředkování alternativ. Spíše ale inspirací pro kritické zamyšlení, než - v dnešních tvrdých mantinelech globálního neoliberálního kapitalismu - reálných možnostech. Nicméně poučení a varování z historie, a to i z formací předkapitalistických, jsou obvykle na místě. A nelze ani zavrhnout všechny „návraty“ v duchu nejenom ekonomického romantismu.

Po telegrafické předmluvě T. Fischerové následuje „Úvod autorky“. Začíná provokativní větou, že: „Nejlepší socialismus dělají pragmatičtí kapitalisté“ (s. 8, rec. publ. 2008). Výrok pronesl lékař z malé vesničky na skotském pobřeží, kam N. Johanisová přijela hledat alternativy. A právě coby „improvizovanou kroniku hledání“ představuje svou kritickou publikaci. Zasaduje ji to doby plné paradoxů a připomíná i prameny a vzory, v čele s ekonomem-guru E. F. Schumacherem.

Náplň dvaceti kratších, nečíslovaných a dále ještě vnitřně strukturovaných, kapitol výstižně předznamenávají jejich názvy: „Města duchů ve Velké Británii“; „O bankách, penězích a záludnostech exponenciálního růstu“; „Půjčování peněz bez úroku: sen, či skutečnost?“; „Hlasy z minulosti“; „Z krabice Plunkettovy nadace“; „Čechy, občiny a spor o slovo socialismus“; „Ekonomičtí ideologové a ekonomičtí disidenti“; „Lokální ekonomika v praxi“; „Lokalizace ekonomiky: pohádka, nebo nutnost?“; „Jídlo a vaření - života koření?“; „Duše kampeliček aneb Jak přežít vlastní úspěch“; „Ideály, realita a ztracené iluze“; „Pohled do ledví britských hypermarketů“; „Anatomie globalizace“; „Život v puklinách“; „Kde peníze jsou služebníkem, nikoliv pánem“; „Svépomoc a křížové dotace aneb Na návštěvě u hasičů“; „Půda a ekonomické alternativy“; „Paralelní ekonomické světy“ a „Za kulisami ekonomických frází“.

Jedná se spíše o drobnější esejevitá zamyšlení, většinou však podložena nejenom osobními zkušenostmi, ale i celou řadou pramenných podkladů. S ohledem na nutnost zachování plynulosti a populárnosti textu a zároveň jeho věrohodnosti a dohledatelnosti byl zvolen kompromis. Odkazy na vybrané zdroje jsou tak umístěny v poznámkách pod čarou. Odkazy sice rušivě nepůsobí, nicméně puntičkářského čtenáře zřejmě plně neuspokojí. Obdobně jako závěrečný seznam „literatury zmíněné v textu a doporučené k dalšímu přemýšlení“, resp. relativně skromný výčet „některých zajímavých webových stránek“. K prvotní orientaci a dalšímu hledání však představují ještě přijatelné východisko. Ocenit možno, že autorka píše nekomplikovaně, čtivě, leč s patrnou snahou o nikoli pouze a jen povrchní a dobře prodejné, resp. marketingově zajímavé dílko. Jednotlivé problémy přitom důsledně přibližuje na základě osudů konkrétních lidí a příběhů konkrétních lokalit.

Dozvědět se lze nemálo zajímavostí ze světa obludných hypermarketů a obchodních řetězců, psychóze konzumu, o kořenech a praktikách bankovního systému a úroku (s alternativami z muslimského světa či buddhistické ekonomie apod.), nebo samozásobitelských komunitních aktivitách. Dále o pionýrech družstevního hnutí (včetně polozapomenutého podhoubí první československé republiky), solidárních kampeličkách a svépomocném hnutí, o dávnověkých občinách a z dob středověkých cechů. A nebo o aktuálních indikátorech globalizace i lokalizace, o lokálních ekonomických aktivitách a dalších experimentech, včetně podpory ze strany lidí a v neposlední řadě i příslušných úřadů.

Sugestivně je dokladováno mizení malých i středních podniků, živností a obchodů, neboť nemohou konkurovat nadnárodním gigantům. V centrech měst vznikají „města duchů“ s minimem stálých obyvatel díky neúměrnému růstu nájemného a přeměny bytů na jiné prostory. Možností běžných nákupů ubývá, takže nezbývá než autem jezdit do super- a hypermarketů, které zabírají hektary úrodné půdy a hyzdí okraje měst. Roste dopravní zatížení, spotřeba pohonných hmot i exhalace a mizí mnoho tradičních pracovních míst. Jedno z řešení Johanisová spatřuje v lokalizaci, resp. iniciativě „zdola“. V zakládání neziskových družstev a obdobných svépomocných organizací, které by se neřídily pouze požadavky maximalizace peněžního zisku a diktátem ekonomické efektivity. Vyloučeny jsou zbytečné transporty zboží, důraz je kladen na místní zdroje i místní pracovníky. Podporovány jsou místní obchodníci i živnostníci, kdy peníze by měly co nejdéle cirkulovat v místě, kde vnikly.

Nechybí šířavá kritika samoregulující se „neviditelné ruky“ A. Smitha a paradoxů volného trhu, striktně ekonomického pojetí efektivity i stálého kvantitativního růstu, který se stal samoučelem a uctívaným fetišem. Samozřejmě ani již tradičně odmítavý pohled na klasickou koncepci komparativních výhod v duchu teorie bioregionální výhody, resp. volání „zpět k malému“. Kritizovány jsou dopady růstového imperativu a naznačeny konsekvence tzv. elitářského konsensu a systému „globální monetokracie“, umocňované nedemokratickou reprezentativní demokracií. Vše ve světle ambivalentních procesů soudobé neoliberální globalizace, cca do konce 20. století akcelerující a posléze zpomalující a aktuálně „krizové“.

Recenzovaná kniha rozhodně není „ekonomická“ v tradičním pojetí, což stejně platí pro její volné pokračování z roku 2014. Obě práce ani nespĺňují atributy odborných vědeckých studií, kterými opravdu nejsou.

Ovšem nutno připomenout, že ani být nechťejí. Jde o texty popularizační a informativní, a to popularizační v tom nejlepším slova smyslu.

Ani Johanisová ostatně vlastně ekonomkou není, a ani si na to nikterak nehraje. Nezneužívá, ani se neschovává za ekonomickou hantýrku. Kritický odstup od standardních schémat je z každé větičky obou textů více než patrný. Nicméně ani nejzavilejší odpůrce mainstreamu (resp. „*ekonomických dogmatiků*“) by neměl kritizovat bez hlubších znalostí. To se zde děje pouze výjimečně. Potřebné vědomosti a zkušenosti autorka má. I když rozsah a charakter publikací neumožňuje hlubší argumentaci a text nezřídka plyne v povrchové a populárnější rovině. Mnohým méně kriticky naladěným, méně „*zeleným*“ a méně „*rozhořčeným*“ čtenářům by také mohl vadit menší nadhled a odstup autorky i její očividně silná emocionální angažovanost a zaujetí (což je ovšem na druhé straně i sympatické). A leckdo může být přímo alergický na autory předmluv, resp. na jejich rádoobykritické „*pravdo-láskářské*“ banality a psedointelektuální „*kvazení*“. Poctivě ovšem uznejme, že tentokrát jsou předmluvy vcelku výstižné a přijatelné i přežitelné téměř pro každého.

Texty (2008 i 2014) jsou psány lehce, svižně a vtipně. Se snahou podstatu problémů zbytečně, či záměrně, nezatemňovat a umožnit zorientovat se i naprosto laickému čtenáři. Ostatně právě pro širokou veřejnost jsou obě práce určeny především. Ale právě tady se nachází jedno z velkých úskalí. Mnozí mohou, vcelku oprávněně, poukazovat na velká zjednodušování a nemožnost snadné uchopitelnost řady problémů pro každého laika. Obě publikace jsou mnohem silnější v kritice a v podstatě ani žádnou realističtější alternativu vůči standardnímu „*mainstreamovému*“ světu nepřinášejí. A to i přes značné množství nesporně zajímavých údajů a postřehů. Mnohdy minimálně diskutabilních a silně provokativních.

N. Johanisová klade nemálo sugestivních otázek, narušuje zažitá tabu a dogmata, nezřídka hlásá návrat ke zdravému selskému rozumu a především vybízí ke kritickému přemýšlení. V neposlední řadě k přemýšlení a diskuzím taktéž o civilizačních kořenech a přehlížených tradicích. Odpusťme, že argumentace místy trochu skřípe a posuzujeme shovívavě nezřídka až naivně oslavný tón při popisu utopických alternativních systémů a pokusů. I citelně patrné podléhání iluzím o tzv. „*nepolitické*“ politice, všespasitelnosti tzv. občanské společnosti a všemožné participace či etickém a společensky odpovědném jednání v globální tržně-kapitalistické džungli. A nebo pohádky o hodných (a „*etických*“) bankéřích nikterak nehledících na zisky. Zeela přehlížena je přitom soukromovlastnická podstata globálního tržně-kapitalistického systému, ovládaného a formovaného velkými a mocnými hráči. Klíčovým problémem tudíž zůstávají bariéry k prosazení knihou navrhovaných či spíše naznačených řešení. A to zdaleka nejenom v oblasti nezbytné převýchovy lidí, zhýčkaných plýtváním a manipulovaných reklamou k sobectví a konzumu. A k uctívání „*růstu pro růst*“.

Leč nemá přece jenom trochu pravdy biolog a evoluční ekonom K. E. Boulding v mnohokráté parafrázovaném varování, že: „*Pokud si někdo myslí, že v konečném světě se může nějaký proces vyvíjet exponenciálním způsobem bez omezení, musí být blázen, nebo ekonom*“ ?

Střípky ze života, díla a odkazu sociálně-ekonomických disidentů (a disidentek)

Křest další knihy Nadi Johanisové, s výstižným³ podtitulem *Kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení* proběhl na konci února 2014. Publikace se věnuje tzv. ekonomickým disidentům a genderově korektně dodejme, že včetně i čtyř disidentek. Jde o kratší medailony dvaceti čtyř osob, které se ve svém díle a životě nějakým způsobem zabývali alternativním ekonomickým uspořádáním společnosti. Takové populárněji zpracované malé „*Kdo je kdo*“ ve světě „*ekonomického disentu*“. Užitečné, čtivé, pestré, inspirativní. Leč zopakujeme již výše konstatované u publikace z roku 2008 - o odbornou vědeckou studii se rozhodně nejedná. Poctivě též zopakujeme, že toto ani zde cílem taktéž nebylo. Nicméně někde (např. v kapitole věnované Marxovi) text klouže opravdu pouze po velmi povrchové rovině.

Recenze vyzdvihují, že autorka přistupuje i k samotné skladbě publikace na základě principů v ní obsažených. Tudíž se při výběru představovaných osobností řídila snahou o rovnováhu z hlediska např. geografické příslušnosti, pohlaví, teoretického a praktického zaměření, časového období či témat. „*Soulad formy a obsahu*“ má dodávat knize „*další rozměr*“. Méně vzletně uvedme, že výběr osobností je pestrý, zajímavý a svým způsobem snad i reprezentativní. Ovšem nutno připomenout, že vedle výše konstatovaného mnohé autory nic dalšího nespojuje a, že jde o opravdu pestrou směsici osobností opravdu značně různorodých. A je silně cítit, že se jedná o upravený a doplněný seriál z časopisu *Sedmá generace* - což však význam publikace nijak výrazněji nedevaljuje.

Ocenit nutno, že jsou představováni také autoři a autorky u nás méně známí (či sice obecněji známí, leč nikoli v kontextu ekonomických a ekologických aspektů jejich díla a odkazu), včetně osobností z „*Jihu*“, např. z Indie. Povědomost o ekonomickém myšlení asijském, africkém či jihoamerickém je totiž u nás značně slabá, ba téměř nulová.

³ Puntičkářský recenzent si neodpustí připomenutí, že výstižnější by možná bylo „*sociálně-ekonomického*“ ...

Hned za titulním listem čtenář nalézá krátké vizitky institucí, se kterými autorka spolupracuje. Včetně loga⁴ a kontaktů. Vtipně, sympatické. Stručně se představuje Katedra environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy university, Nakladatelství Stehlík, společensko-ekologický časopis *Sedmá generace* (vycházející již od roku 1991) a brněnský sociálně, resp. nerůstově orientovaný „*myšlenkový tank*“ Trust pro ekonomiku a společnost, který N. Johanisová spoluzakládala.

Následuje „*Poděkování autorky*“, „*Ediční poznámka*“ a „*Předmluva*“ z pera T. Sedláčka, údajně dalšího „*ekonomického disidenta*“. T. Sedláček formulovat a psát poutavě jistě umí, leč recenzent by při jeho hodnocení nebyl objektivní ani náznakem, tudíž se omezuje na konstatování, že tuto osobu za žádného dalšího ekonomického disidenta opravdu, ale opravdu nepovažuje. A též díky těm, k jejichž odkazu se T. Sedláček hrdě hlásí (míněni tzv. političtí disidenti z dob tzv. totality), považuje samotný termín „*disident*“ za poněkud zprofanovaný a zavádějící.

„*Úvod autorky*“ je krátký, čtivý, živý a věnuje se, mimo jiné, i vymezení termínu „*ekonomický disident*“. Jde o kritiky standardních („*mainstreamových*“) ekonomických teorií a „*hledáče alternativ*“. Nechme slovíčkaření a jen připomeňme, že jde o autory mimo „*hlavní proudy*“ světového sociálně-ekonomického myšlení. V některých případech by mohlo být diskutabilní i samotné označení ekonom. V kontextu úvodu autorka komentuje také výběr čtyřiaadvaceti disidentů a správně podotýká, že není snadné tyto „*zařadit do škatulek*“ (s. 11, rec. publ. 2014). N. Johanisová dále explicitně deklaruje snahu o „*čtivost a srozumitelnost při současném zachování faktické správnosti a serióznosti textu*“ (s. 12, rec. publ. 2014). Úvodní pasáže zakončuje přehledový obrázek s časovou osou, resp. daty narození a úmrtí: „*Ekonomičtí disidenti - vzájemné vlivy*“.

Hlavním obsahem představované publikace je čtyřiaadvacet drobných medailonků (téměř ve všech případech naprosto stejného rozsahu), zaměřených nejenom na dílo a odkaz, ale i na propojení života odborného a osobního každého představovaného autora/autorky. Je to jakási sbírka zhuštěných životních příběhů, mnohdy i nemálo dramatických. Telegrafické kapitoly-medailonky jsou řazeny chronologicky a jsou ještě dále členěny. Na začátku je vždy představovaná osobnost znázorněna kresbou, což text oživuje. Nejde přitom o detailnější a vyčerpávající popis života a díla, nýbrž pouze o drobné střípky a útržky mající dokladovat „*disidenství*“ představované osoby. A přinutit k zamyšlení. Což se daří.

Nicméně největší problém publikace spočívá právě v této útržkovitosti a silné zkratkovitosti, mnohde až na samotné hranici přijatelnosti. Nestálo by za úvahu vytvořit obsáhlejší a serióznější „*slovník*“ ekonomických disidentů, včetně dotazení do osobních reálií, díla, odkazů etc., který by příslušné osobnosti mapoval a představoval uceleněji a komplexněji?⁵ Zopakujme však, že toto cílem autorky na omezeném prostoru zde nebylo.

S jakými ekonomickými disidenty a disidentkami se čtenář na stránkách potkává? S řadou jmen se setkal již v první představované publikaci N. Johanisové z roku 2008. Tady startuje Robert Owen v kapitole s podtitulem „*Jak se vymanit z nefunkčního systému*“ a následně pokračují: Sismonde de Sismondi („*Nenechme se vést pouhými čísly*“); František Cyril Kampelík („*Co jednomu nemožno, to všem dohromady snadno*“); John Stuart Mill a Harriet Taylorová („*Družstevní kapitalismus a konec ekonomického růstu*“); Karel Marx („*Kapitalismus zničí sám sebe*“); John Ruskin („*Největší bohatství je život*“); Henry George („*Zdaňme vlastnictví přírody!*“); Silvio Gesell⁶ („*Osvobodme peníze od úroku!*“); Mátma Gándhí („*Ekonomická lokalizace a princip správcovství*“); Gilbert Keith Chesterton („*Rovnoměrná distribuce vlastnictví*“); Karl Polanyi („*Seberegulující trh je nebezpečná utopie*“); Ladislav Feierabend („*Pluralitní ekonomika a ekonomická demokracie*“); J. C. Kumarappa („*Gándhího ekonom*“); E. F. Schumacher („*Ekonomie, jako kdyby na lidech záleželo*“); Ivan Illich („*Čím jsme bohatší, tím jsme chudší*“); Hazel Hendersonová („*Model třípatrového domu s polevou*“); Herman Daly („*Podstatné je měřítko i spravedlnost*“); Joan Martinez-Alier („*Konflikt jako naděje*“); Muhammad Yunus („*Mikrouvěr zruší chudobu*“); Richard Douthwaite („*Jak ekonomicky nerůst ani neklesat*“); Lubomír Mlčoch⁷ („*Co je důležité, je očím neviditelné*“); Mary Mellorová („*Musíme změnit finanční architekturu*“); Vandana Shiva („*Ekonomický růst způsobuje chudobu*“) a Molly Scott Cato („*Zelená ekonomie znamená spravedlnost a udržitelnost*“).

⁴ Zvláště půvabné je „*heřmánkové*“ logo KES FSS MU (což není myšleno nikterak ironicky). Recenzent této katedře logo (či přímo znak či dokonce erb) závidí, a uvažuje o návrhu log pro příslušná pracoviště VŠE v Praze. U katedry šířící standardní mikroekonomické poučky by ve znaku asi neměly chybět křivky poptávky a nabídky. Jak škodolibě tvrdí zlí jazykové, o ničem jiném tato disciplína ostatně ani není.

⁵ Alespoň v rozsahu publikace Sojka, M.: *Kdo byl kdo: Světoví a čeští ekonomové*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-055-1. Publikace bohužel vydané jenom jednou a již neaktualizované ...

⁶ Samostatnou recenzi by zasloužila práce Votruba, A.: *Paradox úroků: Dějiny konceptu bezúročné měny*. Praha: Národní muzeum a Brno: Doplněk, 2013. ISBN 978-80-7036-382-9, resp. 978-80-7239-303-9.

⁷ Na tomto místě recenzenta napadá, že do slovníku ekonomických disidentů by osobně zařadil i oponenta L. Mlčocha - V. Klause. Tento je sice na jedné straně vzorovým „*ekonomickým dogmatikem*“ (víra v trh apod.), ale v mnohém současně „*ekonomickým disidentem*“ (názory na ekologii, Evropskou unii, politickou korektnost aj.).

K zájemcům, u kterých portréty vzbudí zvědavost a podnítí snahu dozvědět se více, směřují závěrečné „Poznámky“ a „Seznam literatury“. S podrobnějšími odkazy na použité zdroje i na další texty, které se k představovaným osobnostem váží.

Obdobně jako u výše představované knihy z roku 2008 je možné i u publikace z roku 2014 ocenit svižnost, život a velkou čtivost. Jedno z hlavních poučení spočívá v neustálém připomínání, že ekonomii a ekonomiku je nutné chápat v rámci daleko širším, než jaký obvykle prezentují standardní učebnice a standardní schémata ekonomické vědy. I když nejde o publikaci „ekonomickou“, je popularizační⁸ text N. Johanisové možné doporučit i profesionálním ekonomům a studentům ekonomie. Minimálně jako zajímavý a nesporně inspirativní podnět ke kritickému zamyšlení a dalšímu, daleko, daleko hlubšímu studiu.

„Konvenční moudra“ a ekonomická dogmata⁹

Přidejme několik kritických postřehů a dalších námětů k zamyšlení ohledně soudobé ekonomické vědy, resp. ekonomických teorií ve světle aktuálních rozporů, problémů, krizí a „výzev“ globální současnosti – aneb na téma „ekonomičtí dogmatici“ versus „ekonomičtí disidenti“. Úvodem připomeňme, že dogmata zejména stále dominantní neoklasické liberální ekonomie nezřídka bývají připodobňována k mystice či náboženství spíše než k vědě. Tržní principy se pro mnohé staly samoučelem a posvátnou ikonou, ekonomické podněty vytlačují ostatní, lidské bytosti jsou stále více degradovány na modelové homo oeconomicus posedlé individuální spotřebou, vše je podřízeno honbě za peněžními zisky a za ústředního hrdinu doby platí spekulant. A to v duchu nezvratné víry v blahodárnost a efektivnost tržních řešení ve všech sférách, vyhlášených za téměř náboženské dogma. Každý musí přinášet oběti a hlavně se neustále a pokorně klanět všemocnému bohu TINA - „There Is No Alternative“.¹⁰

Ekonomický dogmatismus (a zdaleka nejenom ekonomický) se přitom silně projevuje i u kategorie globalizace. Tento termín náleží dnes k výrazům nejfrekventovanějším, nejdiskutovanějším i nejdémonizovanějším či nejzmanipulovanějším, a to nezřídka bez ohledu na reálné skutečnosti. Jen málokteré slovo vyvolává v současnosti tak rozdílné představy, asociace a emoce než právě kategorie globalizace. Samotný termín je silně zatížen ideologií, propagandou i apologetikou a mnozí upozorňují na neporozumění objektivním skutečným a klam, vnucený mocnými skupinami, resp., který jsme si nezřídka vnutili sami.

I zde jsou mnozí vesměs dobrovolnými zajatci tzv. „konvenčního myšlení“, kdy vědecké zkoumání bývá nezřídka nahrazováno vírou a mytologií. Sama globalizace je dnes „skalní“ vírou („globalismus“), resp. mocnou ideologií, která sjednocování světa odráží ve vědomí. Ideologií, hlášanou zdaleka nejen tzv. „hyperglobalizátory“, a formující oficiální přístupy, které jsou v současnosti již fakticky nezbytnou společenskou konvencí. Ideologie globalizace (a ideologie tzv. lidských práv) se staly vlastně novým náboženstvím, a novodobou obdobou hříchů je nyní porušování pravidel salónní politické (hyper)korektnosti.¹¹

⁸ V době psaní této recenze se recenzentovi dostává do ruka kniha z poněkud „jiného soudu“. Též však popularizační, inspirativní a zaznamenání hodná. Jedná se o publikaci s názvem *Kniha ekonomie*, britského autorského kolektivu, z roku 2012. Česky Praha: Euromedia - Knižní klub, 2014. ISBN 978-80-242-4498-3. Jde sice o text ekonomie „mainstreamové“ (s mírnými přesahy do alternativních přístupů - vždy ale přísně v „mezích zákona“), ale také v řadě aspektů inspirativní. Může čtenářům (a hlavně studentům, a bohužel i mnoha učitelům, ekonomie) alespoň trochu suplovat fatální neznalosti z oblasti dějin ekonomických teorií, jejich komparací a i dějin hospodářských. Což jsou znalosti nezbytné k hlubšímu a kritickému pochopení standardních i alternativních sociálně-ekonomických teorií. Např. v podmínkách VŠE v Praze (coby stále ještě „vlajkové lodi“ tuzemského ekonomického vysokého školství) byly tyto disciplíny, mající zde desítky let trvající hlubokou a silnou - i mezinárodně uznávanou - tradici, po roce 1989 fakticky zlikvidovány. Dnes těžko přežívají pouze u mála studentů, resp. oborů a specializací. O tyto nelehké disciplíny dlouhodobě není zájem - v duchu přehnané a kontraproduktivní (psedo)liberalizace a možnosti tzv. volby ze strany studentů. K čemu by asi vedla možnost „volitelnosti“ anatomie na lékařských fakultách? Nikoli nepodstatnou roli přitom sehrává převažující (a hluboce nesprávné) mínění, že by měly být vyučovány pouze předměty s tzv. přímou uplatnitelností v praxi. Degradace a úpadek tuzemského vysokého školství (a nejen vysokého a nejen ekonomického) pokračuje. Kam až dospěje?

⁹ Zde s využitím textu kapitoly *Globalizace: teoretické aspekty, vývoj, výhledy* in Sirůček, P., Descubes, I., Džbáňková, Z., Šumpíková, M. et al.: *Makro- a mikroekonomické aspekty globalizace, růstu, rozvoje a konkurenceschopnosti - vybrané problémy ve světle institucionálního uspořádání*. Slaný: Melandrium, 2014, s. 8 - 177. ISBN 978-80-87990-00-1.

¹⁰ V kontextu různorodého odporu proti „globalizaci finančních trhů a kapitálu“ se objevují se i nejrůznější motta - např. proti thatcherovskému „There Is No Alternative“ bývá stavěno volání „Another World Is Possible“. Právě heslo „Jiný svět je možný“ si zvolilo Světové sociální fórum v Porto Alegre (2001), které mělo být otevřeno všem, kdož jsou „proti imperialismu a neoliberalismu“. „Duch Porto Alegre“ hledá systém, který je relativně demokratičtější i rovnější. Stále ovšem marně.

¹¹ Např. V. Klaus (*Malá česká hilsneriáda aneb další případ diktatury politické korektnosti* in *Právo*, 28. 2. 2011, s. 1 - 2. ISSN 1211-2119), v duchu konzervativního odmítání genderismu, feminismu či antidiskriminacionismu a „tyranie politické korektnosti“ kriticky hovoří o soudobé „PC-Society“ - „politicky korektní společnosti“. „Jde o fenomén celosvětový, evropský i český“. A co je, nebo není, politicky korektní „navíc definuje - zcela samozvaně - jedna skupina lidí, která si

Stále zaznívají a jsou propagandisticky šířeny optimistické tirády na rozvoj a produkci světového bohatství díky větší liberalizaci všech sfér, větší svobodě obchodu, větší výrobě i spotřebě, větší integraci s odstraňováním překážek pohybu zboží a především pohybu kapitálu. Neoliberalní dogma hlásá, že „volné“ trhy a „globální liberalizace“ jsou univerzálními recepty v podstatě na všechny problémy. Globální finanční trhy jsou „glorifikovány“. „Svatí“ bojovníci za „liberální“ pravdu, pokrok i osvětu volají po oslavách „Dne globalizace“. Maistreamový (a stále převažující) náhled přitom v podstatě pořád věří a stále většinou i hlásá a propaguje, že politiky neoliberalismu dynamizovaly světovou i národní ekonomiky, zvýšily bohatství a problematický (či přímo krizový) vývoj po roce 2008 představuje pouze malé „zaškobrtnutí“ na jediné správné cestě, které na pokračujícím růstu bohatství a silící prosperitě mnoho zásadního nemění.¹² Liberalizace trhů v podstatě stále pokračuje. I přes občasné proklamace o nutnosti „sociálního“ modelu např. v EU, nebo poukazy na realitu pokrizového procesu deglobalizace (např. ve světě financí) atd.

Poselství ze Světového ekonomického fóra v Davosu 2009 mainstreamově znělo, že: „Globalizace nesmí být obětí krize“. Neoliberalové coby univerzální léky na stávající krizi (a na všechny krize vůbec) dokonce doporučují ještě více liberalizace a privatizace. Liberalizace má „probudit v lidech dřímající energii k podnikání, osvobodit v nich tvůrčí síly“.¹³ Hlasatelé liberálních představ bijí na poplach před hrozbami protekcionismu a „strašidlem“ hospodářského nacionalismu. Přitom globální lídři v současnosti ani již nikterak nezakrývají, že termín globalizace používají coby synonym pro liberalizaci („globální liberalizace“). Principy liberalizace, privatizace a deregulace představují pilíře politiky neoliberalismu.

Kritické názory však dokladují, že neoliberalní politiky ve většině zemí ve skutečnosti růst zpomalily a zvýšily nestabilitu, vedle toho, že podle očekávání silně prohloubily nerovnosti. Důvody, proč většina obyvatel tato doložitelná fakta vlastně vůbec neregistrovala a nevnímala, někteří¹⁴ vidí v obrovském rozmachu úvěru na Západě a ve vylepšování celosvětové bilance díky zemím, které neoliberalní model nepřijaly zcela (Čína, Indie apod.). Ani po roce 2008 však neoliberalismus neztrácí příliš na síle, neboť se z ideologie proměnil na „čistou mytologii“, které většina věří, a která zcela prostupuje jejich životy.¹⁵ Hlasy odlišné od západních mainstreamových médií¹⁶ varují, že liberální ideologie dnes „produkuje rizika planetárního měřítka“. „Kořistnické“ zájmy koncentrovaného kapitálu mohou směřovat až ke zničení celých národů, a liberální politiky škodí i samotným USA, usilujícím o udržení „globální dominance“, překonání stávajících krizí a nastartování dlouhodobého růstu.

Ohledně „volnotržní“ ideologie je možné připomenutí i tuzemských reálií především 90. let 20. století. Tehdy vznikala „český kapitalismus“ a jeho tvůrci, mimo jiné, nevytvořili adekvátní institucionálně-právní rámec, nastavující pravidla zejména na kapitálových trzích. V duchu hesla, že: „Ekonomové musí předběhnout právníky“ (aby jim právníci nemohli házet klacky pod nohy). Šlo o projev „víry v trh, v nejčistší sektářské podobě“¹⁷ s mnoha důsledky.

Podle nemála kritiků „volnotržní“ ideologie se přesvědčivě ukazuje, že na žádných trzích nikdy nejsou splněny podmínky pro jejich dokonalé fungování (dokonalá konkurence či dokonalá znalost podmínek trhu) a

---

vydobyta zcela neuvěřitelnou pozici v médiích, a která nám suverénně a autoritativně říká, co smíme a co nesmíme“ (s. 1, cit. text).

¹² Nicméně jisté posuny lze minimálně od druhé dekády 21. století i v „mainstreamových“ ekonomických debatách zaznamenávat. Oživeno bylo téma krizí či dlouhodobé stagnace.

¹³ Např. V. Bělohorský (*Uklidte to lejno! O lichvářích, riziku, postdemokratickém kapitalismu in Salon, literární a kulturní příloha Práva*, 9. 2. 2012, s. 5 a 7. ISSN 1211-2119) však uvedené nazývá „neoliberalním mýtem“ a „tupou ideologií“ a konstatuje: „Je třeba legitimizovat opačnou politickou vizi: více kontroly a omezení ekonomických aktivit, některé znovu zestátnit, není pravda, že stát je vždy horší správce než soukromník ...“ (s. 7, cit. text).

¹⁴ Srov. Chang, H. J.: *23 věcí, které vám neřeknou o kapitalismu*. Praha: Dokořán a Argo, 2013. ISBN 978-80-7363-578-7, resp. 978-80-257-0980-1.

¹⁵ Politika neoliberalismu tak „dosáhla úspěchů a současně neuspěla“. „Úspěch“ je politický, neboť tuto přijaly za svou prakticky všechny vlády. „Neúspěch“ ekonomický, protože nevedla k růstu (I. M. Wallerstein). Jiní spatřují taktéž ekonomické úspěchy (A. Glyn). Podařilo se jí zvrátit trend stoupajícího podílu mezd a platů na hrubém národním důchodu. Koncem 70. let 20. století se tento ukazatel, podle statistik OECD, pohyboval kolem 75 %, a do roku 2005 klesl na 66 %. Změna poměru mezi prací a kapitálem náleží k základním rysům vývoje posledních třiceti let. Neoliberalní politika nedokázala zvýšit tempo růstu světové ekonomiky ve srovnání s obdobím 1973-79, považovaným za krizové. I Čína byla dosud faktorem, který měl vliv spíše na rozdělování reálného bohatství v globálním měřítku (ne vždy ve svůj prospěch) nežli na růst jeho celkového objemu. Reálné bohatství světa příliš rychle neroste, zato se rozděluje stále nerovnoměrněji. Problémem se stává rostoucí globální chudoba. Vážné diskuze se vedou o rozdělování nedostatkových zdrojů, nejen v rámci národního státu, ale i globálně. A to včetně strategických surovin, které se pravděpodobně stanou předmětem příštích spekulací a bublin. Podrobněji viz Glyn, A.: *Capitalism Unleashed: Finance, Globalization and Welfare*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-01-9929-19-9 a Wallerstein, I. M.: *Antisystémová hnutí včera a dnes. Projev, přednesený na 38. výroční konferenci Politické ekonomie světového systému, 10. dubna 2014 v Pittsburghu*. Přeložil: M. Formánek, 2014.

¹⁶ Srov. S. Glazjev (2014) o geopolitické situace Ruska na <http://worldcrisis.ru/crisis/1584472>.

¹⁷ Podrobněji viz Myant, M.: *Vzestup a pád českého kapitalismu: Ekonomický vývoj České republiky od roku 1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2288-2.

trhy „selhávají“.¹⁸ Trhy mají celou řadu prostředků, jak ovlivnit a formovat poptávku, jejich informace jsou poplatná poznání, které je nedokonalé. Trhy často vedou k řadě nerovnováh, vznikají vážné potíže, odchylky od nerovnováhy se hromadí, a čím déle trvají, tím se situace stává nebezpečnější atd. Trhy samotné přitom nijak negarantují, že se „dobré a slušné“¹⁹ subjekty udrží a „špatní či slabí“ zanikají. A nikoli každý bezvýhradně věří v optimální alokaci pomoci tržního systému. Bývá poukazováno na nerovný přístup k informacím či na generování nerovností při vyjednáváních, kdy v reálných podmínkách se poučka o „vyčišťování trhů“ stává pouze nepřilíš významnou hypotézou. Teoreticky (a učebnicově) by sice měly vítězit subjekty přinášející inovace, dobře řízené a disponující kvalifikovanými pracovníky či aplikující ekologicky šetrné i „společensky odpovědné“ technologie, ale v tvrdé kapitalistické realitě často profitují především ti, kdo porušují zákony, obcházejí předpisy, ničí etiku obchodování, likvidují konkurenci či devastují životní prostředí. Standardní ekonomie ale tradičně o svých skrytých předpokladech mlčí.²⁰

V rámci obecnějších úvah na téma „ekonomičtí dogmatici“ versus „ekonomičtí disidenti“ dále připomeňme, že standardní ekonomické teorie se potýkají s celou řadou nejenom metodologických problémů. Patrná je přitom neschopnost reagovat na nové „výzvy“ soudobé globalizace a síly varování před ekonomy, kteří se snaží přizpůsobovat svět svému učení a jeho hodnotám adekvátním 18. století. Podle některých přístupů ekonomie reprezentuje vědu speciální, reálnou, kulturní a sociálně-ekonomickou.²¹ Jiní však soudí, že je schopna vysvětlovat chování také v oblastech domény dalších disciplín. Tzv. „striktně ekonomický přístup“ aplikují na analýzu rodiny, kriminality, zdraví či diskriminace a vlastně na všechny sféry aktivit nejen tržních, ale i netržních. Kritiky zde varují, že ekonomové svou tzv. „imperialitou“ povýšeně staví mezi sebe a ostatní vědy bariéry, s tendencí čistě ekonomické principy povyšovat na obecné a univerzální. Což se v neposlední řadě týká i náhledů právě na procesy soudobé globalizaci či na aktuální krize.²²

Výhrady přitom směřují i ke staré otázce, zda ekonomie je skutečnou vědou či pouhou profesí? Většinu standardních principů nelze podrobit kritickému ověření a matematická prezentace nezřídka slouží k maskování nejen absence faktického obsahu, ale i ideologičnosti a příslušných zájmů. Tzv. vědecky formulované problémy se vzdalují z dosahu veřejnosti i volených reprezentantů s poukazy na „techničnost“.²³ Ekonomové, i se svými špatnými radami, nepodléhají kritériím ohodnocení jako jiné profese a mnohdy jsou zcela zbavováni odpovědnosti. „Revoluční přestavba“ ekonomie nezřídka ústí v abstraktní systémy, které již nepotřebují výstupy z reálného světa. Ostatně i tzv. Nobelova cena za ekonomii (nemající se závěti A. B. Nobela nic společného) bývá vnímána coby náhrada ceny za matematiku.

Tzv. „metodologičtí esencialisté“ usilují o proniknutí k podstatám a kladou otázky typu „co je za kategori““. Tzv. „nominalisté“ kladou otázky odlišně, a za úkol vědy označují popsat, jak se „věci chovají“. V posledních desetiletích se ekonomie údajně odklonila od vědy „esencialistické“ směrem k „nominalistické“. A to díky aplikacím vyšší matematiky, statistiky či teorie pravděpodobnosti. Stoupenci zde argumentují nechutí části vědců k novým přístupům, protože je devalvován jejich vědecký kapitál. Odpůrci však namítají, že skepse

¹⁸ J. Cassidy (*Jak selhávají trhy: Logika ekonomických kalamit*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2100-7) popisuje rostoucí vliv tzv. „utopické ekonomie“ – zde ve smyslu myšlení, které je slepé k tomu, jak jednají skuteční lidé, a které popírá existenci spousty způsobů, jimiž může neregulovaný „volný“ trh vyvolat katastrofu. Věnuje se zejména selhávání finančních trhů a zdaleka nejen on varuje, že v časech stávající hospodářské krize je úporné setrvávání na starých ortodoxních „pravdách“ pošetilé i vysloveně nebezpečné. K selháním „volnotržní“ ekonomiky, resp. nesocialistickým řešením blíže též viz Chang, H. J.: *23 věcí, které vám neřeknou o kapitalismu*. Praha: Dokořán a Argo, 2013. ISBN 978-80-7363-578-7, resp. 978-80-257-0980-1.

¹⁹ M. J. Sandel (*Co si za peníze (ne)koupíte*. Praha: Albatros, 2013. ISBN 978-80-265-0060-5) ukazuje, proč je chybné u některých statků a v některých oblastech nechat směnu statků na trhu neboli, kde jsou tzv. „morální meze trhu“.

²⁰ Kdy by tedy byly omezené zdroje pomoci trhů alokovány efektivně? Někteří hovoří se o třech základních podmínkách: všechny subjekty (poptávky i nabídky) mají stejné informace, musí existovat trhy úplně na všechno – na statky současné a budoucí (včetně vzdělání, zdraví atd.) a nesmí se vyskytovat žádné externality, veřejné statky ani úspory z rozsahu. Jsou tyto podmínky splněny alespoň přibližně? Ale i kdyby ano, zůstává zde, že „trhům lze provolat dvakrát slávu, nikoli ale potřeby“. Známý „otec soudobé standardní ekonomie“ P. A. Samuelson zdůrazňuje význam tržní koordinace při řešení otázek „Co?“ a „Jak?“ vyrábět, nicméně připomíná četné problémy v oblasti rozdělování („Pro koho?“). Nehledě na další fundamentální otázku – „Proč?“. Podrobněji viz např. Sirůček a kol.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj - současnost - výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-03-4.

²¹ „Často se diskutuje o tom, co vlastně ekonomie je, zda je vůbec vědou, a pokud ano, zda patří mezi vědy společenské, či exaktní, nebo zda je dokonce královnou všech věd“ (T. Sedláček in Johanisová, 2014, s. 7). Srov. Sedláček, T.: *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8 (též viz recenzi in *Marathon*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 12 - 16. ISSN 1211-8591).

²² V. Bělohorský (*Uklidte to lejno! O lichvářích, riziku, postdemokratickém kapitalismu in Salon, literární a kulturní příloha Práva*, 9. 2. 2012, s. 5 a 7, ISSN 1211-2119) konstatuje, že: „První podmínkou překonání krize je zbavit ekonomii jejího privilegovaného postavení v politickém systému, vrátit jí status pouhého názoru ...“ (s. 5, cit. text).

²³ „Ekonomie je zvláštní obor ... Směr bádání, vycházející z morální filosofie, se proměnil v mechanickou, matematicky alokativní záležitost ...“ (T. Sedláček in Johanisová, 2014, s. 7). Srov. Sedláček, T.: *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8 (též viz recenzi in *Marathon*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 12 - 16. ISSN 1211-8591).

nepramení pouze z neochoty doplnit si znalosti matematiky, statistiky či ekonometrie, nýbrž především z toho, že ekonomii chápou odlišně. Kritizována je aplikace matematiky nejen na vybrané problémy, ale na veškerou látku. S tímto je spojováno další vylučování obtížně matematicky uchopitelných, ale klíčových problémů z teoretické analýzy a přesun důrazu na pseudoproblémy, kde však lze demonstrovat „odbornost“. Z hlediska sociologie vědy mnozí spojují důležitý zdroj obliby matematické ekonomie a postupů s tzv. „mechanizací“ procesu produkce publikací.²⁴

V kontextu nahlížení mnohorozměrných procesů globalizace je možné připomenout i vážné problémy s adekvátní „reflexí existující skutečnosti“. Výhrady směřují k tomu, že standardní ekonomické modely mnohdy adekvátně nepopisují ani např. chování individuů na trzích, natož globalizovaný systém jako celek. M. Ransdorf připomíná apologetičnost většiny společenskovední produkce, která se nachází „v zajetí fenomenality“.²⁵ Objektivní příčinu spojuje s tím, že moderní společenská skutečnost je „v rostoucí míře skutečností univerzálního zprostředkování“ (Ransdorf, M.: *Nové čtení Marxe II. Marx jako platforma kritického myšlení*. Plzeň: Euroverlag, 2012. ISBN 978-80-7177-0305, s. 221).

Podstatné pohyby jsou stále ve větší míře zprostředkovány pohyby jevovými. „To umožňuje, že především politické ekonomii stačí soustředění na fenomenalitu, která je nejsnáze matematizovatelná“ (dtto).²⁶ Přičemž „reflexe existující skutečnosti“ předpokládá „destrukci fenomenality ...“ (tamtéž). Všudypřítomná fenomenalita je zde označována za důležitý nástroj manipulace ve vyspělých společnostech.²⁷ Soustředění se na fenomenalitu vede taktéž k tomu, že „nedochází k reflexi předpokladů vlastní disciplíny“ (dtto) a ztrátě schopnosti prognózovat zlomy, „vychýlení z normálu“. „Vystoupení „expertů“ tak mají spíše ideologický charakter a smysl“ (tamtéž).

Kapitalistický systém je řádem plodícím ideologii hlásající jeho racionalitu. Neopírá se přitom o mýtickou, náboženskou či tradiční legitimizaci, nýbrž sám deklaruje racionální legitimizaci.²⁸ Teoretická ideologizace kapitalismu staví na principech, od nichž se odvíjí postuláty standardních ekonomických teorií. Jejich dogmata bývají připodobňována k víře,²⁹ k mystice či k náboženství, včetně zakořeněné víry v pokrok a stálý růst, ze kterého se stal doslova rituální předmět. Ekonomie se „tváří“ technicky, nenápadně a „bezhodnotově“.³⁰ Standardní ekonomie se ráda zaklíná svou „vědeckostí“ ve smyslu vědy pozitivní, kdy morální, etické či hodnotící soudy odkazuje do oblasti pejorativně chápané ideologie.

Ovšem taktéž stále dominantní neoklasická ekonomie přitom obsahuje řadu nevyčtených silných předpokladů. Základem je liberální vidění světa, člověka i ekonomiky, individualismus a subjektivismus. O prospěšnosti decentralizované soukromovlastnické ekonomiky s „neviditelnou rukou trhu“ se nepochybuje. Samotnou kategorii vlastnictví tradiční neoklasická ekonomie vůbec nezkoumá - blahodárné působení soukromého vlastnictví, na vlastníky i nevlastníky, je zde automatickou samozřejmostí.

²⁴ Mnozí v neposlední řadě spatřují rozpor mezi racionalistickými postupy a pozitivistickou rétorikou sloužící k posvěcení ideologických koncepcí, které se často přičíí realitě i zdravému rozumu.

²⁵ Jiné pohledy ovšem nahlíží coby „základ ekonomické metody“ fenomenologii. „Pouze při sepětí ekonomických modelů s jejich fenomenologickým založením bude zachována podstata subjektivistického přístupu, tj. ekonomickému přístupu k lidskému jednání“ (Svoboda, M.: *Fenomenologie jako základ ekonomické metody*. Politická ekonomie, roč. 62, č. 3, s. 400 - 417. ISSN 0032-3233, s. 416). V pozadí se nachází hluboký spor mezi metodologickými přístupy „objektivistickými“ a „subjektivistickými“. Široce diskutovat lze též např. věčný svár principů „individualismu“ a „kolektivismu“ atd.

²⁶ „Požadavek matematizace ekonomie ... je možný za současné situace jen díky omezení na fenomenalitu“ (Ransdorf, M.: *Nové čtení Marxe II. Marx jako platforma kritického myšlení*. Plzeň: Euroverlag, 2012. ISBN 978-80-7177-0305, s. 221).

²⁷ Fenomenalita vystupuje v různých formách - např. coby „ekonomická fenomenalita, „virtuální ekonomika“, která vyvolává divoké reakce v teorii ... i ... úvahy o řešeních (James Tobin a jeho projekt daně postihující pohyby spekulativního kapitálu) ...“ (Ransdorf, M.: *Nové čtení Marxe II. Marx jako platforma kritického myšlení*. Plzeň: Euroverlag, 2012. ISBN 978-80-7177-0305, s. 221).

²⁸ Srov. Cassidy, J.: *Jak selhávají trhy: Logika ekonomických kalamit*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2100-7, Castoriadis, C.: „Racionalita“ kapitalismu. Září 1996-srpen 1997. Překlad z němčiny: R. Pěvřátíl. Vydáno 8. 3. 2004. Dostupné na <http://sok.bz>, Glyn, A.: *Capitalism Unleashed: Finance, Globalization and Welfare*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-01-9929-19-9, Chang, H. J.: *23 věcí, které vám neřeknou o kapitalismu*. Praha: Dokořán a Argo, 2013. ISBN 978-80-7363-578-7, resp. 978-80-257-0980-1, Varoufakis, Y.: *Globální Minotaurus: Amerika, Evropa, krize a budoucnost globální ekonomiky*. Praha: Rybka Publishers, 2013. ISBN 978-80-87067-09-3.

²⁹ „Ekonomie se nejvíce jako víra, ale vírou je – a nenápadně formuje reálný svět k obrazu svému. Například naše postkomunistická transformace, stejně tak jako jiné, byla zhmotněním ekonomické víry jejich hlavních tahounů“ (T. Sedláček in Johannisová, 2014, s. 7). Srov. Sedláček, T.: *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8 (též viz recenzi in *Marathon*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 12 - 16. ISSN 1211-8591).

³⁰ „... ač se ekonomie tváří nenápadně, technicky či bezhodnotově, přesto si jaksí skrytě činí nároky na filosoficko-teologická témata. Zda je člověk egoistický, racionální, užitek maximalizující, mechanicky kalkulující jedinec - to je přece filosofie, ne-li rovnou teologie“ (T. Sedláček in Johannisová, 2014, s. 7). Srov. Sedláček, T.: *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8 (též viz recenzi in *Marathon*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 12 - 16. ISSN 1211-8591).

Nicméně stále sílí pochybnosti o tržní koordinaci aktivit, umocňované akcelerací i problémy a rozpory soudobé globalizace. Pro trhy je, např. podle soudobých heterogenních keynesovců, příznačný nerovný přístup k informacím a generování nerovností při vyjednáváních. Již bylo připomenuto, že trhy samotné nikterak negarantují, že „dobří a slušní“ zvítězí. Svobodné trhy nejsou sice mnohdy zpochybňovány jako takové, ale je poukazováno na to, že jsou efektivní pouze tehdy, když vláda dokáže korigovat jejich chyby. Tradiční neoklasika přitom stále neochvějně věří v optimální (a tzv. efektivní) alokace pomocí tržního, resp. cenového systému³¹ - na čemž mnoho zásadního nemění ani učebnicové koncepty tržních selhání či „modernizované“ podoby stále dominantní neoklasické ekonomie.

Dále namátkou připomeňme, že standardní „mainstreamové“ ekonomické přístupy a modely konzistentně považují inovace, resp. technické a technologické změny za čistě exogenní, tedy mimoekonomické. Padají zde jako „mana z nebe“, často zcela bezplatně a pouze posunují produkční aj. funkce. Nemožnost adekvátního postžení vědeckotechnického pokroku generovaného samotným kapitalistickým systémem je nejen z hlediska ekonomické analýzy silně problematická, ale v globálních podmínkách 21. století již stěží udržitelná.

Vedle obecnějších nedostatků typu „ahistoričnosti“³² aj. bývá poukazováno i na ztrátu obecného hlediska v kontextu důrazu na dílčí a specifické problémy a často i uměle vytvářené „pseudoproblémy“. Mnoho času se věnuje modelování a zkoumání banalit, resp. diskuzím, které kritiky posměšně srovnávají se středověkou scholastikou a disputacemi typu „kolik andělů se vejde na špičku jehly“.³³ Dále jde o přerušení komunikace mezi ekonomy, kdy se dnes tito musí soustředit na jednu oblast zkoumání a obvykle zvládají i pouze jednu sadu nástrojů a metod. Obecné směry bádání často absentují, každý si klade jiné otázky a používá jiné techniky.

---

³¹ Kolem „neviditelné ruky“ vzniklo nemálo mýtů a lží. Původně morální filosof A. Smith přitom připomínal, že ekonomika nemůže fungovat bez morálky, musí být dodržována nepsaná pravidla a hodnoty i naplňován ideál spravedlnosti. Úspěšnost trhu se pozná podle toho, jak se lidem žije. Odlišné interpretace však věří, že pobídky tržní ekonomiky jsou takové povahy, že se morálkou vůbec nemusíme zabývat. Každý sobecky maximalizuje vlastní prospěch a prospěch společenský se automaticky dostaví sám. Jiní věří, že morálku lze „spočítat“. Taktéž princip tzv. „paretovského optima“ ignoruje předběžné rozdělení majetku, moci i informací a vede k sociálně nespravedlivým výsledkům. Blíže viz např. Sirůček a kol.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj - současnost - výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-03-4.

³² Převážně ahistorický přístup náleží mezi slabé stránky vědecko-filozofické metodologie nazývané „empiricko-analytický“ přístup, přestavující tzv. pozitivistickou linii ve vědě. Operuje především se zkušeností a dominující metodou je analýza, což vede k fragmentaci reality. Dochází k podcenění významu celku ve vztahu k prvkům. Celek přitom nemusí být pouhou sumou částí. Analýza předpokládá znehynění reality, což může vést k podcenění reálné dynamiky vývoje systému. Vývoj je obvykle pojímán ve smyslu evoluce, postupných změn. Odpovídající kategoriální aparát pak většinou není příliš citlivý na kvalitativní změny, se kterými tento vědecký přístup nekalkuluje (pokud nejsou součástí zkušenosti). „Typickou je zde snaha o tzv. „důsledně vědecký přístup“. Ten je spojován s uplatňováním takových metod, jako je kvantifikace jevů, analýza jazyka a textů, vytváření dílčích studií, počítačových (matematických) modelů apod.“ (Prorok, V.: *Tvorba rozhodování a analýza v politice*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-347-4179-6, s. 115). Důraz je, vedle zkušenosti, kladen na strukturování a kvantifikace reality, časté jsou práce s modely a případovými studiemi, formulovány bývají pravidla změn či modifikace reality. Přístup neoperuje s kauzálními závislostmi, resp. zákonitostmi, nýbrž pouze se závislostmi funkčními nebo korelacemi. Historický přístup je obvykle odmítán a nahrazován analýzou struktury a funkcí jednotlivých prvků. Což může způsobovat přeceňování aktuální či skupinové zkušenosti a vést i k mechanickému přenašení struktur mezi obdobími. Kritériem pravdivosti je verifikace, verifikovatelnost či falzifikace, tj. empirické prověřování a porovnávání faktů se zkušeností. „Empiricko-analytický“ přístup vykazuje řadu podob (např. viz K. R. Popper) a při aplikaci na ekonomickou vědu lze konstatovat i jisté specifika. V neposlední řadě je třeba konstatovat, že bývá nejčastěji spojován s ideologií liberalismu. Připomínána ovšem bývá též vazba na ideologii moderního socialismu a reformismu. Srov. (Heywood, A.: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-95-5). V kontextu metodologických otázek ekonomické vědy možno vzpomenout např. slavné „spory o metodu“ - blíže viz Sirůček a kol.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj - současnost - výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-03-4.

³³ „Vědecký“ soudobá ekonomie zkoumá i naprosté samozřejmosti - viz též módní směry tzv. „pop-ekonomie“ či tzv. „forenzní ekonomie“. A to pod rouškou „odkrývání“ lidského chování či politicky korektního boje s tzv. diskriminací. Skloňována je „skrytá ekonomie všeho“, kdy převážně populárním způsobem jsou aplikovány mikroekonomicko-psychologické poučky na mnohé jevy a události minulé i současné. Příkladem mohou být bestsellery S. D. Levitta a S. J. Dubnera typu „*Freakonomics*“, resp. „*Superfreakonomics*“, u nás „*kapitoly z populární ekonomie*“ L. Kovandy. Ale také i „*pravdo-láskářské kejklřství dobra a zla*“ v duchu postmoderní metodologie u T. Sedláčka. Komerčně úspěšné črty na pomezí ekonomie, historie, filozofie, psychologie, antropologie, sociobiologie či teologie mají význam popularizační, ale mnohdy bývají vydávány za skutečnou vědu či „alternativu“ standardní ekonomie. Srov. Kovanda, L.: *Proč je vzduch zadarmo a panenství drahé: Kapitoly z populární ekonomie*. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0011-7 a Levitt, S. D., Dubner, S. J.: *Freakonomics aneb Špekonomie*. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 80-86851-53-2, resp. Levitt, S. D., Dubner, S. J.: *Superfreakonomics - skrytá ekonomie všeho: O globálním ochlazení, vlasteneckých prostitutkách a o tom, proč by si sebevražední atentáčníci měli kupovat životní pojistku*. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 978-80-7363-327-1. Nicméně taktéž tzv. „seriózní“ ekonomické věda zkoumá nemálo obskurních a bizarních problémů a „vědecky“ objevuje a dokladuje nemálo tzv. souvislostí - namátkou např. viz studie o vlivu průměrné délky penisu na tempa růstu HDP (Westling, T. J.: *Male Organ and Economic Growth: Does Size Matter?* Discussion Papers No. 35. Helsinki: Helsinki Center of Economic Research, 2011. ISSN 17950562. S často kuriózními tématy pracuje i feministická ekonomie (např. průzkumy „sexuálních trhů“ a faktorů poptávky a nabídky určujících ceny služeb „sexuálních pracovníků“).

V neposlední řadě je, ve světle procesů globalizace, stále více relativizováno dělení ekonomie na oblast mikro- a makroekonomie i oddělený přístup k nim.

Výzkumy zasahují i do citlivého místa - do ztotožnění lidské podstaty s racionálním aktérem v podobě tzv. člověka ekonomického. Toto racionální monstrum je posedlé maximalizací individuálního užítku ze spotřeby. Proti axiomatice matematické ekonomie postulující chování „*lidi*“ jako atomů, golfových míčků či morčat, hovoří poznatky biologů, antropologů, sociologů, psychologů, neurofyziologů či biochemiků poukazující na složité motivace ústící v širší pojetí racionality. Pro moderní ekonomii však stále zůstává klíčová teze o přirozené podstatě člověka založená na egoismu a individualistickém sledování vlastního zájmu. Řízen vlastním prospěchem je každý „*neviditelnou rukou*“ veden k prospěchu všech. Mantinely jsou zde vymezeny vírou, že subjekt v individuálním zájmu maximalizuje užitek - toto jednání je přirozené, logické a univerzální. Model pronikl do řady oblastí a je spojen s vážnými dopady. Mnozí však varují, že reprezentuje pouze jednu dimenzi a odmítají povyšování ekonomických principů na obecné. Důraz bývá kladen i na podmíněnost sociální, historickou, kulturní či biologickou.

Sílí obavy před individualismem a egoismem umocňovaným neoliberální podobou globalizace - „*kolektivistická*“ industriální éra se svými institucemi je nahrazována vysoce individualizovanými globálními sítěmi, často bez regulace, odpovědnosti a kontroly. Výhrady jsou vznášeny i ze strany různých ekonomů. Se sociální determinací operují např. marxisté, s nazíráním člověka jako průsečíku vztahů, s rozhodující rolí vlastnictví. S Marxem je spojována představa třídního člověka. Do popředí je stavěna role soukromého vlastnictví z hlediska sobeckosti a egoismu, resp. pro ziskové zájmy i existenci falešného vědomí a odcizení.

V neposlední řadě stále silněji vystupuje a zaznívá klíčový problém „*Proč?*“ - tedy otázky smysluplnosti stálého, sebeudržujícího se a exponenciálního „*růstu pro růst*“, resp. pouze konzumního vidění světa i pojetí člověka. Globalizace zde může být nazírána coby „*autokatalytický systém*“. Systém generující podmínky, které si vynucují jeho neustálou expanzi. Jde přitom o samoregulující se proces, bez „*stvořitele*“ i bez „*centrální kontroly*“.

Připomeňme, že většina, nejenom ekonomických, úvah, stále setrvává v zajetí „*růstového a technologického imperativu*“³⁴ v duchu konzumní logiky „*více = lépe*“ zabudované v samotných fundamentech nejen soukromokapitalistického tržního systému, ale celé západní křesťansko-židovské civilizace, včetně jejího iluzorního pojetí tzv. pokroku. Množství studií apeluje na nutnost hlubší proměny celé současné lidské civilizace, a nikoli pouze např. na nahrazení kapitalismu nějakým „*post*“ kapitalismem. Hovoří se o „*konci toho světa, co jsme znali*“. Industriální civilizace (ať už v podobě uspořádání kapitalistického nebo socialistického) již nemá být udržitelná. A aby se nová civilizace stala skutečně udržitelnou, především nejvyspělejší země musí omezit své nároky nejen na přírodní zdroje.³⁵ Někteří apelují na „*zelený*“ růst, radikálnější hlasy ovšem upozorňují na enormní náklady (včetně nákladů na energie či materiály). A na „*nedostatek času*“, v důsledku překročení přirozených „*limitů*“ růstu. Varují, že u komplexních adaptivních systémů se překročení projeví ztrátou pružnosti, stresy, nestabilitami a posléze rozpadem. Realistickou alternativu však nenabízejí.

Mnozí se dnes upínají k víře, že tam kde selhala např. politika, tam dříve či později musí zvítězit věda. Také věda je sice stále více globální disciplínou, nerozlišující hranice ani náboženství. A její výsledky by se teoreticky měly stát majetkem celého lidstva (nikoli jenom privilegovaných elit), ale na druhé straně lze kriticky poukázat na četné problémy a rizika spojená s moderními technikami a technologiemi či dalšími výdobytky vědeckého poznání. Zaznívají a sílí varování, že užitek z nových technologií má své hranice a také v neposlední řadě, že novými objevy a jejich aplikacemi nelze nahradit lidské hodnoty.

Tzv. „*ekonomičtí disidenti*“ - „*hledači alternativ*“ se snaží pronikat za „*kulisy*“ (neo)liberálních ekonomických frází a rozkrývat ideologičnost standardních teorií a jejich dogmatický charakter. Zpochybňována bývá, jak již bylo připomenuto, např. racionalita kapitalistického systému i mýtické schopnosti „*neviditelné ruky trhu*“. Alternativní přístupy spatřují cestu směrem od individualismu k celostním pohledům s přehodnocením tradičních stereotypů a myšlenkových schémat. A občas se nebojí ani zpochybňovat tradiční „*tabu*“.

³⁴ „*Ekonomie je zvláštní obor. Z temné disciplíny (či dismal science, jak ji v 19. století označil jeden z jejích prvních kritiků Thomas Carlyle) se stal optimistický věrozvěst neustálého růstu*“ (T. Sedláček in Johannisová, 2014, s. 7). Srov. Sedláček, T.: *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8 (též viz recenzi in *Marathon*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 12 - 16. ISSN 1211-8591).

³⁵ S varováními, že „*jsme první živočišní tvorové, jež budou muset sami na sebe uvědoměle uvalit omezení, abychom přežili*“ (R. Jensen) či „*Kenneth Boulding řekl, že když si někdo myslí, že v konečném prostoru může něco exponenciálně růst do nekonečna, musí být blázen, nebo ekonom. Ještě pádněji to řekl Edward Teller, „otec“ americké vodíkové bomby. Řekl, že lidstvo může být vyhlazeno ... tím, že emocionálně nezvládne pochopení exponenciální funkce*“ (Vaško, T.: *Problém - co by mohlo nahradit kapitalismus? ... zejména z pohledu některých intelektuálů Západu (Myšlenky pro úvod do diskuze)*. *Marathon*, 2014, roč. 18, č. 1, s. 35 - 40. ISSN 1211-8591, s. 40).

Připomínána bývá „*nedospělost*“ ekonomie, která se ve snaze o maximální exaktnost dosud nevyrovnala, na rozdíl např. od fyziky, s dědictvím tzv. „*karteziánského pohledu*“.³⁶ Liberální humanismus je označován za světskou verzi velkého židovsko-křesťanského mýtu.

S růstu se stal rituální předmět, s jehož kultem lze spojit religiózní představu, že ekonomika, stejně jako osobní bohatství, musí neustále růst jako důkaz boží přízně. Argumentovat lze koncepcí protestantské etiky jako základu raného kapitalismu u M. Webera. Nebo schizmatem evropského myšlení již ve 12.-13. století, v podobě střetu racionalistické scholastika Tomáše Akvinského versus ekologické zásady chudých františkánů, s heslem „*Co ze Země беру, то ji zase vrátím*“. Církevní soudy verdikty přispěly k vytyčení trajektorie exploatace Země ve prospěch člověka. Růstová orientace a expanze je přitom zabudována v základech západní civilizace i industriálního tržního, nejenom kapitalistického, systému a pomocí ideologie „*všeobecného*“ blahobytu (jako univerzálního práva naprosto všech hlavně na konzum) se po II. světové válce stává páteří moderních politik. Nejenom bohatý Západ se chytil a stále více zaplétá do „*civilizační konzumní pasti*“, dnes neoddelitelné od plýtvání s rolí reklamy a médií při tvorbě „*potřeb*“. Tržní logika je neúprosná a moderní společnosti v „*řešení*“ dilematu růst či kolaps na vybranou skutečně moc nemají.

Nejen ve vztahu k růstu a přírodě hraje významnou roli antropocentrismus chápající člověka jako střed světa a vrchol evoluce. Je součástí evropského myšlení a kultury, korespondujícími s ideou tzv. pokroku,³⁷ evoluce i optimistického obrazu dějinného vývoje. Mnozí ignorují, že na Zemi nežije pouze člověk, a že historie již zaznamenala četné zániky civilizací a kultur, což se dnes může týkat i Západu (resp. civilizace euroamerické). Někteří přitom považují zániky za zcela přirozené, za zcela normální proces, kdy naopak civilizace jsou důsledkem souhry okolností a šťastných náhod.³⁸ A konstatují řadu analogií s dneškem.

Kritické hlasy usilují o relativizaci „*nezpochybnitelných*“ standardních ekonomických postulátů. Nejen např. při aktuálních úvahách o rozporech „*ekonomického*“ a „*ekologického*“ se alternativci inspirovali v dobách předkapitalistických a jejich vize představují jednu z bariér proti soudobým podobám globalizace i ztrátě národní identity v kontextu integrace Evropy.

Velikým, oblíbeným i „*módním*“ tématem jsou soudobé banky³⁹ a moderní finanční systém, občas realisticky identifikovaný i jako „*lichva*“.⁴⁰ Diskutuje se o alternativních měnových systémech, a to nejenom

³⁶ Příslušné „*paradigma*“ může být charakterizováno: „*neměnností*“ (ekonomie zkoumá po vzoru přírodních věd „*neměnné*“ ekonomické zákony), „*kvantifikaci*“ (v očích standardních ekonomů má vše cenu vyjádřitelnou v penězích a obtížně kvantifikovatelné sociální či ekologické proměnné jsou vylučovány) a „*redukcionismem*“ (vše vysvětluje uspořádáním a pohybem částí celku v duchu mechanických pohledů). Ekonomie se zde soustředí na peněžní ekonomiku a přezírá přírodu, externí efekty neprocházející trhem, neplacené služby i aktivity mimo formální peněžní mechanismy. Podrobněji viz (Johanisová, 1998, 2008, 2014).

³⁷ „*Víra v pokrok k nám přichází z minulosti, z doby osvícenství či ještě dálnější, a naplňuje nás optimismem, nadějí a chutí měnit svět*“ (Johanisová, 2014, s. 9).

³⁸ Při zániku dřívějších společností bývá poukazováno na omezení osamělosti, resp. prostorem (v malých populacích není prostor na nutnou specializaci - Tasmánie), svazující náboženské doktríny a despotický stát bez středních vrstev (snad Egypt), vleklé krize zemědělství, technologické problémy (s infrastrukturou) a ekologický úpadek (asi středověká Kambodža) či vojenské porážky (rozvrácení říše Aztéků a Inků). Vedle „*ideového vyčerpání*“ a problémů s praktickou aplikací vědeckého poznání (kdy např. v antice věda fungovala jako koníček vládnoucí elity) je důraz kladen na změny podnebí (kolem Indu), přírodní katastrofy (sopky - minojská Kréta), ale i na neudržení „*rasové čistoty*“ (v Římě). Připomínány jsou zhoubné dopady městského života a relativního blahobytu vedoucí k dekadenci a úpadku mravů - se stále více „*domestikovaným*“ a „*degenerovaným*“ člověkem. Roli hrají nemoci (cholera, nemoci pohlavní - v kosmopolitních prostředích Říma i moderního Západu) či dobově neřešitelné problémy s efektivní správou velkých celků a nenasytou byrokracií (Srov. s hysterií kolem šíření viru Ebola, a jiných nemocí, ve světě propojeném globalizací). V kolapsu starého Říma mohla sehrát roli klimatická změna nebo kácení lesů. Zřejmě však i zde šlo o složité předivo různých příčin vnitřních a vnějších (vpád Hunů). Společenské elity také mohly upřít pozornost k životu na „*onom světě*“ a ztratily zájem o osud světského státu, kdy na společenskou objednávku racionalismu vyklízel místa okultním a magickým praktikám. Římané nakonec fakticky rezignovali na obranu pořádků a bránili se jen zoldáky, často ze stejných bojovníků jako útočníci. Uvádět možno další znepokojující analogie, včetně např. absence jednotícího duchovního pouta dnešního Západu na rozdíl od zemí islámských. Mnohé ohledně zániků civilizací zůstává v rovině spekulací - co např. bylo hlavní příčinou konce říše Mayů, včetně možnosti dobrovolného opuštění měst kvůli apokalyptickému bludu? V globalizovaném světě by ale klimatické změny aj. mohly mít zhoubné dopady na společnost všechna. Klima začíná zásadněji působit nejen jako přírodní, ale i společenská síla. Stále častější extrémy počasí již způsobují problémy a z hlediska dopadů není až tak důležité, zda jsou vyvolány více lidskými aktivitami či klimatickými výkyvy a cykly. Náhlé klimatické změny odpovídají řadě historických mezníků a někteří přírodovědci hledají příčiny válek či revolucí v počasí a opomíjejí mocenské a ekonomické aspekty. Např. u Francouzské revoluce, kde počasí ale zřejmě nebylo jedinou a hlavní příčinou. Vědecká vysvětlení nesmějí opomíjet konkrétní mantinely příslušné formace, včetně kapitalistické.

³⁹ Kdy např. M. Kennedyová konstatuje, že exponenciální růst je v přírodě vzácností a jedním z případů je rakovina. A právě složený úrok je připodobňován k rakovinnému bujení ekonomického a sociálního systému. Kdo půjčuje, bohatne, a ten, kdo si půjčuje, mnohdy chudne. Např. církev lichvu dlouho odsuzovala jako nemorální a hříšnou a pochybovala i o počestnosti obchodníků. Zcela zavrhat a přehlížet tyto aktivity se však stalo neúnosné. Dnes lze i diskutovat, komu vlastně slouží kreditní karty atd. - spotřebitelům, prodejcům či hlavně ziskům finančních institucí a spekulantů? Někteří řešení vidí v podpoře „*etických*“ či „*demokratických*“ peněžních institucí, nabourávajících staletou praxi půjčování peněz na úrok.

v rovině teoretické, ale i praktické - přičemž ovšem řada návrhů a projektů má nezřídka silně utopický charakter.⁴¹ Ke znovuobjevovaným, a taktéž i „módním“, v současnosti náleží různé formy lokálního, demokratického a etického podnikání budované na družstevních principech s bohatou tradicí, odvíjené např. již od Rochdalekých pionýrů (1844) s vizí nenásilného přechodu k „demokratickému socialismu“.⁴² Hovoří se o posilování lokálních a komunitních aspektů výroby, což se projevuje namátkou např. i v rovině vyšší účasti obyvatel na veřejném dění. Důležitým aspektem pro lokalizaci je finanční systém, kdy se objevují úvahy o důležitosti autonomního měnového a bankovního systému pro nezávislost komunity (R. Douthwaite aj.).⁴³ Lokalizace je úzce spojená s decentralizací, rozvojem komunitního vlastnictví apod. Obvykle se přitom neuvažuje o přemístění produkce všeho na lokální úroveň. „Jde o to nastolit rovnováhu, která je dnes extrémně (a sociálně a ekologicky dumpingově) vychýlena ve prospěch globálního trhu a velkých aktérů, obvykle nadnárodních firem“ (Švihlíková, I.: *Přelom: Od Velké recese k Velké transformaci*. Text připravený k publikaci, 2014, s. 175).⁴⁴

Poukazováno bývá na negativní důsledky přílišné specializace a automatizace, která je často sociálně i ekologicky spíše kontraproduktivní.⁴⁵ K tradičním oblastem ostrých kritik náleží ideologie volného obchodu s teorií komparativních výhod, proti které např. „zelení“ alternativci staví koncepci tzv. „bioregionálních výhod“. Mnozí poukazují na destruktivní dopady mezinárodního obchodu (J. Vanek aj.), ze kterého profitují

Problémy nekonvenčních bankovních institucí, které nevykořisťují v tak velké míře a mají přihlížet i k ekologickým aspektům, nastávají v 80. letech 20. století. EU vydala omezující směrnice pod prapory harmonizace, rovného hracího pole či údajné ochrany spotřebitele. Podrobněji viz (Johanisová, 2008, 2014).

⁴⁰ „Měli bychom asi mluvit učeněji o finančním systému, ale spokojme se se starým slovem lichvář“ (Bělohradský, V.: *Uklid'te to lejno! O lichvářích, riziku, postdemokratickém kapitalismu* in *Salon, literární a kulturní příloha Práva*, 9. 2. 2012, s. 5 a 7. ISSN 1211-2119, s. 5). Bělohradský konstatuje, že: „Lichva a moderní společnost k sobě ostatně nerozlučně patří, lichváři jsou porodníci budoucnosti a moderním lidem přítomnost nestačí“ (tamtéž). „Po kapitalismu ctností strýčka Skrblíka přišel industriální kapitalismus hojnosti, ctností se stala spotřeba za každou cenu. Žít na úvěr bylo povinností zodpovědných otců rodin, budoucnost vypadala zajištěně, nikdo se o ni nebděl, lidé si na ni masově vypůjčovali, aby nyní měli to, co by jinak měli až potom. Slavné třicetiletí 1945-1975 bylo na Západě epochou stabilní minulosti i budoucnosti“ (dtto). Bělohradský dodává, že šlo o dlouhou epochu „demokratického kapitalismu“, který v roce 1989 zvítězil na celém světě. Globalizace ovšem přináší další typ kapitalismu, podle Bělohradského, kapitalismus „postdemokratický“, s novými problémy, a to i v souvislosti s finančními institucemi a systémem.

⁴¹ Např. v tradici S. Gesella a jeho koncepce peněžní reformy odstraňující úrok. Moderní finanční systém staví na principech, že peníze vznikají jako dluh a jejich přísun do ekonomiky je podmíněn úrokem. Gesell navrhol, aby peníze v pravidelných intervalech ztrácely část hodnoty („kazící se peníze“). Tím by se jejich zadržování stávalo nevýhodným a peníze by mohly být poskytnuty do ekonomiky i bez úroku („bezúročné peníze“). Ke „gesellánům“ bývá řazena M. Kennedyová či D. Suhr. Na Gesella navazuje B. Lietaer, který nepovažuje radikální peněžní reformu za politicky průchodnou a propaguje zavádění paralelních peněžních systémů vedle existujících měn. „Bezúročné peníze“ byly vyzkoušeny lokálně jako tzv. doplňková měna za krize 30. let i po II. světové válce (např. systém LETS v Kanadě). Podrobněji viz Votruba, A.: *Paradox úroků: Dějiny konceptu bezúročné měny*. Praha: Národní muzeum a Brno: Doplněk, 2013. ISBN 978-80-7036-382-9, resp. 978-80-7239-303-9. Srov. (Johanisová, 2014).

⁴² Pokusy se staly základem např. pro principy mezinárodní družstevní organizace ICA. Družstva (britská spotřební, středoevropské družstevní záložny, ale též např. unikátní elektrifikační družstva v meziválečném Československu sdružující místní spotřebitele elektřiny) se odlišují od tradičních firem, mohou představovat podhoubí alternativní ekonomiky a jsou příkladem pokusů o ekonomickou demokracii. Fungování „družstev“, existujících odpradáвна (systém občin, cechy, mnohasetleté úsilí o spravedlivou cenu či středověké pojišťovny) relativizují poučky týkající se maximalizace zisku. Skutečné občiny byly pečlivě regulovány předivem zvykového práva a úspěšně fungovaly dávno před dominancí tržní ekonomiky a obvykle zde nenastávaly žádné „tragédie obecních pastvin“, jak rády dodnes mystifikují standardní učebnice. Srov. (Johanisová, 2008, 2014).

⁴³ Podrobněji viz (Johanisová, 2008, 2014). K ekonomické lokalizaci blíže viz Fraňková, E.: *Ekonomická lokalizace v environmentálních souvislostech aneb produkce a spotřeba blízka*. *Doktorská disertace*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012.

⁴⁴ Švihlíková dodává: „Představíme-li si globální společnost jako dům, pak má střechu, která je ale notně pokrivená ve prospěch nejbohatšího jednoho procenta a která využívá, či spíše zneužívá sociální vazby a životní prostředí. Jde nejen o to změnit střechu, ale také dát globální společnosti základy – a to je právě lokální sféra. V případě kolapsu Západu a především ropného zlomu by tato lokální úroveň hrála roli poslední záchrany, té báze, která nyní až na výjimky velice absentuje. Za situace kolapsu a při absenci lokální úrovně ve výše uvedené podobě je následkem propad do chaosu a barbarství“ (Švihlíková, I.: *Přelom: Od Velké recese k Velké transformaci*. Text připravený k publikaci, 2014, s. 175).

⁴⁵ „Klasik kapitalismu“ A. Smith uvádí slavný příklad pozitivních efektů dělby práce na příkladu manufaktury na špendlíky. Kritiky připomínají, že nejsou zohledněny dopady monotónnosti, pracovní intenzity, potěšení z výsledků práce a další formy odcizení. A co dnes s tolika špendlíky? Postupuje degradace a odcizení práce, kdy se fungování trhů práce s příznakem nezaměstnanosti stalo předmětem manipulace ze strany politiků. Práce byla západní civilizací proměněna v pouhé zaměstnání a v nezaměstnaných je systematicky vyvolávána vina, protože byli zbaveni práce. Alternativní ekonomové však konstatují, že pokud by ekonomická věda vycházela např. z budhistických hodnot, k jejím cílům by nepatřila maximální specializace a automatizace, ale smysluplná práce, kdy největším selháním by byla právě nezaměstnanost. (Johanisová, 2008, 2014).

především mocné a silné nadnárodní společnosti.⁴⁶ Právě na příkladě „volného“ obchodu lze dokumentovat spory mezi zastánci a stoupenci soudobé „oficiální“ globalizace - a to v rovině a sféře praktické⁴⁷ i akademické. Odmítáno přitom bývá účelové volání po „rovných“ podmínkách a neměnných rigorózních pravidlech. Otázkou totiž zůstává, komu tyto vlastně slouží, a zda především nenapomáhají při přerozdělování bohatství směrem od práce ke kapitálu, nevedou k růstu nezaměstnanosti či prodražování splácení dluhů.

K relativně fungujícím alternativám náleží různé pokusy o lokální ekonomiky zpochybňující „mýtus“, že ekonomická prosperita a bohatství určité oblasti závisí především na schopnosti nalákat sem cizí investory či turisty. Lokalizace má řadu předností, a to nejenom z hlediska přírody a trvalé udržitelnosti, ale i z hlediska větší stability, výhod diverzifikace či produkce v malém. Taktéž napomáhá růstu spoluúčasti a zainteresovanosti na rozhodování a prohlubuje demokracii, může být také receptem proti „ekologickému dumpingu“. Decentralizace výroby a důslednější využívání místního jsou součástí širšího trendu ekonomické lokalizace, vznikající i jako protíváha brutálního diktátu konzumního tzv. „McSvěta“. Stoupenci připomínají, že „místní“ je nutno pěstovat a chránit, a to již globálně. Mnohovýznamnosti dnes nabývá termín sociální podnikání, které někdy nahrazuje „starý“ sociální stát. Tzv. „sociální ekonomie“ usiluje více o poskytování služeb členům komunity či místnímu společenství podniků než o maximum zisku. Propagovány jsou tzv. „sociální“ a „etické podniky“, které nemají být primárně orientovány na vydělávání peněz, nýbrž na vyvíjení aktivit, majících nějaký smysl pro organizaci nebo okolí.

Moderní tržní ekonomika rozleptává vazby k místům, osobám i sobě samému a prohlubuje odcizení. Alternativní systémy vedou k posilování vztahů, vazeb k místu i účtě k práci a přírodě jako skutečné udržitelnosti. Zkoumána je „anatomie globalizace“, s poukazy na mlhavá vymezení, resp. inflační nadužívání pojmu, který je vnímám jako cosi fatálně nevyhnutelného. Poukazovat lze na spiknutí finančních elit v podobě vlády tzv. „globální monetokracie“, nebo také na organismy založené na svépomoci a solidaritě, kdy zisk již není modlou ani posláním. A to nezřídka s vizí ekonomiky, kde by chudší „nepotřebovali“ bohaté, neboť dnes ani bohatí téměř „nepotřebují“ chudé - ani jako námezdní síly, ani jako konzumenty. Objevují se varování (V. Forresterová)⁴⁸ před scénářem, kdy je osudem většiny nezaměstnanost. Hospodářství se zde jeví jako horor, neboť honba za ziskem, automatizací a globalizací produkuje stále více statků pro stále méně lidí. Logickým pokračováním je hospodářská (a možná nejen hospodářská) genocida zbavující systém nepotřebných mas.

Úvahy, inspirované nejenom pracemi N. Johanisové, završme konstatováním, že standardní, ale vlastně i převážná většina nestandardních, sociálně-ekonomických přístupů se dosud stále pohybuje v „předglobalizačních“ schématech a „starých“ mantinelech. Tj. na širěji akceptovatelnou a realistickou „politickou ekonomii globalizace“ (a životaschopnou alternativu) se stále ještě čeká.⁴⁹

---

⁴⁶ Základ argumentace „volného“ obchodu je spojován s teorií komparativních výhod a jejím dalším vývojem, např. do podob teorie Heckscher-Ohlinovy. Kriticky poukazováno bývá např. na předpoklady Ricardova modelu (plná zaměstnanost aj.) a především na řádové rozdíly mezi bohatými a chudými. Vanekova koncepce „destruktivního“ obchodu odmítá jednoznačné závěry o přínosnosti „volného“ obchodu pro celý svět i zúčastněné země. „... bohaté činí bohatšími a chudé chudšími ...“ (Vanek, J.: *Komparativní systémy, destruktivní obchod a spravedlivé rozdělování ve světě. Politická ekonomie*, roč. 50, č. 2, s. 567 - 578. ISSN 0032-3233, s. 574).

⁴⁷ Např. dnes již takřka legendární protesty usilující o znemožnění činnosti konference Světové obchodní organizace (WTO) v Seattlu koncem roku 1999.

⁴⁸ Podrobněji viz Forresterová, V.: *Hospodářská hrůza*. Brno: Doplněk, 2001. ISBN 80-7239-101-1. V globální realitě zisková kritéria drtí a ovládají všechny oblasti života, kdy se např. jediným měřítkem posuzování lidí - z hlediska jejich „užitečnosti“ pro systém - stává odhad jejich kupní síly. Řada ekonomů se však ke kritickému esejí odmítala vyjadřovat a poukazovala na nemožnost serióznější diskuze a iracionálnost argumentů autorky, nikterak nedotčené tradičními ekonomickými hesly a schémata.

⁴⁹ V oblasti ekonomických teorií se drtí většina přístupů, standardních, ale v podstatě i těch alternativních, stále omezuje na „předglobalizační“ schémata. Modely, které vznikly (a částečně i „fungovaly“) pro podmínky ekonomik uzavřených (např. neokeynesovské učebnicové modely IS-LM apod.), se následně „obohacují“ o působení sektoru zahraničí. K novým trendům v makroteorii i učebnicové literatuře blíže viz Sirůček, P. a kol.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj - současnost - výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-03-4 či Sojka, M.: *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-21-2 (též viz recenzi in *Marathon*, 2011, roč. 15, č. 2, s. 26 - 32. ISSN 1211-8591). Připomeňme dále, že ve standardních (stále převážně dominantně neoklasických) modelech přitom často zcela absentuje konfrontace s realitou (např. při modelování trhů práce, mezinárodního obchodu či při objasnění růstu finančního sektoru v posledních desetiletích). Na skutečnou politickou ekonomii globalizace, stejně jako na novou ekonomiku (praxi) a novou ekonomii (teorii) se stále ještě čeká. Sílí přitom i úvahy ohledně vlivu finanční krize (s kritickým vyhocením 2008 a 2009) na metodologii ekonomické vědy - např. o zohlednění psychologických vlivů v rámci tzv. behaviorální ekonomie apod. Srov. Akerlof, G. A., Shiller, R. J.: *Živočišné puďy. Jak lidská psychologie řídí ekonomiku a proč je podstatná pro celosvětový kapitalismus*. Praha: Dokořan a Argo, 2010. ISBN 978-80-7363-299-1, resp. 978-80-257-0335-9 (též viz recenzi in *Acta Oeconomica Pragensia*, 2010, roč. 18, č. 6, s. 85 - 96. ISSN 0572-3043). Další spoléhají na heterogenní institucionální přístupy coby „ekonomii 21. století“, jiní na odkaz J. A. Schumpetera, někteří zase doufají v „návrát“ Marxe atd.

4. Z diskuse k přípravě pracovní části konference LK

Otrávená slova a penzijní systém

Jan Kaleta

V zájmu účelnosti nebudu tento příspěvek velmi chválit, ale zaměřím se přímo na problém. Problém dnešního světa je babylónské zmatení jazyků, tedy otrávení slov a zmatení definic. Existují všem známá slova a skutečné metody, které vedou ke hledanému řešení. Tato slova však byla zneužita a otrávena elitami k pojmenování podvodných a násilných praktik (nějak to nazvat museli) a proto k řešení nestačí jen inteligence, ale i schopnost udržet otevřenou mysl zdánlivě nejabsurdnějším věcem a zadržet století předsudků a obranných reakcí. "

Lidé beze slov jsou odsouzeni k abstraktní filosofii, kterou se snaží vynalézt nový jazyk a nezavádít o ten starý otrávený, nebo jsou odsouzeni k odkazování se na výsledné abstrakce jako národ nebo konzum, které neříkají nic o své příčině.

Abstrakce nejsou ani skutečné koncepty, ani nástroje. Na něco ukazují, ale ne na sebe, protože samy neexistují. Jak říká Stefan Molyneux, snažit se změnit společnost bez působení na rodinu je jako tlačit na stín a snažit se posunout sochu.

Tvrdím, že konzum neexistuje, tedy jakýsi démon neomezené lidské spotřeby, hladu, chamtivosti a destrukce, před kterou nás musí zachránit anděl z vlády. Řečeno lapidárně, konzum je důsledkem toho, že Amerika neomezeně "tiskne" dolar. Stojíme-li všichni na cenové hladině a někdo přilévá celou povodeň nových peněz, tak musíme o to víc pracovat, abychom se neutopili a vyplavali zpátky na hladinu. Dolar je rezervní měna světa. Peníze nemají samy o sobě hodnotu a když je jich stále více, jejich hodnota klesá. Lidé jsou tedy nuceni stále víc a víc vyrábět, propagovat a spotřebovávat, aby si udrželi alespoň dosavadní životní úroveň. Hodnota peněz se ztenčuje, takže se skoro nevyplatí spořit, je lépe je utratit.

Taková malá technická věc, kterou je kvantitativní uvolňování centrální banky, (padělání peněz) si okolo sebe vytvoří globální mýtus o lidské zkaženosti. Dalším otráveným slovem je kapitalismus. Nikde jsem neviděl důkaz, že by kapitalismus skutečně vedl k neomezené expanzi a vykořisťování přírody. Pokud se do toho vloží vláda, tak rozhodně ano. Příkladem může být lov aljašské tresky, kterou soukromí rybáři zachovávali stovky let, než se ochrany ujala vláda a tresku někdo vylovil během generace. Svobodný kapitalismus neexpanduje, ale zahrnuje. Nejde o konzum, ale inkluzi, o zahrnutí přírody do ekonomiky a její zpřístupnění. Zpřístupněná příroda je sice využívána se ziskem, ale protože je zisková, tak logicky platí, že část zisku je moudré opět investovat k její obnově a zkvalitnění.

Kapitalista, který koupí národní park, jej nevytěží kvůli dřevu, ale postaví tam stezky a lavičky pro platící turisty, protože nákup parku od soukromníka je dražší a turisté jsou výnosnější, než dřevo. Není pravda, že by kapitalismus byl iracionální svět, kde je kácet stromy na divoko výnosnější, než provozovat přírodní park, nebo kde kilo nezdravého a škodlivého masa stojí méně, než veškeré obilí a jiné vstupy k němu potřebné. Všechny tyto jevy bez výjimky lze vysledovat k vládním regulacím, privilegiím, korupci a přerozdělování.

Vládní jazyk nás takto donutil přijmout existenci iracionálního jevu, který se vzpírá rozumu a odmítnout skutečnou ekonomii. Ani neplatí, že by na něco lidé "neměli peníze". Jediný skutečný způsob, jak na něco mít peníze, není ty peníze dostat od státu, ale vydělat si je a přitom něco vytvořit, aby ty peníze měly hodnotu. Hodnota peněz se mění a nemá dno ani strop, nestane se, že by peníze "došly", jen se stanou cennějšími. Nikdo nemůže lidem zaručit, že budou mít všechno, ale nejlepší šance mají v ekonomice, která je produktivní a nikoliv redistributivní. Obojí najednou nelze. Raději bych byl závislý na charitě v bohaté ekonomice, než zajištěný státem v ekonomice chudé.

Peníze se tak stanou skutečným nástrojem, který bude moci získat kdokoliv v rozumné míře a rozumným způsobem. Očekávat záruky od vlád v rozumné není, záruky nám může slíbit každý, ale nedá nám je nikdo. Vláda, tedy Weberův monopol na zahájení násilí, je populární nástroj vizionářů, ale podstatou toho nástroje není nic jiného, než destrukce. I když stát buduje, tak za stejné náklady by toho šlo postavit dvakrát tolik, takže jde o destrukci. Toto však může vidět pouze ekonom, nikoliv volič.

Friedrich Nietzsche toho napsal hodně a dá se z něj citovat skoro libovolně, jako z Bible. "Ale stát lze všemi jazyky dobra i zla; a cokoli mluví, lze – a cokoli má, ukradl." "Stát, tak se jmenuje nejstudenější ze všech studených netvorů. Studeně také lže; a tato lež mu leze z tlamy: "Já, stát, jsem národ!"

Osobně bych se otráveného ekonomického jazyka i vzdal a žil zcela ve stylu The Venus Project. TVP je totální reformulace ekonomie nástroji z oblasti inženýrství, behaviorální psychologie a jiných oborů. Jde vlastně o metodu globálního průmyslového kempování. Jde také o systém, který eli minuje extrémní chudobu, bohatství, hospodářskou soutěž a tak dále. Jednoduše proto, že inženýrské táboření má zcela jiné nástroje a koncepty. Lidé, kteří jsou otráveni pseudokapitalismem, jsou této metodě velmi otevření. Avšak i tady čelíme otráveným konceptům typu "utopie".

A rozhodně je praktičtější pochopit nástroj peněz a naučit se jej správně používat, tedy bez vládního přerozdělování. Vláda, která dokáže všechny ochránit před krádeží, dokáže také všechny okrást. Zjistil jsem, že Frederic Bastiat toho věděl o kapitalismu mnohem více, než všichni dnešní středoškolské učitelé ekonomie. Bastiatovy eseje byla první ekonomie, která mi dávala smysl a která neobsahovala iracionální prvky typu že pálení obilí přináší zisk, veřejné práce pomáhají chudým a že válka rozbíhá ekonomiku. Kdo chce dnes vyřešit jakýkoliv problém, musí jít ke kořenům definic a nevěřit ničemu, co dělá a říká stát. Tento proces je zneklidňující, ale velmi dobrodružný. "Petice výrobců svíček" je obrazem dnešní EU, dotací a regulací. "Co je vidět a co není vidět" je obžaloba politické ekonomie jako takové. Musím i souhlasit se "Zákonem", že socialisté nenávidí a pohrdají lidmi, kteří jsou údajně hříšnější a potřebují politické spasitele a pastýře.

K pojmu důchodový systém

Důchodový systém vynalezl Bismarck jako politický nástroj, aby umlčel a rozdělil socialistickou frontu. Ne proto, že by to bylo praktické a udržitelné. Státu během svého života zaplatíme třikrát tolik, než od něj potom v důchodu dostaneme. Kvůli tomu ve většině států vznikl masivní dluh ve výši několikanásobku státního rozpočtu. ČR jedním z těchto států není, tady se tento dluh udržuje nízký, díky snahám o maximální ožebračení mladých pracujících.

Daně odvedené státu jsou problém. Ty peníze zmizí z ekonomiky a důchodci je potom projedí a není z nich nic. Nelze stejnými penězi zároveň konzumovat a investovat. Správně by to mělo být tak, že důchodci budou odvádět peníze různým soukromým fondům podle svého výběru. Každý fond bude investovat do portfolia podniků, které peníze použijí k rozšíření výroby, poskytování více zboží a služeb, zlevňování, výzkumu, vývoji a tak dále, prostě ekonomický růst. Podniky vrátí fondu investice i s úrokem a z těch úroků zhodnocených novým ekonomickým růstem se budou vyplácet důchody. Kdyby náhodou nějaký podnik v hospodářské soutěži neuspěl a investice nevrátil, tak fond rozděluje v portfoliu peníze mnoha podnikům a důchody to neohroží.

Tohle řešení je bezpečné také v tom, že v soukromém fondu si nikdo s vašimi penězi nebude zahrávat jako Topolánek, který si půjčil (ukradl) 40 miliard z důchodů a potom to zaplácnul 40 miliardami odjinud.

Jediný problém je, že by trvalo asi 15-20 let, než by se ty investice vrátily, ale potom bychom se ocitli v ekonomickém ráji. Potřebovali bychom co nejvíc peněz dostat do soukromého sektoru, pokud možno všechny. Domnívám se, že neexistuje ekonomický důvod, aby veřejný sektor vůbec existoval, pouze kulturní a společenský. Věřím, že nezbytné funkce státu jako policie, soudy, pravidla a důchody lze privatizovat a tedy zvýšit jejich kvalitu a snížit cenu. Překážkou zde jsou ale předsudky proti soukromému sektoru a pro stát, které dávají státu aureolu nezištnosti, legitimity a kvality. Lidé ve své mysli nejsou schopni oddělit to, co stát dělá, od státu samotného. Pokud říkám, že důchody by neměl vyplácet stát, vezmou to, jako že chci nechat důchodce umírat na ulici. Nebo pokud stát financuje školství a já jsem proti, tak jsem proti vzdělání samotnému. To není pravda, ale tyto všudypřítomné občanské postoje jsou největší překážkou změnám. Jde o pojetí socialismu, kdy stát není jen noční hlídač, ale je to blahý společenský podnik, ve kterém má každý kus svého srdce.

Jelikož je situace krizová, navrhuji krizový rovný minimální důchod, který ale zároveň musí být doprovázen uvolněním daní a regulací, aby byly produktivní složce společnosti rozvázány ruce. Uvolnění produktivity pomůže důchodcům si najít alternativy, nejen soukromé spoření, ale také víc charity a podpory od rodiny. Pouze soukromý sektor může něco změnit, pomoci důchodcům a nestáhnout nás všechny ostatní do hrobu za Bismarckem. Šlo by tedy vlastně o náročnou, ale nutnou operaci peněžního bypassu a devitalizace státu, který tu straší už od středověku.

Soudy lze například privatizovat takto, metodou mediačně-pojistných organizací na řešení sporů:

http://en.wikipedia.org/wiki/Dispute_resolution_organization

Globalizace a Národní myšlenka

Jan Campbell

Úvod

Jakékoli přiblížení se k otázkám spojeným s *Globalizací a Národní myšlenkou* ve smyslu reálného programu akcí, jejichž cílem je sjednotit národ a vytvořit podmínky pro důstojný život individua (ve) společnosti vyžaduje především si plně uvědomit, v jakém stavu se nachází současná společnost.

Globalizace ať již ekonomická, kulturní či národních zájmů představuje skutečnost a erozi. V procesu eroze působí objektivní a subjektivní vlivy, jejichž výsledkem jsou změny. Tyto změny obsahují mimo jiné i transformaci hodnot. Například, přírodní bohatství se nestalo pramenem nezávislosti, nýbrž pramenem závislosti. Prvotní subjektivní rozhodnutí (jedinců, vlády, státu) se transformovalo do objektivního "*rozhodnutí*" přírodního zákona, například logiky. Proto je možné předpokládat, že v představitelné budoucnosti transformační trend hodnot bude pokračovat do té doby, než dojde ke svému logickému završení, to jest logickému konci.

Stav současného hospodářského systému

Současný hospodářský systém je založen na principu expanze a globalizace. Oba tyto principy dosáhly takového rozměru, že další expanse hospodářského systému v rámci globalizace je prakticky nemožná, stejně jako jeho logická transformace do systému intenzivního. Proto vznikly následující objektivní základní potřeby:

1. Jasně, to jest za pomoci kritického myšlení, formulovat vzniklé protiklady,
2. Diagnostikovat onemocnění společnosti, například s pomoci srovnání s onemocněním organismu rakovinou, kdy se buňka oddělená od organismu stává parazitem,
3. Definovat systém dovolující důstojný život.

Výsledkem tohoto procesu bude objektivní potřeba. To, co musíme dodat naší přítomnosti, aby se mohla uskutečnit naše představa o důstojné budoucnosti.

Na křižovatce minulosti, přítomnosti a budoucnosti se v kritických dobách vývoje vždy objevila potřeba záchrany, nebo ochrany vlastní kultury, samobytnosti a národní myšlenky. Tento proces je podobný lásce k přírodě a všemu krásnému a jejímu boji za vše živé. Také láska ke (své) kultuře a (svému) národu nutí k boji za jejich záchranu.

Z tohoto pohledu je snaha zachránit svoji kulturu a svoji samobytnost pomocí nacionalistické formy společnosti kontraproduktivní. Kontraproduktivní již proto, že nacionalistické myšlenky, ideje, přestaly efektivně fungovat již koncem 19. století. Ani dnešní renesance nacionalistických myšlenek, kterou můžeme sledovat na příklad v blízké Ukrajině, není nic jiného než nostalgie po starém a mrtvém. V žádném případě nelze současné nacionalistické jevy hodnotit jako výsledek seriózní (profesionální) politiky.

Střízlivý pohled na dominantní státy světa dovoluje tvrdit, že silnými se staly a stávají národní a nadnárodní seskupení, která byla, jsou a budou schopna realizovat internacionální myšlenku.

USA jako vedoucí moc euroatlantické civilizace mají jasně zformulovanou a prosazovanou internacionální myšlenku, založenou na možnosti a hrdosti být státem (i) migrantů. Je zcela jedno odkud (i)migrant je. Přijme-li (i)migrant ale možnost se stát občanem USA stává se Američanem s americkou národností. To platí i pro děti narozené na území USA.

Bývalý Sovětský svaz se stal za velmi krátkou dobu v historickém pojetí velmocí především proto, že ideologicky využil všeobecné ideály štěstí, přání a potřebu národů žít důstojně v míru a spravedlnosti. SSSR se nesnažil využít nebo dokonce zneužít nacionalistické nebo nacionální zájmy, propagandu nebo výhody jednoho národa SSSR nad druhým. Tento přístup platí i současnou Ruskou federaci.

Podobných případů nabízí historie několik. Všem je společná skutečnost potvrzující, že neexistuje národ, který by se dobrovolně zařadil do kategorie špatných nebo méně důstojných než jsou ostatní národy. Co historie ale nenabízí je příklad úspěšného čistě nacionalisticky orientovaného státu.

Proto je zcela nepochopitelné, a to i při plném porozumění bezvýhodné situace neoliberálního hospodářského systému, ve které se systém nachází, že elity opět vsadili a dovolují rozvoj nacionálních a nacionalistických myšlenek, které v historii byly zdrojem regionálních, religiálních a v neposlední řadě i mezinacionálních konfliktů. O velkých válkách nemluvě.

Pohled na Balkán, Ukrajinu, Afriku, Střední Asii stačí, aby si každý vzdělaný a odpovědný člověk uvědomil rozdíl mezi národní a nacionalistickou myšlenkou. Jaké následky přináší nivelizace národních a nacionálních rozdílů, jako symptom globalizačního procesu.

Nabízí se komplexní otázka: *Jak může být formulována, jak může představena národní myšlenka dovolující (za)chránit a rozvíjet národní tradice, jazyk a kulturu při současném globálním tlaku expansivního hospodářského systému, nemajícího objektivní možnost se transformovat na systém intenzivní, na tradice, jazyk a kulturu?*

Současně platí, že otázky spojené s tradicí jsou otázky spojené s mýty. Otázky spojené s jazykem jsou spojené s geopolitickými hodnotami. Otázky spojené s kulturou jsou spojené s čistou existencí národa, státu.

Co se týče euroatlantické civilizace, situace je neutěšitelná. Centralizovaný přístup k řešení problémů v USA a EU uvnitř společnosti dovoluje rychlý rozvoj a aplikaci despotických metod a postupů. Přičemž příčiny v USA jsou jiné než příčiny v EU.

Řešení problémů USA a EU, se kterými se zákonitě setkávají vně jejich společností, nedovoluje expansivnímu hospodářskému systému přiznat absolutní prioritu dialogu (mimo jiné na základě zákonů přírody) před jakýmkoli jiným přístupem k hledání a realizaci řešení.

Proto jsme svědky stále narůstajícího množství konfliktů. Jejich řešení je stále dražší. Přičemž elity ví, že velký konflikt je nesmyslný, na základě hypertrofie technologického pokroku a vývoje zbraní, prakticky nemožný. Nehledě na toto zjištění, je cesta k důstojnému životu v euroatlantické civilizaci den ode dne delší a podobná fata morgáně.

Jaká řešení se nabízejí, dovolující být integrován v globálním a globalizovaném hospodářském systému a současně být schopným si udržet svoji kulturu, samobytnost, identitu?

Reflexe – materiální společný jmenovatel

Někdo bude nabízet příklad Japonska. Zde je ale nutno konstatovat, že *Japonský zázrak* v historickém kontextu není ničím více, než zábleskem. Japonský zázrak není výsledkem nebo následkem fenoménu japonské kultury, ale výsledkem a následkem okupace. Proto není příklad Japonska reprezentativní. Kromě toho existuje celá řada studií, které indikují, že přichází doba, kdy se bude Japonsko muset rozhodnout mezi pokračováním západní standardizace a nivelizace tradic, jazyka a kultury a návratem ke své národní identitě. Případný návrat bude s velkou pravděpodobností spojen se ztrátou několika jejich vedoucích pozic v hospodářsko – technologickém světě. Kromě toho, je Japonsko politicky stále nesamostatné, není suverénní ani vojensky, ani finančně.

Není potřeba být velkým stratégem, aby si člověk mohl představit, že není možné být dlouho přítelem všech, přátelit se dlouho se všemi ve světě plném protikladů a různých zájmů.

Přihlédneme-li k ne všeobecně známým a podobným neveřejně diskutovaným aspektům prvního (před více než sto lety) a současného (druhého) globalizačního procesu lze tvrdit, že EU jako taková a velká většina členských zemí EU nemají mnoho času k rozhodnutí, kterým směrem se vydat *k evropskému nebo národnímu zázraku*, podobného tomu japonskému.

EU a jednotlivé členské státy EU mají jenom málo času již také proto, že priority občanů jsou zcela jiné než priority elit, intelektuálů, státních, EU a NATO úředníků. Nehledě na jednoho všeobecně reklamovaného a akceptovaného společného jmenovatele: *konzum*.

Konzum a jeho udržitelnost, tento společný jmenovatel našeho současného bytí a strachu je možné přirovnat k pokusu stáhnout povrch koule do jediného bodu. Takto deformovaná koule by neměla žádnou hranici. Růst kvůli Růstu by byl možný. Kdyby taková deformace koule byla možná. Něco takového ale není v žádné formě života možné. Proč? Vždyť úsečka spojující nějaký vnitřní bod s nějakým jejím vnějším bodem by musela protnout hranici této koule! To je spor. V současné ekonomické pseudovědě a pseudoteoriích s dvourozměrnými prostory a kategoriemi jakými jsou vítěz nebo poražený (*winner or loser*), teorie her (*úspěšně aplikovaná v politickém systému*), kdo není s námi je proti nám (*poválečná doktrína USA*) a podobné, je všechno možné. I řešení takového sporu. Proto je možné srovnat dnešní ekonomickou vědu s vědou 12. nebo 13. století. Tehdy by se řešil spor podobný dnešnímu odkazem na Pána Boha. Dnes se spor má řešit vírou ve svobodný trh a stát redukovaný na garanta rizik, která objektivně vznikají v neo-liberálním kapitalistickém systému a která elity nejsou ochotny přiznat a nést. Kantův morální imperativ – *kdo chce neomezeně vydělávat, musí být současně schopen neomezeně vše ztratit v případě neúspěchu* – je zcela neznámý podnikatelské a politické elitě neo-liberálního hospodářského systému.

Připustíme-li, že konzum je skutečným společným jmenovatelem různých priorit elit a občanů, jedinou možností k dosažení tohoto cíle je národní myšlenka garantující hospodářský dostatek a blahobyt, při současné dlouhodobé garantované stabilitě.

Na tuto podmínku může odpovědět jenom veliký národ s velikým přírodním bohatstvím a velikým duchem. K této trojici se téměř automaticky může přidat zcela nova a rozhodující hodnota: *Poznání, že ani přírodní bohatství a velké industrie již nejsou garantem blahobytu založeného na konzumu a tím ani cestou k lepší budoucnosti.*

Evropská Unie a její jednotlivé členské státy, vše bez dostatku vlastních přírodních zdrojů a praktikující nivelizací vlastní kultury na úroveň globální – americkou, nemohou realizovat národní myšlenku, jejímž společným jmenovatelem je konzum ani v případě technologické převahy, nebo převahy technicky kvalifikovaných lidských zdrojů. Magistrální rozvoj světového vývoje není totiž možný bez přírodních zdrojů a ducha, to jest vlastní kultury.

Tvrzení dokazuje mimo jiné skutečnost, že všechny snahy EU o vytvoření umělého euro-multikulturalismu a euroi-slamismu skončili jednoznačně neúspěšně. Skončily neúspěšně i proto, že Evropa a EU je společenství národů. Národ Evropy nebo národ EU neexistuje.

Proto elity žádnou jinou národní nebo evropskou myšlenku než myšlenku konzumu nenabízejí a nemohou ani nabídnout. Kromě toho nejsou občané EU vedeni a nemohou ani být vedeni k samostatnému vypracovávání alternativních řešení. Centralizovaný systém EU, jako každý jiný centralizovaný systém včetně korporátních nedovoluje samostatné vypracovávání alternativních řešení. Takový systém není svobodný. Svoboda občana je totiž zakotvena především v možnosti vytvářet alternativní řešení, a ne v realizaci alternativních řešení připravených třetími stranami. Proto není možné mluvit nejenom v EU o svobodném člověku.

Reflexe – nemateriální společný jmenovatel

Připustíme-li, že existuje kromě materiálního společného jmenovatele také společný jmenovatel nemateriální, je potřeba odpovědět na otázky podobné příkladu. *Jaký je možný, či pravděpodobný nebo skutečný společný nemateriální jmenovatel elitám a občanům současné euroatlantické společnosti?*

Odpověď není ani jednoduchá, ani jednoznačná a již vůbec ne lehce k nalezení. A tím jsme u kořene problému a výzvy. Proto dává smysl se vrátit k příkladu s konzumem-koulí a její deformací.

Představme si, že existuje nějaký geometrický objekt, který je vytvořen z absolutně dokonalé gummy. Topologicky ekvivalentním s objektem rozumíme každý takový geometrický objekt, který lze vytvořit z

původního objektu různými činnostmi, působeními, přičemž ale nesmí dojít k přetržení původního objektu, ani k jeho proražení nebo ke spojování jeho různých míst. Kružnici je topologicky ekvivalentní elipsa. Nikdy ale ne úsečka. Přitom spojíme-li konce úsečky, můžeme obdržet kružnici nebo elipsu.

Umíme-li si představit úsečku v dvourozměrné rovině a kruh v třírozměrném prostoru, můžeme naši představu rozšířit o kouli v prostoru již čtyřrozměrném.

Ve čtyřrozměrném prostoru je deformovaná třírozměrná koule hledaným světem, možnou odpovědí na výše uvedenou otázku. Možnou odpovědí, protože k více než čtyřrozměrném, to jest více rozměrném eukleidovském (a ne-eukleidovském geometrickém) prostoru jako možném reálném prostoru došel rozvoj systematické topologie v polovině minulého století. Nelze proto vyloučit, že svět je konečný velký a nemá přitom žádné hranice!

Pro lepší srozumitelnost argumentu doporučuji si přečíst Dantovu *Božskou komedii* v překladu Jaroslava Vrchlického. V konci třetího dílu je možné číst: "...*Můj jazyk učíš silný, Všemohoucí, by aspoň jiskru této slávy tvojí mohl zanechatí věky pro budoucí!...A podstat, příslušnost, jich poměr letem zde spojeno vše v takou harmonii, že slabé světlo jest, co dím svým retem. Tvar všeobecný, jenž se v uzlu svíjí, mním, že jsem viděl, nebo při této zvěsti mně srdce vlny v plesu božněj bijí...Mně dělo se při této zraku zvěsti, já zřítí chtěl, jak obraz ten ku kruhu se má a zdali lze jej v kruh vplést.*"

Anebo se seznámí s bláznivou teorií o duté zemi. Tuto teorii dát je možné dát do spojení s dnešním blázněním Euroatlantů ve světě válek a prosazování demokracie. Je možné jí dát i do spojení s knihou Jaccgues Bergiera a Louis Pauwelse, známou v českém překladu jako *Jitro kouzelníků*. "...*Je duben 1945. Německo vrhá všechny své síly do války. Nic, jak se zdá, nemůže odvrátit techniky, vědce a vojáky od jejich bezprostředního úkolu...Vůdce má dobré důvody k víře, že Země není vydutá, ale dutá. Neobýváme vnější stranu zeměkoule, ale vnitřní. Naše postavení se dá srovnat s postavením much, které lezou uvnitř koule. Předmětem naší výpravy je dokázat vědecky tuto pravdu. Odrazem radarových vln, které se šíří přímočaře, dostaneme obrazy bodů krajně vzdálených uvnitř naší koule. Druhým cílem výpravy je získat odrazem obraz anglické flotily zakotvené v Scapu Flow...*"

Pro ty, kteří dávají přednost srovnání života rostlin a obratlovců s životem členovců, k nimž patří především hmyz, nebo životem červů, k němuž má většina z nás záporný vztah, doporučuji si udělat srovnání s životem mravenců.

Mravenčí stát

Mravenci, jak je dokázáno, vytvářejí státy. Tyto státy nejsou jen množinami na jednom místě žijících mravenců. Jsou to dobře organizovaná společenství, ve kterých se vše děje podle přesných mravenčích pravidel. Stát, zachování státu, idea státu – *národní myšlenka* – daleko převyšuje jednotlivce. Příroda totiž vybavila mravence mnoha přednostmi, vše ve prospěch celku!

Platí zde *zákon o účelovosti a o účelnosti*, princip ryze materiálního zachování, udržení a rozmnožení státu a druhu. Proto můžeme úspěšně tvrdit, že živí jsou nejenom jednotliví mravenci, ale celá mravenišť. Mravenčí stát. Přitom chování, povinnosti a jiné činnosti jednotlivého mravence nejsou založeny na dohodě mezi mravenci. Nikdo nedává mravencům povel. Kam, kudy a kdy jít. *Mravenčí stát je bytostí*, to jest mravenčí stát má duši. A je jedno, jestli (má) duši smrtelnou nebo nesmrtelnou.

Ponecháme-li však označení *duše* mimo, můžeme hovořit o *reálné a imaginární bytosti*. Imaginární bytost lze srovnat s imaginárním číslem. Používání imaginárních čísel totiž umožňuje dokázat tvrzení o číslech reálných. Zjednodušeně formulováno: bez imaginárních čísel nebylo by možné dokázat, že každý mnohočlen s reálnými koeficienty lze rozložit na součin lineárních, popřípadě kvadratických mnohočlenů s reálnými koeficienty. Proto lze tvrdit, že *inteligence imaginární bytosti*, jakou je například mravenčí stát, *je nesrovnatelně větší než inteligence každého jednotlivého mravence*. Zde se nabízí analogie. V našem případě stát, národ na jedné straně, individuuum, člověk, na straně druhé.

Současně platí, že čím větší je inteligence imaginární bytosti, tím menší inteligenci k uspokojení života potřebuje každý jednotlivý člen imaginární bytosti.

Samozřejmě je inteligence mravence jiná než inteligence člověka. Mravenčí inteligence je syrová, zaměřená na zajišťování života a prospěchu příslušné imaginární bytosti. Je proto bezohledná. Zde se nabízí srovnání historických tažení reálných Japonců, Němců a podobných.

Závěr

Náš reálný svět a život kterékoliv reálné bytosti je součástí čistého života. To jest života jako takového, samostatného, individuálního. K němuž se dobíráme odlučováním života především ze živých těles. Vše je podobné imaginární bytosti. Reálný svět je proto místem střetu s čistým životem. Takový život obsahuje i minulost. To je ta část čistého života, kterou obdržíme, když z něj odebereme všechn aktuální život, to jest přítomnost. Není vyloučeno, že místem střetu je jen naše Země. Je současně nepopíratelné, že maják ukazuje lodi cestu, ne však k majáku, ale kolem něj.

Podobně je to s historií, řádem reálného světa, ve kterém žijeme. Ten zprostředkovává souvislost čehokoliv s čímkoliv. Nic na světě proto není nahodilé. Od Kanta pochází následující věta. *Tvrdím, že v každé speciální nauce o přírodě může být nalezeno jen tolik opravdové vědy, kolik je v ní matematiky.* K tomu je možné dodat, že výrok se týká i společenských věd.

Odpověď na otázku společného nemateriálního jmenovatele lze ekologicky, efektivně a ekonomicky hledat a najít pouze v oblasti duchovní formou dialogu s přírodou a respektováním jejích zákonů a respektováním skutečnosti, že říše členovců vede trvalý boj o nadvládu v reálném světě s říší různorodých obratlovců.

Poznámky ke členění do pilířů podle MMF

Pavel Pršala

1. pilíř – "rovnostářský" (a tzv. průběžný PAYG "pay as you go) = státní penze s minimální nebo velmi nízkou variabilitou (Bismarck, Indie atd.) Tento "základní" pilíř (podle MMF samozřejmě nedostatečný, ale odpovídající poměrně nízkému stupni rozvoje, tj. Evropa konce 19. a počátku 20. století, zhruba do roku 1920-30) je stále, byť už jen symbolicky přítomen i v našem systému jako tzv. pevná, neboli základní, resp. minimální částka důchodu (necelých nebo cca 3 tisíce Kč). Zbývajících cca 70 % důchodu je odvozeno délky pojištění (lineárně) a výše zaplaceného pojistného, resp. průměrného výdělku, ale degresivně – (po částech lineární křivkou, "lomenou" ve dvou bodech a celkovým tvarem připomínající nejspíše jaksi hodně zdeformovanou logaritmickou funkci (která téměř běží k jakési asymptotě, ale po zavedení stropu na pojistném je "konečná").

2. pilíř – "zásluhový" (a tzv. "průběžný" – ovšem kombinovaný s klasickými pojistnými rezervami) = klasický pojistný princip soukromého, v zásadě životního pojištění. **HLAVNÍM PŘEDPOKLADEM je STABILITA tzv. pojistného kmene, což by v celonárodním měřítku neměl být při stabilní míře fertility a zaměstnanosti problém – ale DLOUHODOBĚ se to zkrátka musí "hlídat", aby mohly být případné negativní demografické tendence, či již delší dobu registrované negativní trendy včas eliminovány a neodkládalo se jejich řešení – to může být různé, jak jsem si nedávno uvědomil, když jsem s překvapením zjistil, že počet obyvatel Švýcarska se za posledních 40 let téměř zdvojnásobil (to poznání přišlo díky informacím o referendu k přistěhovalectví), podobně je tomu např. i v Izraeli, ale tam jsem to sledoval už v době, kdy Gorbačov uvolnil možnost emigrace, akorát mi nedošlo, že jich bylo tolik v relaci k "původní" populaci (a teprve dnešní záběry v TV na Tel Aviv u příležitosti Peresova "penzionování" (v 91 letech – tomu říkám "zodpovědný" pojištěnec, i když vím, že jemu na výši penze možná až tak moc nezáleží, ale určitě ho "nenechají odejít s prázdnou" za 66 let poctivých a věrných služeb státu). A tam se na pozadí záběru za redaktorem tyčil skoro "New York" (podobně na mne působily fotky z Bejrútu tak před 50 lety, těsně předtím, než vypukla šestidenní válka). Ale zpět k tématu: tento klasický pojistný pilíř byl typický právě pro 1. republiku, kdy to byl "nový produkt" a existovala spousta "zaměstnaneckých" pojišťoven (i můj děda měl jednu takovou), po únoru 48 znárodněné (jejich pojištěnci byli samozřejmě "oholeni", navíc museli alespoň 5 let "nadsluhovat", aby potom vůbec nějakou, byť dost mizernou penzi dostali).**

Tento pilíř je typický pro "zralé" a stabilizované společnosti, kde dominuje celému širšímu komplexu "úspor na stáří" – prostě důchodové pojištění se vším všudy jako specifická modifikace životního pojištění, tzn. sjednání výplaty "dávky" v závislosti na výši placeného pojistného (odvozeného z hrubé mzdy, vč. Příspěvků zaměstnavatele na sociální pojištění) a samozřejmě DÉLCE TRVÁNÍ pojistného vztahu. Předpokladem je, že jsou propočteny MATEMATICKÉ FUNKCE a ty zase předpokládají dostatečně dlouhou časovou řadu údajů o výši mzdy a tudíž i délce a celkovém objemu zaplaceného pojistného. To vše máme dnes k dispozici již za dobu delší 25 (evidovány jsou veškeré individuální výdělky od roku 1986 a délky pojištění od počátku 50. Let, dnes je má vedeny – pokud něco platí, ale vlastně i když momentálně neplatí). **PROBLÉM je v tom, že ty vzorce jsou silně ZNÁSILNĚNÉ a doslova deformované principy tzv. vnitrogenerační solidarity, tzn. jakýmsi dodatečným a pro mnoho lidí dnes už i velmi brutálně zdeformovaným dodatečným "zdaněním"**

Ale právě takovou, podobnou NEKOREKTNOST se chystali udělat a stále se toho nevzdali (dokonce přesvědčili i část socdem, které to kvůli mladším voličům také "vyhovuje" nebo to alespoň musí respektovat – ti mladí rádi slyší, když jim to někdo "zdůvodní") naši "pravičáci", "neoliberálové" nebo jak si zrovna říkají. Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1515-jake-reformy-a-proc-171-prsala-penzijni-system.html>

3. pilíř – kolektivní ÚSPORY = fondový, v USA převážně podnikové financování přes úspory, v Evropě relativně nový produkt, rozhodně až hluboko poválečný. Jeho formou je klasický, investičně konzervativně orientovaný, tzn. většinou dluhopisový fond, který je zákonem regulovaný, případně i POJIŠTĚNÝ, v Evropě – na rozdíl od USA – ve většině případů. Tento třetí pilíř už několik desetiletí úspěšně podporuje alokaci úspor poměrně velké části domácností, zejména v severní Evropě (v Norsku ho dokonce využili jako státní investiční fond přebytků z těžby ropy – může nakonec sloužit i jako "buffer" v případě nějakých nepříznivých demografických trendů nebo jen "na přilepšení" apod.).

4. pilíř – individuální ÚSPORY (nemovitosti a cennosti, finanční investice – třeba i účast ve fondech tzv. rizikového investování – fondy tzv. kvalifikovaných investorů, a hotovost – a koneckonců i vlastní děti, pokud toho jsou schopny a k tomu ochotny). Tento "pilíř" se považuje jaksi za samozřejmý, přitom to byl de facto původní a historicky zcela a dlouhodobě převládající přístup – pokud ovšem některé civilizace nepraktikovaly v určitých fázích svého vývoje to, co Darwin popisuje v Cestě kolem světa jako zážitek odněkud z Ohňové země: tamní indiáni v době hladu dříve než psy začali "utrácet" staré ženy a jeden místní "mlad'och" se smíchem a názorně vysvětloval mladému Darwinovi, která část těla "staré a tuhé ženy" je nejlepší (psi mohli ještě pomáhat při lovu, pokud bylo co lovit, ti přicházeli na řadu až ve chvíli nouze nejvyšší). Ovšem, někde jsem četl, že i staří Římané vyhazovali staré lidi (převážně určitě otroky) na ulici, kde je doslova nechali "chcípnout". To může být pro naše neoliberály také inspirativní, že ano?

Ten "čtvrtý pilíř" se v materiálech MMF samozřejmě nerozebírá, i když se nepřímo v souvislosti s typologií penzijních systémů zmiňuje (jako tradiční forma).

V souvislosti s penzijními systémy je třeba konstatovat, že v ČR máme zastoupeny již dnes všechny 3 pilíře, tj. základní rovnostářský, pojistně-matematický a "zásluhově", byť se značnou deformací orientovaný, a tzv. "třetí" neboli fondový individuální pilíř. Kromě toho samozřejmě řada lidí počítá do budoucna i s dnešní hypotékou po jejím splacení jako s investicí na stáří. Jak jsem zjistil z diskusí s několika málo pracovníky MMF, kteří před cca 12 lety prováděli výzkum pro MMF o situaci v penzijním zabezpečení u nás (jedním z nich byl Chilán, který se podílel na penzijní reformě v Chile a pracoval také pro asociaci tamních penzijních a investičních fondů), druhou zástupkyní byla Britka. Jejich námitky do budoucna vycházeli z úplně stejných "not", podle kterých nám "zpívají" všichni propagátoři tzv. "neexistujícího" 2. pilíře, a sice nepříznivé a již dost dlouho trvající demografické trendy i potřeba udržet se v konkurenci globální ekonomiky dalším relativním zlevňováním české pracovní síly = neschopnost vybírat odpovídající pojistné od mladších pojištěnců (předpokládá se neustále se zužující kmen, což jest v určitém momentě pro každou pojišťovnu signál k vypovězení smluv (možná se tomu říká "uzavření") a vypořádání zbývajících závazků (nebo je nechat zcela nebo dočasně či jen částečně vypořádané – jako to udělali "soudruzi" po znárodnění zaměstnaneckých pojišťoven – inu "kolektiv" jako "kolektiv", profesně poměrně homogenní skupina zaměstnanců nebo celá "pracující třída", že ano?)

Napadají mě další a další souvislosti a mělo by se to na mnoha místech doplnit příslušnými časovými řadami demografických a dalších, ekonomicko-statistických ukazatelů – od podílu ročního objemu vyplácených starobních penzí na HDP – klidně už i na hrubém národním důchodu, přes podíl důchodců v populaci, otázku významného vlivu předčasných penzí a potenciálu vytváření pracovních příležitostí pro lidi nejen po padesátce, ale i po šedesátce atd. atp. Někdy mám dojem, že se dnes některé (a docela zásadní) věci řeší ještě daleko povrchněji a více nezodpovědně než za socialismu. Skončím jen citací z oficiálního programového prohlášení kanadské Pokrokové konzervativní strany: *"Společnost, která se nedokáže důstojně postarat o své seniory, nemá právo na existenci"* (samozřejmě, že Kanada se, stejně jako USA odlišuje od Evropy, zejména té katolické, daleko větší mírou individuální aktivity a vůbec daleko větší zodpovědnosti za sebe sama – a ve Skandinávii i za ostatní "členy lidské společnosti", jak pravi už Jan Ámos Komenský ve své Nápravě věci lidských, resp. Obecné rozpravě o nápravě .....

Aktuální Heidegger

Ondřej Černík

Strach a úzkost je daleko širší a jeho potřeba neustále vztahovat na Dasein. Jedinec přijme např. podřadnou práci (až otrockou, kde se ze strachu vzdává svého momentálního bytí), aby nebyl konfrontován s veřejností, ze strachu, že ho označí za parazita asociála atd. Odmítám se na osoby žijící v kapitalismu dívat jako na human resources. Veřejností má Heidegger na mysli způsob našeho spolubytí s dalšími lidmi. Nejprve a prvotně, tzn. před tím, než převezmeme sami sebe, jsme s druhými podle něj tak, že k nim máme odstup, tj. vlastně se od sebe odtahujeme a nechceme spolu nic mít, staráme o to, v čem se od nich lišíme než o skutečné společenství. Ovšem pak žijeme jako průměrní, s každým druhým značně ekonomicky podobní lidé (např. většina +/- 20000Kč disponibilního důchodu), veřejnost nám nakazuje-nevybočovat. Tím pádem také v rámci veřejnosti dochází k tomu, že každý má být nivelizován, zestejněn, zprůměrněn, aby příliš nevybočoval a nemohl být lepší než ostatní. Tak vzniká fenomén odosobněné a zprůměrované veřejnosti, které se vědomě podřizujeme v tom, jak přemýšlíme, jaké máme hodnoty, co očekáváme, jak sami sobě rozumíme. Tím bych vysvětlil přes Heideggera zde zmiňované touhy a přání (desire, wishes). V čase, ve kterém žijeme, upadly a neautenticky, v nejasnosti o sobě samých, jelikož sebou jsme jenom napůl, vláčení banální temnotou veřejného výkladu pravidel. A všichni jsme vzájemně srovnáváni na časové ose. Krásný příklad jsou plastické operace u žen, kvantitativně i kvalitativně velmi závislé na čase.

Martin Heidegger chápe lidskou existenci jako veskrze aktivní, činnou, jako jednající. Heidegger nevykládá člověka jako primárně vědomou čili myslící bytost, ale jako bytost, která v každém ohledu své existence má vztah sama k sobě a jde jí v jejím bytí o toto bytí (tedy sleduje vlastní zájem a preference). Praxe a praktické rozumění věcem mají pro něj, v čemž následuje svého učitele na Moravě narozeného německého filozofa Edmunda Husserla, přednost před teoretickým rozumem, který je až druhotným, odvozeným způsobem lidské existence. Což sami víme, že i homo economicus se chová někdy iracionálně. Sami k sobě se tedy nevztahuje původně tak, že se teoreticky zkoumáme a ptáme se, kdo jsme. Sami k sobě máme přístup už vždy otevřen v každé aktivitě a v každém účelném pohybu. A to kapitalismu, jako nejživotoschopnějším systému velmi nahrává.

Reakce J. Kalety:

To je hodně abstrakcí. Abstrakce jsou nebezpečné, protože nejsou kauzální vůbec, nebo jen minimálně a nepřímo. Do abstrakcí obvykle sklouzáváme (včetně většiny komentátorů a autorů příspěvků) když nám chybí opravdové koncepty s referencí k realitě, nebo když je nesmíme použít, protože byly otráveny propagandou.

Než použijeme abstrakce, měli bychom zkontrolovat empirický svět, zejména ekonomii. Ekonomie je skutečně kauzální a proto obsahuje řešení. Ve státě existuje konflikt mezi daňovými poplatníky (nedobrovolní) a pojídači daní. Nemyslím tím jen „socky“ jako já, ale především veřejný sektor, což jsou také „socky“, jenom pobírají mnohem více a mnohdy daňovým poplatníkům aktivně škodí a zadlužují je na generace dopředu, přímo je vykořisťují.

Vykořisťování dělníka kapitalistou není nic oproti vykořisťování fyzické osoby státem. Státy ve 20. století zavraždily mimo válku čtvrt miliardy lidí.

V těch abstrakcích vidím jako mylný předpoklad, že lidé automaticky mají nějaký vztah sama k sobě. Naopak, pokud není člověk vychován skutečně duševně zdravými, vyrovnanými a milujícími rodiči, kteří se na emocionální stránku výchovy připravovali studiem, pak si tento vztah k sobě dítě vybudovat nemůže a soustředí se na přežití a vztah s autoritou.

Právě vztah k autoritě, jedno jestli rodič, učitel nebo stát, je základem společenských problémů.

Samy k sobě přístup v naprosté 99,5 % většině otevřen nemáme, jsme traumatizovaní a víc než sebe si vážíme všech možných společenských podmínek a v tomto smyslu i vychováváme a vyučujeme děti a formujeme celou společnost. Nevím, kde Heidegger přišel na své popisy ideálního stavu, zřejmě úplným obrácením toho skutečného. Kdyby se podíval na skutečný stav lidí (v předválečném Německu), uviděl by pasivní, závislé, nesebevědomé lidi, kteří nenávidí sami sebe a snaží se od sebe distancovat členstvím ve skupinách a náboženstvích. V takových podmínkách kapitalismus pouze živoří pod státem a korporace plně takových lidí vypadají jako malé státy, i když bez vězení...

Problematika financování vzdělávání, zejména vysokoškolského z hlediska dlouhodobé uplatnitelnosti studentů.

Naděžda Petru

Úvod

Vzdělání lidí jsou předpokladem dalšího hospodářského rozvoje, umožňují snadnější adaptabilitu ekonomik na měnící se potřeby na trhu práce, snadnější zvládnání vědy, výzkumu a inovací či zajištění produkce kvalitních statků všeho druhu. Na celém světě dnes studuje již více než 200 milionů vysokoškoláků. Do vysokého školství vkládají obrovské prostředky státy (veřejné rozpočty), podnikatelská sféra (soukromé zdroje firem) i jednotlivci (soukromé zdroje domácností) – v celku rozvinutých zemí jde zhruba o 1,6 % HDP a o něco méně v nových a rozvíjejících se ekonomikách. Vysoké školství (terciární vzdělávání) se ve většině zemí stalo důležitou oblastí politiky pro svůj význam při přípravě kvalifikované pracovní síly pro znalostní ekonomiku, pro sociální mobilitu a pro vědu a výzkum. Stát, soukromý sektor i samotné vysoké školy potřebují údaje, analýzy i koncepce vzdělávací politiky, aby se dokázaly přizpůsobovat měnícím se podmínkám a požadavkům okolního světa. Otázka financování vzdělávání je tak stále velmi aktuální a diskutované téma.

Ekonomický pohled na vzdělání

Školství a jeho koncepce jsou součástí vzdělávací politiky každého státu. Vzdělání jako takové působí jako pozitivní externalita, ze které mají prospěch všechny subjekty. Z ekonomického pohledu je možno definovat vysokoškolské vzdělání jako **statek**.

Pojem "statky" je třeba chápat jako souhrn zboží a služeb produkovaných a poskytovaných za účelem uspokojení určitých potřeb. Charakter těchto potřeb je různý, může jít o potřeby jednotlivce, skupiny osob, organizované nebo neorganizované. Tak půjde o potřeby, na jejichž uspokojení má zájem jednatel, skupina,

obec či stát. (Mrkávka, P. Veřejné statky. In MRKÁVKA, P. et al. Finanční právo a finanční správa. 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 404 s.) **Jednou z taktů poskytovaných služeb je i vzdělání.**

Vysokoškolským vzděláním jako statkem se obšírně zabývá ve své publikaci Urbánek. Vysokoškolské vzdělání lze považovat za smíšený statek – jednotlivci si přivlastňují část výnosů, ale část výnosů připadá společnosti. V rámci vysokých škol se za statky považují různé typy a formy vysokoškolského studia, jejichž produkce a poskytování jsou vázány na kapacitu vysokých škol, kterou lze vyjádřit různými ukazateli. Ze specifík produkce těchto statků vyplývá možnost výskytu jevu přetížení, který může snižovat efektivnost alokačních rozhodnutí. Čelit tomuto efektu lze buď cestou přímé regulace - např. stanovením směrných čísel regulujících počet studentů přijatých ke studiu nebo zavedením poplatků za poskytování těchto služeb. Poplatky v tom případě nejsou tržní cenou, ale pouze nástrojem regulace přístupu tzv. přebytečného spotřebitele.

Vysoké školství produkuje a poskytuje kromě smíšených veřejných statků i statky soukromé spotřeby. Tento charakter mají různé poradenské či expertní činnosti. Při této produkci nevznikají alokační potíže v rámci rozhodování o objemu, struktuře a cena těchto statků je cenou tržní. Jakékoli zásahy ze strany státu se v této oblasti jeví jako naprosto neopodstatněné. Velmi důležitá je proto legislativní úprava a zejména hospodářsko-právní forma vysokoškolských institucí produkujících tyto statky privátní spotřeby. V oblasti vědeckovýzkumné má základní výzkum na vysokých školách svými efekty nedělitelný charakter spotřeby a lze ho tak považovat za čistý veřejný statek. Další formy vědeckovýzkumné činnosti vysokých škol je možno považovat spíše za smíšené veřejné statky, kde o způsobu jejich produkce a poskytování lze rozhodnout na základě analýzy konkrétních podmínek.

Na základě výše uvedeného lze diskutovat argumenty pro i proti veřejnému zabezpečení (financování) či produkci veřejných statků. Argumenty pro mají oporu ve specifiku spotřeby veřejných statků, zejména v případě čistých veřejných statků a nebezpečí vzniku efektu tzv. černého pasažéra, tedy konzumenta veřejného statku, který se nepodílí na jeho úhradě. Podle Špalka⁵⁵ jedinec pokud ví, že může spotřebovat statek bezplatně, nejspíše tak i učiní. Podobně se zachovají i ostatní jedinci a strategie neplatit za nevyloučitelný statek je dominantní strategií. Argumenty proti veřejnému poskytování veřejných statků a služeb zdůrazňují podle Urbánka nebezpečí vzniku nadspotřeby těchto statků a služeb, uniformity jejich spotřeby, morálního hazardu spotřebitelů, efektu přetížení u smíšených veřejných statků a podobně.

Argumenty pro a proti jsou vzhledem k charakteru poskytovaných statků v rámci vysokého školství (veřejných statků čistých a smíšených nebo soukromých statků) vlastně i argumenty **pro a proti veřejnému financování vysokého školství.**

Jedním z diskutovaných ukazatelů jsou výdaje na studenta k HDP na hlavu

Graf 1.1:

Jedním z diskutovaných ukazatelů jsou výdaje na studenta k HDP na hlavu
Graf 1.1:

Poznámka: Graf je uveden jen pro ilustraci, v současné době jsou přístupná novější data.

Srovnání relativních výdajů na studenta s evropským průměrem (OECD, Education at a Glance) znamenala v roce 2011 zvýšení rozpočtu vysokých škol z veřejných zdrojů zhruba o čtvrtinu, což činilo asi 7,5 miliardy korun. Avšak skutečné vyrovnání možnosti českých vysokých škol z hlediska jejich finanční konkurenceschopnosti v rámci evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání by v roce 2011 znamenalo dvojnásobné zvýšení veřejných prostředků o více než 15 miliard korun. (Strategický rámec vysokoškolské politiky. MŠMT 2011.)

Financování terciárního sektoru vzdělávání se tak v mnoha zemích výrazně odlišuje a průběžně mění. V souvislosti s mírou individuálního přínosu a chybějícími financemi v celém terciárním sektoru se tak ve stále větší míře zvažuje i v ČR nutnost zvyšování soukromých financí, a to včetně zavádění školného, které se řeší v návaznosti na uspořádání národního terciárního systému, stávajícího Vysokoškolského zákona, přihlednutí ke

zkušenostem zahraničních systémů, společenských tradicích. Např. v průměru země OECD vynakládají na podporu domácností a dalších soukromých osob 21 % veřejných výdajů určených na terciální vzdělávání. V Australii, Chile, Dánsku, Nizozemí, na Novém Zélandu, v Norsku a ve Velké Británii činí tato veřejná podpora více než 25 % veřejných výdajů na terciální vzdělávání. Pouze v České republice a v Polsku činí tento podíl méně než 5%.

Rozpočtová udržitelnost vysokých škol bude mimo jiné záviset na:

- přísném šetření (ať už veřejných či soukromých prostředků snížením či zefektivněním základních výdajů) kombinovaném s nalezením nových zdrojů příjmu,

- rozšíření nabídky o online programy,

- partnerství s podniky soukromého sektoru,

- větší snaze získat zahraniční studenty,

- snaze donacemi (dary) zvýšit kapitál,

- společném sdílení zdrojů a zařízení nebo sloučení stávajících vysokoškolských pracovišť,

- výši školného,

- smlouvách o realizaci výzkumu pro podnikatelský sektor,

- nabídce celých studijních programů vedoucích k úplnému vysokoškolskému diplomu či alespoň certifikátu prostřednictvím online a distančního vzdělávání (možnost rozšířit vzdělávací poslání institucí, oslovit širší okruh studentů po celém světě, díky nižším nákladům, než má prezenční výuka, přispět k vyrovnání rozpočtu vysoké školy, navíc výuka online snižuje také náklady samotných studentů),

- schopnosti státu (soukromého sektoru) zavést do finančních transferů mechanismy založené na výstupních parametrech – např. úspěšnosti absolventů na trhu práce,

- systému podpory studentů (státní - soukromé vouchery), studenti svým výběrem a rozhodnutím ovlivní dosahování rovnosti přístupu a růst kvality (vysoké školy budou muset o studenty "bojovat" prostřednictvím kvality výuky a nabízených služeb, uplatnitelností absolventů na trhu práce),

- podpoře zvýšení podílu absolventů, kteří odejdou na pracovní trh s bakalářským titulem a jsou připraveni pro okamžitý praktický výkon studovaného oboru,

- kombinaci a propojení veřejné podpory s financováním z jiných zdrojů tzv. *vstřícné financování* mechanismem fondů, o něž by instituce vedly soutěž (inovační, vědecko-výzkumný, regionální, fond internacionalizace atd.) - Problematika financování terciálního vzdělání byla zpracována v expertizní studii Střediska vzdělávací politiky, předložena Radimem Ryškou v říjnu 2009.

Související problematiky

Na otázku financování vzdělávání dlouhodobé uplatnitelnosti studentů je však nutno pohlížet jako na komplex vzájemně provázaných aktivit. Za podstatnou považují návaznost mezi:

- získáváním kvalitních studentů, kvalitou výuky a následným uplatněním absolventů v praxi,

- poměrem financování vysokých škol z veřejných rozpočtů a soukromé sféry,

- novými technologiemi ve výuce, vyučování a učení, integrací online výuky,

- strategickým řízením vysokoškolských institucí.

Získávání kvalitních studentů

Fascinuje mě např. organizace přijímacích zkoušek v Jižní Koreji - základem pro přijetí na vysokou školu je vyplnění testu "**Suneung**". Píše se po celé Koreji a to pouze jeden den v roce, konkrétně druhé úterý v listopadu. Skládá se z 5 částí, a to z korejštiny (45 otázek), matematiky (30 otázek), angličtiny (45 otázek), z druhého cizího jazyka či čínských znaků a z humanitních/přírodovědných/profesionálních předmětů. Tato devítihodinová zkouška je tak velikou událostí, že se na ni studenti připravují prakticky už od školky. Po odevzdání práce zbývá jen čekat na výsledky a doufat v zázrak, že se uchazeči podaří dostat se do prvního procenta nejúspěšnějších žáků a mít tak možnost přijetí na **SKY**, což je zkratka pro tři univerzity, které jsou považovány za jedny z nejprestižnějších v Koreji – Seoul National University, Korea University, Yonsei University. Pokud student neuspěje tak, jak očekával, často odchod na vysokou školu odloží a zkusí to příště. Většina vysokých škol požaduje následný ústní pohovor. Pokud studenti zvládnou i ten, mohou si do jisté míry oddechnout – jsou přijati.....Vysokoškolská instituce má jistotu, že na vysokou školu jsou přijati studenti s kvalitním základem, zvyklí na tvrdou přípravu, disciplínu s předpokladem školu excelentně dokončit.

Kvalita výuky

Výuka na vysokých školách je hlavním prostředkem mezi vědeckým výzkumem a šířením jeho výstupů ve společnosti. Skutečně podporuje financování z veřejných zdrojů tento proces? Budou programy na podporu dosahování excelence (vyhodnocení kvality vysokoškolské instituce) reflektovat kvalitu výuky jako kritérium pro hodnocení? (například španělský program *International Campus of Excellence*, ve kterém je výzkumu i výuce přikládána stejná váha; irský *Programme for Research in Third-Level Institutions*, kde jedním ze čtyř hlavních hodnotících kritérií je dopad na výuku, jihokorejský *World Class University Program*, který se

zaměřuje na vytváření nového pracovního prostředí/klimatu včetně zlepšování kvality výuky a německá *Excellenzinitiative*, kde jedním z 15 kritérií je vliv výzkumu na výuku.

Další témata k diskusi

Hlavní problémy vysokoškolské politiky i konkrétní praxe vyžaduje hloubkový výzkum a analýzu např. v následujících oblastech:

- důsledky globalizace – přeshraniční spolupráce, mezinárodní toky studentů, dopad globálních nerovností;
- problémy a otázky kvality vysokoškolského vzdělávání a spravedlivosti (*equity*) v přístupu k němu;
- řízení a správa – jaké modely jsou nejlepší v etapě masifikace vysokého školství a současně klesajících - veřejných prostředků, co v praxi skutečně funguje;
- systémy – jak jsou vysokoškolské systémy utvářeny, aby odpovídaly potřebám masového vysokého školství a globální znalostní ekonomiky;
- jednotlivá důležitá témata – soukromé vysoké školství, privatizace, komercializace a související problémy;
- dopad vysokoškolského výzkumu na vysoké školství, jeho financování a relevance pro vzdělávací politiku i praxi, způsoby uznávání a předávání výsledků výzkumu a analýz školám i tvůrcům vysokoškolské politiky.

Vstupy do vzdělávání – výdaje, výstupy ze vzdělávání, ekonomické a sociální výstupy.

KOUCKÝ Jan a Jan KVAŘOVIC. [online] [Šanghajské prohlášení k budoucnosti vysokého školství](#). Redakce Vysoké školství ve světě. 14.1.2014 [Cit. 2014-08-29]. Dostupné z

<http://vsmonitor.wordpress.com/?s=%C5%A0anghajsk%C3%A9+prohl%C3%A1en%C3%AD+k+budoucnosti>

Penzijní reforma a kapitálový trh

Pavel Makovec

Jedním z nejdiskutovanějších ekonomických témat, které se dotýká více nebo méně a dříve nebo později prakticky každého je penzijní reforma. Předchozí vláda Petra Nečase přijala něco, co se nazývalo penzijní reformou, ale ani sama vláda nebyla přesvědčena, zda se o penzijní reformu skutečně jedná.

Každý ekonomický expert (česky odborník), by měl mít minimálně jeden recept na řešení problematiky penzijního systému. Na tom, jaký bude, nebo by měl být, penzijní systém však musí být široká společenská shoda napříč politickým spektrem, včetně respektování (v určité míře) přání většiny občanů.

1) Mají být vůbec nějaké (starobní, případně jiné) penze?

Jakkoliv se tento nadpis - otázka může zdát nesmyslným, tak je dobré si uvědomit, že většina obyvatel naší planety si může o vyplácení penzí pouze nechat zdát. A ani v našich zeměpisných šířkách nebylo používání systému penzijního zabezpečení vždycky samozřejmostí.

Uzákonění plošného důchodového pojištění pro všechny občany bylo zavedeno až v roce 1948, takže z hlediska liberálního může být nastolena i otázka, jestli by neměl být tento systém zrušen a až po nalezení celospolečenské shody a výsledku případného referenda se rozhodnout, zda vůbec plošné důchodové pojištění pro všechny občany vůbec zavádět.

V diskusích a i odborné literatuře se často používá zavedený termín "důchodové pojištění", přestože se v podstatě o žádné pojištění nejedná. Přikláním se k názoru, že v rámci euro-atlantické civilizace, kam se (někdy) řadíme, je dobré všeobecný důchodový systém mít.

2) Průběžný nebo fondový (kapitalizační) systém?

V podstatě můžeme penzijní systém rozdělit na dvě skupiny. První tvoří tzv. průběžný systém, kdy jsou penze vypláceny ze státního rozpočtu a jejich výše je upravena a garantována příslušnými zákony. Druhý systém je označován jako fondový nebo taky kapitalizační, kdy se prostředky na výplatu penzí shromažďují ve fondu, který může být spravován státem nebo soukromými správci (obvykle bankami nebo jinými finančními společnostmi, které jsou nejčastěji opět vlastněny bankami). Třetí možná varianta je kombinace těchto penzijních systémů s dominantní úlohou jednoho z nich.

Diskutována je otázka dobrovolnosti nebo povinné účasti občanů v jednotlivých systémech. Přikláním se k posílení osobní odpovědnosti každého občana za svoji budoucnost, včetně penzí. Vzhledem k poměrně vysokému výskytu nezodpovědných občanů v naší společnosti, by přechod na dobrovolnost vyžadoval dostatečně dimenzovanou sociální "záchrannou síť", aby si i nezodpovědní zachovali lidskou důstojnost. Tady bych viděl velký prostor pro naplnění poslání našich relativně bohatých církví.

Za nejvhodnější penzijní systém pro naši zemi považují kombinaci povinného průběžného systému s dobrovolným fondovým systémem v podobě stávajících penzijních fondů nabízejících tzv. penzijní připojištění, nyní taky nazývané jako "doplňkové penzijní spoření" nebo tzv. třetí pilíř.

"Důchodové spoření", někdy nazývané jako tzv. druhý pilíř, bylo vydáváno minulou vládou P. Nečase za realizovanou penzijní reformu, ale praxe ukázala, že se stala předem neživotaschopnou. Myslím, že není nutné tento druhý pilíř ani administrativně rušit, protože jeho soukromí provozovatelé sami přestanou tuto "hru na penzijní reformu" podporovat. Doufám, že to nebude stát moc peněz daňových poplatníků za případně prohrané arbitráže za "zmaření investice".

3) Může být v České republice efektivní fondový systém?

Přestože má fondový systém řadu pozitiv a výhod oproti průběžnému, je v našich podmínkách v nějaké efektivní a funkční podobě prakticky nerealizovatelný. Fondový (kapitalizační) penzijní systém předpokládá existenci funkčního, likvidního, řádně regulovaného a dohlíženého (akciového) kapitálového trhu, a to je to, co v České republice chybí a asi nikdy nebude.

Máme u nás poměrně funkční trh dluhopisů, od státních až po podnikové a jsme jedna z mála zemí světa, která vydala a umístila úspěšně na trhu dluhopisy i se splatností 50 let. Pokud by ale penzijní fondy byly odkázány pouze na dluhopisy, tak z hlediska výnosů budou možná na úrovni inflace a historická výkonnost současných penzijních fondů ukazuje, že často ani to ne a dlouhodobě dosahují naše penzijní fondy záporných reálných výnosů. Do plusu je dostávají pouze státní příspěvky pojištěncům.

Dlouhodobě nefunkční akciový kapitálový je fakt, který limituje možnost zavedení fondového penzijního systému. Podrobná analýza tohoto stavu je na jiné téma, ale současný stav je takový, že investoři si stěžují na nedostatek kvalitních a likvidních titulů na pražské burze a pražská burza si stěžuje na nedostatek institucionálních investorů, disponujících dlouhodobými finančními prostředky.

Ve vyspělých tržních ekonomikách plní funkci dlouhodobých investorů právě penzijní fondy. Výhoda problému typu "začarovaného kruhu" je v tom, že se dá rozetnout v kterémkoliv místě, ale musí být politická vůle a znalost a schopnost jak jej rozetnout. Naši politické reprezentaci chybí vůle a pražské burze zase znalost a schopnost.

Celkem legitimní připomínka, že na světě je dostatek likvidních a kvalitních akciových titulů obchodovaných na renomovaných burzách v Londýně, New Yorku, Frankfurtu nebo Hong Kongu, které jsou díky moderním technologiím snadno přístupné investorům z celého světa, má jeden základní a podstatný nedostatek. Každá národní ekonomika si nejvíce cení dlouhodobé finanční zdroje. I standardní průběh výnosové křivky uvedený v každé učebnici ekonomie je vzestupný. Česká ekonomika, se zanedbanou infrastrukturou, a to nejen dopravní (silnice, dálnice, železnice,...) a energetickou (rozvody energie, tepla, plynu, telekomunikace,...), ale i sociální (školy, školy, nemocnice, veřejné budovy, kulturní památky,...) trpí právě nedostatkem dlouhodobých finančních zdrojů a byl by ekonomický a politický nesmysl používat vzácné dlouhodobé finanční zdroje na financování dalšího rozvoje vyspělých ekonomik jako USA, Německo, Japonsko, atd. nebo rychle rostoucích ekonomik jako je Čína, Brazílie, Indie nebo Rusko.

Myslím, že děláme pro vyspělý svět dost již tím, že držíme v době finanční krize nad vodou rakouský, belgický nebo francouzský bankovní systém a nemalou podporu dáváme i německé ekonomice (stačí si přečíst data o transferech dividend a zisků do zahraničí za poslední roky...).

Neznám, kromě České republiky, žádnou evropskou zemi, kde by klíčová a strategická odvětví národního hospodářství jako energetika, teplárenství, vodárenství, bankovníctví a pojišťovnictví, telekomunikace, těžba nerostného bohatství, atd., byla plně v rukou zahraničních investorů. Tato, svojí podstatou a strukturou často monopolní odvětví, jsou v jiných zemích základem pro provádění velkých sociálních reforem, jako třeba reformy penzijních systémů. My se bez této základny musíme (doufám, že ne na věky) obejít. I proto je penzijní reforma oříškem, který nejsme schopni za posledních 20 let rozlousknout.

4) Vznik další penzijní komise

V letošním roce došlo k vytvoření nové "důchodové" komise, která již i zahájila svou práci. Hlavním úkolem nové komise je navrhnout způsob zrušení tzv. druhého pilíře penzijního systému a současně navrhnout případné změny stávajícího systému penzí. Je to v pořadí již třetí (nebo čtvrtá?) taková komise a držíme si palce, aby výsledky její činnosti byly ku prospěchu všech (současných i budoucích důchodců).

5) Souvislost mezi počtem důchodců a pracujících osob

Mantrou, provázející diskuse o nutnosti penzijní reformy byla teze o výrazné změně poměru mezi počtem důchodců a občanů v produktivním věku, která do budoucna povede k tomu, že na jednoho pracujícího bude stále více důchodců, které bude muset "živit" a které časem "neuživí". Vzhledem k neustálému prodlužování věku odchodu do důchodu se dá spolehlivě prokázat, že poměr počtu důchodců a osob v produktivním věku se nejen nezhoršuje, ale v důsledku demografického vývoje se bude postupně zlepšovat. Takže problém není v počtu důchodců a pracujících, ale v tom, jestli bude pro všechny osoby v produktivním věku dostatek pracovních

příležitostí. A lámání historických rekordů v počtu nezaměstnaných, které v posledních letech zažíváme, tento problém jasně potvrzuje.

6) Deficit penzijního účtu

Další zásadní nedorozumění při diskusích o reformě penzijního systému se týká deficitu tzv. penzijního účtu, který údajně dosahuje ročně 50 miliard korun, s tendencí dále růst. Protože ve skutečnosti (ani de facto ani de jure) žádný penzijní účet neexistuje, tak nemůže být ani v deficitu. Vymyšlený a démonizovaný deficit sloužil pouze k vytvoření pocitu nutnosti bezodkladně "reformovat" (čti částečně privatizovat) současný penzijní systém, v zájmu především zahraničních finančních skupin (něco jako "české finanční skupiny" tady nemáme).

Penze jsou pouze jedním z výdajů státního rozpočtu (u nás dlouhodobě deficitního) a je pouze otázkou politického rozhodnutí, kolik budeme ze státního rozpočtu vynakládat na penze a komu a od kdy a za jakých podmínek je budeme vyplácet. Na daních a jiných příjmech získává stát dostatečné množství prostředků, takže skutečně platí slavné "zdroje jsou" a je jen otázka na co je použijeme.

V možných úspěch II. pilíře přestali věřit i členové Nečasovy vlády již v době před jeho zavedením, ale ani to jim nezabránilo utratit další desítky milionů korun na propagační kampaň. Za občany, kteří přes varování vstoupili do II. pilíře, by tento problém měly řešit soukromé penzijní společnosti, které II. pilíř nabízejí a spravují. Proto považují za nadbytečné, aby vláda do II. pilíře jakkoliv zasahovala a riskovala případné arbitráže za "poškození investic" soukromých finančních skupin a spíše se zaměřila na posílení stávajícího tzv. III. pilíře.

7) Posílit "třetí" pilíř

Jak jsem již uvedl, za nevhodnější penzijní systém pro naši zemi považuji kombinaci povinného průběžného systému s dobrovolným fondovým systémem v podobě stávajících penzijních fondů nabízejících tzv. penzijní připojištění, nyní taky nazývané jako "doplňkové penzijní spoření" nebo tzv. třetí pilíř. Proto by jedním z vládních opatření, které určitě získá podporu napříč politickým spektrem, mělo být posílení tzv. třetího pilíře.

Ten byl současnou (ne)reformou částečně modifikován. Na jedné straně "zakonzervoval" dosavadní penzijní fondy (dřívější penzijní připojištění), jejichž účastníci jsou chráněni před "záporným" zhodnocením a současně umožnil vznik nových dobrovolných fondů v podobě "doplňkového penzijního spoření", které na jedné straně ztratily garanci kladného nominálního zhodnocení a na druhou stranu umožní více variant investičních strategií uplatňovaných při správě fondu.

Více než roční zkušenosti s fungování částečně reformovaného třetího pilíře ukazují, že se nedaří získávat dostatek nových účastníků a většina z celkového počtu 33 nových účastnických fondů nedosáhne do konce letošního roku výše clientských vkladů 50 mil Kč. Týká se to především fondů s tzv. dynamickou investiční strategií, to je s vyšší rizikovostí, ale současně i s vyšším výnosovým potenciálem. Těmto fondům hrozí odebrání licence ze strany České národní banky, a dá se tedy očekávat vlna slučování penzijních fondů a faktický zánik všech fondů s tzv. dynamickým investičním profilem.

Současně dochází k poklesu celkového počtu občanů zapojených v tzv. třetím pilíři. Tento pokles je logickým důsledkem částečné reformy třetího pilíře, který neumožňuje vstup nových účastníků do tzv. transformovaných fondů, které mají garanci "nezáporného" výnosu.

Na konci prvního pololetí spořilo v transformovaných fondech doplňkového penzijního spoření 4,74 milionu lidí, tedy o 146 000 méně než na konci prosince loňského roku. Naopak došlo k nárůstu počtu účastníků účastnických fondů doplňkového penzijního spoření o 66 000 oproti konci loňského roku.

Pro ilustraci uvádím, že stát přispěl na penzijní připojištění v prvním pololetí 3,33 miliardy korun. Lidé přispěli za prvních šest měsíců tohoto roku na penzijní připojištění 15,74 miliardy korun a v průměru činil jejich příspěvek 563 korun měsíčně, tedy o 5 korun méně než byl příspěvek na konci roku 2013.

Státní příspěvek na doplňkové penzijní spoření byl za první čtvrtletí tohoto roku 104 milionů korun. Účastníci přispěli v objemu 493 milionů korun a měsíční příspěvek činil v průměru 691 korun, tedy o 58 korun méně než v prosinci 2013.

Příspěvky státu odpovědným občanům na jejich zabezpečení ve stáří považuji, na rozdíl od stavebního spoření, za smysluplné a motivující k odpovědnému přístupu občanů ke své budoucnosti. Současný systém penzijního připojištění spíše plnil funkci "krátkodobého spoření se státním příspěvkem, vhodného pro důchodce", a proto jeho zdokonalení směrem ke skutečnému dlouhodobému penzijnímu spoření, by měla být věnována hlavní úsilí vlády.

Globální paradigma a vzdělávání

Václav Leinweber

Úvod (a zároveň osnova příspěvku)

Vzdělávání studentů probíhalo, probíhá a vždy bude probíhat na základě nějakého paradigmatu.

Toto paradigma, pokud by bylo vhodně zvoleno, by mělo umožnit začlenění se do společnosti, která je budovaná na základě tohoto paradigmatu a mělo by přinést prospěch nejen společnosti, ale i absolventovi.

Ke změně paradigmatu dříve nedocházelo příliš často, jednalo se obvykle o období celých staletí, ve dvacátém století to byl horizont spíše jenom několik desetiletí a v poslední době se "životnost" paradigmatu ještě více zkracuje.

V posledních dvou desetiletích převládalo paradigma "konce dějin" [FUKUYAMA 2002], které je založeno na názoru, že demokracie a vítězství Spojených Států ve studené válce představuje instalaci nejdokonalejšího systému který může kdy existovat, což znamená závěrečnou, konečnou etapu vývoje lidstva.

Stále více se však ukazuje, že koncepce, kterou předložil Francis Fukuyama, pravděpodobně není správná, protože svět se stále více vyvíjí spíše podle modelu "střetu civilizací" [HUNTINGTON, 2001].

Na příkladu Ukrajiny se podíváme na to, jaké negativní důsledky měla změna paradigmatu, kdy koncepce "sovětského člověka" mluvícího sice nějakým jazykem, ale jehož národnost je nedůležitá, se oficiálně změnila na globalistické paradigma dle Fukuyamy, de facto se ale prosadil model Huntingtonova střetu civilizací, navzdory opojení oficiálně vyznávaným globalistickým paradigmatem Fukuyamy.

V dnešní době žije velká část světa v systému, zvaného demokracie, který považujeme za jedno konkrétní paradigma, v následujícím textu nicméně uvidíme, že i samotný pojem demokracie vykazuje změny, a že tedy – ačkoli to nepozorujeme – paradigma se změnilo, přestože systém se stále nazývá demokracií. Tento fakt velmi dobře zobrazuje publikace Třetí vlna [Huntington, 2008].

Celková nejasnost co se týče paradigmatu, které je relevantní vede k tomu, že střední a východní Evropa, tedy v podstatě ta část postsovětského prostoru, která je na východě ohraničena severní a západní hranicí (dosud neuznaného) Novoruska, je organizována v intencích již zastaralé koncepce "konce dějin", což předpokládá orientaci na (pomalu odcházející ze scény) hlavní supervelmoc, tedy na Spojené Státy. Bylo by pravděpodobně možné vyslovit hypotézu, že toto nepochopení stávající situace a z toho vyplývající lpění na již zastaralém paradigmatu, může způsobit obrovské hospodářské potíže a možná i zavlečení do války, které není v zájmu naší země.

Na základě výše uvedeného lze vyslovit hypotézu, že studenti byli v posledních dvou desetiletích vychováni v intencích paradigmatu Fukuyamy, přičemž dominantním se stává právě model Huntingtona, což znamená, že absolventi nejsou připraveni na změny, ke kterým ve světě v následujících desetiletích bude docházet.

Paradigma "Konce dějin" a paradigma "Střetu civilizací"

Americký politolog japonského původu, Francis Fukuyama (profesor na Univerzitě Johna Hopkinse) se v úvodu své publikace [FUKUYAMA 2002, str. 11] odvolává na svůj článek v časopise The National Interest v létě 1989, kde vyjádřil názor, že *"liberální demokracie tvoří >>konečný bod ideologické evoluce lidstva<< a >>konečnou formu lidské vlády<< a jako takové představuje >>konec dějin<<. To znamená, že zatímco pro dřívější formy vlády byly charakteristické závažné nedostatky a iracionality, které nakonec vedly k jejich zhroucení, liberální demokracie je pravděpodobně prosta takových elementárních vnitřních rozporů."*

Tento názor představuje (ve svých nejrůznějších variantách) první ze dvou hlavních paradigmat, týkajících se současného světa.

Druhým, značně odlišným, paradigmatem je názor amerického politologa z Harvardu, Samuela P. Huntingtona, který vyjádřil ve své publikaci Střet civilizací. [HUNTINGTON 2001] *"Západní moc bude vzhledem k ostatním civilizacím neustále ochabovat a poté, co Západ pozbude své výsadní postavení, se značná část jeho moci jednoduše vytratí, zbytek se rozptýlí na regionální úrovni – mezi několika hlavními civilizacemi a jejich ústředními státy."* [HUNTINGTON 2001, str. 85]

Paradigma "konce dějin" je převládajícím názorem Západu. V případě, že by toto paradigma pozvolna přestávalo platit, pak by se subjekt, setrvávající na původních, tradičních postojích, mohl dostat do situace, kdy mu tak říkají "ujede vlak".

Vzhledem k náročnosti podnikání v mezinárodním prostředí je zřejmé, že velikou roli pro podporu domácích podnikatelů hraje stát. Pakliže představitelé státních institucí nepochopí změny, ke kterým dochází, stanou se z domácích podnikatelů subjekty zcela okrajového významu. Politika této země je v současné době jakýmsi prodloužením politiky Spojených států (což je konstatování faktu, nikoli hodnotící úsudek), přičemž Spojené státy dosud zastávají paradigma "konce dějin", a to navzdory tomu, že nové paradigma vzniklo právě na Harvardské univerzitě v USA (Samuel Huntington).

Vzhledem ke skutečnosti, že síla ekonomiky Spojených států je nesouměřitelná s ekonomikou České republiky, je zřejmé, že případná nerealistická politika českého státu vůči zemím JV Asie (zejména se jedná o Čínu) by přinesla daleko větší škody České republice, než USA, protože silná ekonomika Spojených států představuje pro tuto zemi jakýsi bezpečnostní polštář. Jinými slovy, po odlomení z velkého amerického koláče toho stále ještě zbude hodně, zatímco v případě, že se bude jednat o malý, český koláč, tak možná nezbude téměř nic.

Důsledky změny paradigmatu na Ukrajině

Ukrajina je velmi dobrým příkladem toho, se podíváme, k jakým negativním změnám může dojít při změně paradigmatu, kdy se paradigma "sovětského člověka", které v prostředí Ukrajiny znamenalo, že na území Ukrajiny (Ukrajinské sovětské republiky) žijí občané hovořící různými jazyky (zejména ukrajinsky a rusky), přičemž národnost tohoto "sovětského člověka" nehrála žádnou roli, význam měl pouze jeho světonázor (který měl být socialistický).

Globalistické opojení dosud u mnoha obyvatel trvá, což brání tomu, aby si člověk mohl uvědomit pravdu. Fakt, že zde dochází ke střetu dokonce tří paradigmat, umírajícího paradigmatu "sovětského člověka" a globalistického paradigmatu Fukuyamy, který soupeří s paradigmatem Huntingtonova střetu civilizací, je velice zajímavý. Plíživé, ale stále výraznější vítězství paradigmatu střetu civilizací vedlo k výraznému růstu nestability (mohli bychom hovořit o nárůstu entropie), což mělo za následek, že se Ukrajina stala jakousi šachovnicí, na které probíhá geopolitický boj, ve kterém se Fukuyamovo paradigma (představované Spojenými Státy) pokouší se prosadit, přičemž pravidla hry jsou již dávno udávána Huntingtonovým střetem civilizací. O jaké civilizace se jedná, je zřejmé a není třeba na tomto místě tento fakt zbytečně rozebírat.

Definice pojmu demokracie

Analýza politického prostředí se zabývá otázkou definice pojmu demokracie, která byla diskutována v poválečných letech a konečnou definicí, na které se shodli vědci v USA zhruba v sedmdesátých letech. Tato definice má své konsekvence, co se týče stability systémů založených na principu demokracie a následně i co se týče rizik spojených s podnikáním. Jestliže chceme posoudit, do jaké míry můžeme demokratický systém, na kterém je založena většina politických systémů ekonomicky rozvinutých zemí, považovat za stabilní, je třeba vycházet z definice demokracie. *"Zhruba v půli století dvacátého se v obsáhlých diskusích o významu demokracie ustavily tři svébytné, všeobecné přístupy k této otázce. Jako forma vlády se demokracie definovala poukazem na prameny vládní autority, na účely, jimž vláda slouží, anebo na procedury, kterými se ustavuje."* [HUNTINGTON 2008, str. 15]

Huntington se ve své publikaci [HUNTINGTON 2008, str. 16] odvolává na Josepha Schumpetera, který v roce 1942 předložil ve své studii "Kapitalismus, socialismus a demokracie" kritiku klasické teorie demokracie, definované buď jako "vůle lidu", nebo jako "obecné dobro" (účel). Schumpeter se domnívá, že "demokratická metoda je takové institucionální uspořádání sloužící k přijímání politických rozhodnutí, v němž jednotlivci získávají moc rozhodovat prostřednictvím soutěživého zápolení o volební hlas lidu".

"Několik let po skončení druhé světové války se vedly debaty mezi těmi, kdo se chtěli držet klasické tradice a definovat demokracii poukazem na její pramen nebo účel, a rostoucím počtem teoretiků, kteří hlásali procedurální pojetí demokracie v schumpeterovském smyslu. V sedmdesátých letech však již diskuse skončily, a to Schumpeterovým vítězstvím." [HUNTINGTON 2008, str. 16] *"V demokracii je ústřední procedurou výběr vedoucích představitelů pomocí soutěživých voleb, v nichž hlasují lidé, kterým pak tyto vedoucí představitelé vládnou."* [HUNTINGTON 2008, str. 15-16] Problematická definice demokracie, jakožto konkrétního institucionálního uspořádání by mohla být v budoucnu zdrojem nestability, protože – na rozdíl od původní definice demokracie, založené na "vůli lidu" – z institucionálního pojetí nevyplývá automaticky legitimita systému.

Problémy vyplývající z definice pojmu demokracie

Problémem této definice je fakt, že postrádá etickou stránku věci a neřeší otázku možného manipulování vlády prostřednictvím skupin, které přišly ke svému bohatství a vlivu značně nestandardním způsobem (často se hovoří o tzv. "mafiiích"). Tento problém trápí zejména východoevropské demokracie. Faktem zůstává, že teoretici, zabývající se problematikou demokracie tento problém neřeší, či bagatelizují: *"Vlády, které vzešly z voleb, jistě mohou být neschopné, zkorumpované, krátkozraké a nezodpovědné; mohou být i nástrojem zájmových skupin naprosto neschopným provádět politiku, jíž si žádá obecné dobro. Podobné vlastnosti mohou činit tyto vlády veskrze nežádoucími, nikoli však nedemokratickými."* [HUNTINGTON 2008, str. 19] *"...Určitě není nepředstavitelné, že si společnost, vedoucí politické představitel sice vybere demokratickou cestu, avšak tito politici předáci nebudou mít žádnou skutečnou moc. Mohou být prostě jenom zástupci či loutkami nějaké skupiny v pozadí."* [HUNTINGTON 2008, str. 19]

Důsledky Huntingtonova modelu střetu civilizací

Pro analýza sociálních faktorů je velmi důležitý celosvětový trend růstu fundamentalismu (návratu k tradičním kulturám). Jedná se o jev, který představuje jakousi protisílu vůči doposud stále více dominující globalizaci. Efekt fundamentalismu vede ve svém důsledku (v pojetí, jak jej chápe Huntington) k novému členění světa na několik regionů, dle místních kultur, jedná se o kultury Západní, Islámská, Pravoslavná, Čínská, Japonská, Jihoamerická, Africká.

V současné době se nacházíme v přechodném období, kdy končí dominace Západu a nastává nová éra, ve které budou mít mnohem větší vliv nezápadní subjekty, které představují zcela odlišné kultury. Tento proces se

zdá být nezadržitelný a bude rozhodujícím způsobem determinovat podnikatelské prostředí v mezinárodním obchodu.

"Za třetí, moc je schopnost jednotlivce nebo skupiny měnit jednání jiného jednotlivce nebo skupiny. Jednání lze změnit motivací, nátlakem nebo přesvědčováním. Ten, kdo chce takovou mocí vládnout, potřebuje ekonomické, vojenské, institucionální, demografické, politické, technologické, společenské nebo jiné zdroje. ... Západ získal největší podíl na většině (i když ne na všech) důležitých zdrojích moci počátkem dvacátého století, pak začal jeho relativní vliv pozvolna upadat." [HUNTINGTON 2001, str. 88]

"Úpadek Západu se vyznačuje třemi hlavními charakteristickými rysy. Za prvé, je to dlouhodobý proces. Vzestup západní moci trval čtyři sta let a její úpadek může klidně trvat stejně dlouho. ... Nicméně je myslitelné, že by mohlo dojít k jeho urychlení. Ekonomický a ostatní růst často opisují křivku ve tvaru písmena S: pozvolný začátek, pak velmi rychlý nárůst, následovaný snížením expanze a postupným ochabnutím. Úpadek země může opisovat podobnou, pouze obrácenou křivku – tak tomu bylo v případě Sovětského svazu: nejdříve mírný úpadek, posléze nabírající na rychlosti, až dojde k úplnému zhroucení. Úpadek Západu se stále nachází ve své první, pomalé fázi, ovšem nelze vyloučit, že v určitém bodě by mohlo dojít k výraznému zrychlení. Za druhé, úpadek nikdy nemá podobu přímky. Vyznačuje se značnou nepravidelností, častými porušeními, zvraty. Po projevech ochabnutí západní moci přichází její opětovné potvrzení." [HUNTINGTON 2001, str. 85, 86]

"Existují dva pohledy na moc Západu v poměru k ostatním civilizacím. V jednom se jeví jako úchvatná, triumfální, jako téměř úplná nadvláda. S rozpadem Sovětského svazu ztratil Západ jediného skutečného rivala ... O nejdůležitějších politických a bezpečnostních otázkách teď jakožto jediná zbývající velmoc rozhodují Spojené státy společně s Velkou Británií a Francií; s Německem a Japonskem pak rozhodují o nejdůležitějších otázkách ekonomických." [HUNTINGTON 2001, str. 83] ... "Druhý pohled na Západ je však značně odlišný. Skýtá obrázek upadající civilizace, jejíž politická, ekonomická i vojenská síla se zmenšuje v poměru k rostoucí síle ostatních civilizací. Vítězství Západu ve studené válce přineslo vyčerpání, nikoli vítězství. ... Ekonomická moc se velmi rychle přesouvá do východní Asie a v těsném sledu následuje i vojenská síla a s ní spojený politický vliv." [HUNTINGTON 2001, str. 84]

Literatura:

[1] Fukuyama, F. (2002): Konec dějin a poslední člověk. Praha, Rybka Publishers, 379s. ISBN 80-86182-27-4

[2] Huntington, S. (2001): Sřtět civilizací. Praha, Rybka Publishers, 447s. ISBN 80-86182-49-5

[3] Huntington, S. (2008): Třetí vlna. Brno, CDK, 343s. ISBN 978-80-7325-156-7
Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1577-jake-reformy-a-proc-197-leinweber-huntington.html>

Audit lidského kapitálu

Pavel Schráníl

Pod tímto pojmem lze též rozumět soubor, zejména kmenových, zaměstnanců v kterémkoliv subjektu tj. instituci či podniku. Nejde jen o nahodilý soubor, ale o v čase systematicky vytvářený kolektiv zaměstnanců, majících nejen žádoucí kvalifikaci, ale i určitý kladný vztah k instituci, která je zaměstnává, k pracovní náplni této instituce a k práci, kterou sami vykonávají. Použití názvu kapitál v tomto případě znamená, že tento soubor je pro činnost uvažovaného subjektu velice cenný a opravňuje k použití pojmu „lidský kapitál“.

Není možné jej nahodile v krátkém okamžiku vytvořit, ale musí být plánovitě a systematicky vytvářen. Nestačí však jen vytváření, ale je nezbytné i stále ověřování kvalit a hledání dalších cest pro udržení a další zvyšování kvality. Pamatuje na to již i Zákoník práce, v paragrafu 227, kde se říká:

„Odborný rozvoj zaměstnanců zahrnuje zejména:

- a) zaškolení a zaučení,
- b) odbornou praxi absolventů škol,
- c) prohlubování kvalifikace,
- d) zvyšování kvalifikace.“

Následuje tam obsáhlý výklad jednotlivých pojmů.

Zvláštní situace nastane při příchodu krize. O tom pojednává např. práce: Smejkal V. Rais K. *Řízení rizik*, GRADA PUBLISHING, ISBN 978-80-247-3051-6, s. 34

Jak reagovat na blížící se, či nastávající krizi. Co by mohlo a mělo být i úkolem interního auditu. To je samozřejmě hlavně úkolem vrcholového vedení, ale spoluúčast interního auditu je potřebná při vlastním hodnocení zaměstnanců.

Pro personální audit lze z uvedené práce vybrat a upravit dvě zásady:

- Udržet a získat nejlepší zaměstnance. Jde-li o vynikající zaměstnance, je možné i uvažovat o jejich akciové účasti.

- Provést personální audit, kvalifikace a praxe, bezúhonnosti a loajality k instituci.

Krize je i dobrá příležitost. Může být i tzv. tvořivou destrukcí. V podniku je důvodem k rekonstrukci, omezení nebo zrušení nevydělečných úseků, včetně účelného omezení počtu zaměstnanců. IA zde není od toho, aby se interestoval o další osud propouštěných, i když ten nemusí být dobrý. Podnik by se dostal do neřešitelných situací, mnohdy s celkově neblahými následky. Obecně může krize pomoci odstranit i nežádoucí konkurenci. Velkou výhodou je dostatek pohotového cash flow. Lze dát též podnět k odprodeji nepotřebného majetku.

Výchozím krokem efektivního personálního auditu je především personální a hlavně odborné posilování existujících útvarů interního auditu na všech úsecích.

Dále je nutné, aby ve schváleném plánu interního auditu byl zahrnut i plán auditu personálního úseku instituce. Dále je uveden příklad ze skutečného auditu:

Při prověřování pracovní smlouvy v personálním úseku banky, uzavřené s odborníkem, důchodcem, byla smlouva uzavřena v květnu, ale podle vyhlášky, jejíž platnost skončila již v březnu. Byla tedy z právního hlediska neplatná. Kdyby náhodou došlo třeba k soudnímu sporu o výši odměny, nebo k placení náhrady při pracovnímu úrazu, byla by pozice personálního úseku u soudu špatná, nehledě na prestiž. Po upozornění auditora došlo k okamžité nápravě.

Dalším krokem je plán auditu jednotlivých kategorií zaměstnanců. Patří sem analýza a ověření kvalifikace, odpovědnosti, pracovních výsledků a loajality jednotlivých zaměstnanců. Předem je vhodná volba a příprava různých způsobů a metod ověřování.

Výsledkem je možnost úprav pracovního zařazení, včetně materiálního hodnocení a na druhé straně též propouštění nevyhovujících.

Audit - principy a zásady a jeho role pro personální řízení při tvorbě lidského kapitálu

A. Externí audit – EA

Probíhá podle zákona č. 93/2009 Sb., o auditorech a o změně některých zákonů (zákon o auditorech). A změn provedených zákony č. 227/2009 Sb., č. 139/2011 Sb., č. 188/2011 Sb., č. 420/2011 Sb. č. 428/2011 Sb., č. 52/2012 Sb., a č. 167/2012 Sb. (Podle stavu k 14. 1. 2013).

Jde o povinný audit, od velikosti podniku určené zákonem o účetnictví. Každý podnik jej musí objednat u jím zvoleného, oprávněného externího auditora.

Slouží především finančnímu trhu a všem klientům. Zpráva o auditu je veřejný dokument a je povinou součástí Výroční zprávy. Částečně slouží i majitelům a managementu předáním soupisu všech nalezených nepřesností, je to tzv. Management Letter. Tam kromě soupisu je i možnost důsledků nalezených závad a uložený termín pro jejich odstranění.

Kromě ze zákona povinného auditu výsledku hospodaření, je možné si objednat i jiné rozličné služby, třeba i personální audit, ovšem jde o velice nákladnou záležitost.

B. Interní audit - IA

„Interní audit je nezávislá, objektivní, ujišťovací a konzultační činnost, zaměřená na přidávání hodnoty a zdokonalování procesů v organizaci. Interní audit pomáhá organizaci dosáhnout jejich cílů tím, že přináší systematický metodický přístup k hodnocení a zlepšení efektivnosti řízení rizik, řídicích a kontrolních procesů a řízení a správy organizace“.

Hlavní zásadou je, že IA slouží vždy primárně majitelům firmy a sekundárně i managementu. Za majitele se považuje valná hromada, případně jí odpovídající subjekt. IA má teoreticky neomezený rozsah působnosti, záleží jen na rozhodnutí majitelů a samozřejmě i na příslušné kvalifikaci a počtu zaměstnanců IA. Patří sem tedy i personální audit.

Každý audit vyžaduje z principu nezávislost a zejména odbornost auditorů. Respektování mezinárodních standardů interního auditu a přiměřeně i standardů externího auditu, to je podmínkou, aby bylo možné vůbec mluvit o auditu.

O teoretickou odbornost IA, o vzdělávání interních auditorů celosvětově pečuje a podporuje International Institut of Audit – IIA, se sídlem na Floridě. Jeho pobočkou je u nás ČIIA, se sídlem v Praze. Pro IA má význam, že po příslušné zkoušce může udělovat i kvalifikační certifikaci auditorů, a to i s mezinárodní platností. Nejvyšším stupněm je, za jménem obvykle uváděný, titul CIA (Certifikated Internal Auditor).

V podstatě jsou u nás tři úseky, kde působí IA.

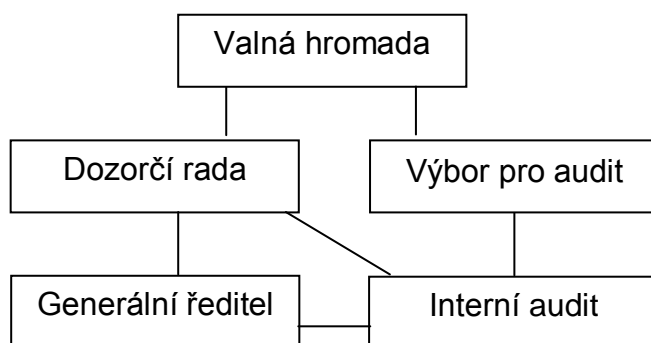
1. Instituce a podniky veřejného zájmu.

Lidské zdroje mají rozhodující roli v jakékoliv instituci bez rozdílu druhu a velikosti. V institucích a podnicích tzv. veřejného zájmu, tj. finanční instituce, které v podstatě, cca z 90%, pracují s cizími penězi a dále podniky o velikosti nad 4 000 zaměstnanců, jejichž krach by znamenal pro stát mimořádné potíže, má IA ze zákona dostatek možností a pravomocí jak provádět veškerý tj. i personální audit.

Je tu ustanovován i Výbor pro audit, obvykle 5 členný, který tu má oporu v zákoně č. 93/2009 Sb. a č. 167/2012 Sb., viz § 2, *Vymezení pojmů*“. Je metodicky vedoucím orgánem pro řízení IA. I zde však došlo k určitému nedostatku, protože tento výbor, potvrzený valnou hromadou, by logicky měl být podřízen dozorcí

radě. Při formulaci zákona však došlo k nepřesnosti a tento výbor se tak stal rovnocenným orgánem dozorčí rady, jak ukazuje následující schéma jeho zařazení do organizační struktury, např. v bance. Viz schéma.

Obrázek demonstuje skutečné dnešní zařazení útvaru interního auditu do organizační struktury organizace veřejného zájmu – např. banky.

I když se většinou dojde po projednání ke společnému stanovisku dozorčí rady a výboru pro audit, může se stát, že při rozdílném názoru není jiné řešení, než vyčkat na konečné rozhodnutí valné hromady.

Ve všech finančních institucích je jednotlívým prvkem tzv. bankovní dohled centrální banky, u nás ČNB. Další odborný rozvoj IA, prostřednictvím centrální banky, zajišťuje tzv. Basilejský výbor, založený guvernéry centrálních bank koncem 20. století, se stálým sídlem v Basileji.

2. Průmyslové a obchodní podniky

Druhým úsekem jsou ostatní průmyslové a obchodní organizace jako akciové společnosti, sdružení s ručením omezením a družstva.

Zvláštnost je v tom, že tyto organizace hospodaří s vlastními penězi. Pokud při tom dodržují příslušné zákony, nelze jim nařizovat, zda vůbec musí zřídit IA, ani jak bude ve struktuře podniku zařazen. To je plně v kompetenci majitelů, obvykle je reprezentuje valná hromada. Jde pouze o doporučení uplatnit zřízení IA a zaručit mu příslušnou kompetenci. Lze tu ovšem někdy najít i přímo kuriozní případy, např. podřízení útvaru IA třeba i pod finančního ředitele, který rozhoduje o použití peněz.

Následuje příklad vhodného konkrétního standardu IA a možnost jeho využívání.

2340 – Dohled (supervize) nad prováděním zakázek

Nad zakázkami musí být prováděn řádný dohled (supervize) tak, aby bylo zaručeno, že jsou splněny jejich cíle, je zajištěna jejich odpovídající kvalita, a že kompetence zaměstnanců jsou dostatečné.

Interpretace:

Rozsah požadovaného dohledu bude záviset na odbornosti a zkušenosti interních auditorů a na složitosti dané zakázky. Vedoucí interního auditu má celkovou odpovědnost za dohled nad zakázkou, ať již je prováděna samotným interním auditem nebo jiným subjektem. Vedoucí interního auditu může ale též pověřit tímto prověřením dostatečně zkušené zaměstnance interního auditu. Příslušné doklady týkající se provádění dohledu jsou zdokumentovány a uchovávány

Konkrétním příkladem je následující sdělení v HN 10. 6. článek V. Šmíd, *Kreativní ŘSD (Ředitelství silnic a dálnic) soutěže jednou půlilo, jindy spojilo*.

„Samotné ŘSD slibuje nápravu – nově např. zavede přímou odpovědnost úředníků, kteří se na přípravě zakázek podílejí. Každou smlouvu má ještě kontrolovat speciální odbor vnitřního auditu - (IA)“

3. Státní a veřejná správa

Zde je IA samostatnou kapitolou, která si pro svůj význam rovněž zaslouží pozornost, ale tvoří již samostatné téma.

Závěr

Skutečnost je taková, že i při tvorbě dalších standardů pro IA by bylo potřebné věnovat pozornost i tvorbě standardů pro personální audit. Především jistě jde o mezinárodní standardy, ale je možná i účelová tvorba místních standardů v ČR.